

vratným živlem městským; K. předvedl tragédii člověka, který porušil pouta s rodnou půdou (*Sedlák Šolta*) a naopak zase oslavil věrnost patriarchálnímu selství (*Až pokvete hořec*). Veseloherní formou, v níž projevil smysl pro nosnou komediální situaci, oživil tradiční postavu českého sedláka furianta (*Já mám koně*). – V soupisu svých prací uváděl K. ještě několik her (Kosteletští hadaři, Městečko paní Barunky, Kohrda, Člověk se stínem), jejichž knižní vydání nebo scénická realizace nejsou doloženy.

PSEUDONYMY: Chrbský, Ruhi Dede, T. Šimon. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čs. lesní stráž; Lada; Nár. politika; Příroda; Venkov. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Pan Hynek z Červené Hory (D pro ml., b. d., 1922, pseud. Ruhi Dede); Medvědáři (D pro ml., b. d., 1930, pseud. Ruhi Dede); Sedlák Šolta (D b. d., 1932, i prem.); Já mám koně (D 1937, pseud. T. Šimon, prem. 1933 s tit. Námluvy Odonu Konipáska); Až pokvete hořec (D 1943, i prem.). ■

LITERATURA: ● ref. Sedlák Šolta: J. J. Paulík, RA 7, 1931/32, s. 240; Č. (V. Červinka), Zvon 32, 1931/32; MilNý (M. Novotný), LidN 26. 3. 1932; A. M. P. (Piša), PL 25. 3. 1932 ●; ● ref. Námluvy Odonu Konipáska (*Já mám koně*): A. S., Venkov 5. 12. 1933; = (J. Vodák), Čes. slovo 5. 12. 1933; J. J. Paulík, RA 9, 1933/34, s. 66 ●.

Jan Kozel

* 26. 4. 1855 *Sadská* u Poděbrad
† 20. 2. 1928 *Praha*

Autor veršů, povídek a hry se zpěvy, určených dětem.

Navštěvoval vyšší reálku v Praze a český polytechnický ústav (1874–77). Po absolvování jednoroční vojenské služby působil od 1878 jako pomocný učitel na měšťan. škole v Novém Bydžově, po složení učitelských zkoušek pro obecné a měšťan. školy v Unhošti a v Kladně. 1885 byl jmenován ředitelem měšťan. školy v Berouně a později v Hostomicích u Hořovic. Ve výslužbě žil v Praze. O kulturní rozvoj svých působišť usiloval zakládáním knihoven i přednáškovou a spolkovou činností.

Ve svých literárních pracích se K. zaměřil především na mladší školáky. Během 80. let vydal knižně žeh ze svých příspěvků v časopisech pro děti a mládež: sbírku drobných veršů oslavujících přírodu, domov, rodinu a vlast,

knížku malých povídek ze života venkovských dětí a veršovanou hru se zpěvy na nápěvy národních písní, v níž se jednotlivé květiny představují zahradníci vijící z nich věnec.

PŘÍSPĚVKY in: Beseda učitelská (1883–94); Besídka malých (1882–1903); Budečská zahrada (1881–88); Čes. škola; Jarý věk (1883–88); Koleda (Olomouc, 1880–81); Malý čtenář (1882–1915); Naše hlasy (Čes. Brod); Naši mládeži (Plzeň); Posel z Budče; Světozor (1880); Štěpnice; Tribuna (1922); Vesna (Brno, 1882–84); sb. Z české školy (Čes. Brod, 1884); Zprávy školy měšťanské Kladno (1883). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Drobné zkazky (BB pro ml., 1883); Zahradnice (D pro ml., 1888); Tři malé povídky (PP pro ml., 1890); Hold oddanosti českých dětí J. V. císaři a králi Františku Josefu I. (B 1898). – *Ostatní práce*: Průmyslových (1898). ■

LITERATURA: B. L. Tyšler: J. K., Malý čtenář 8, 1888/89, s. 228; an.: nekrolog, Naše kniha 1928, s. 54; L. Kapičková-Kudrnová in Spisovatelé a básníci Podbrdská (b. d., s. 125).

zp

František Kožík

* 16. 5. 1909 Uherský Brod

Beletrista specializující se především na historický a biografický román ze života významných umělců, autor próz pro mládež, zvláště se sportovními náměty, her rozhlasových (jimž se věnoval i teoreticky), divadelních a televizních, básník, publicista, překladatel, autor filmových scénářů, operních a operetních libret.

Jeho otec byl soudcem. Do 1913 žil K. v Uher. Brodě, pak v Kroměříži, kde 1915–19 navštěvoval cvičnou školu při učitelském ústavě. Reál. gymnázium studoval v Uher. Hradišti (1919 až 25) a v Brně (mat. 1927), kde pak studoval na právnické fakultě (doktorát 1931) a 1931–33 na filoz. fakultě. Zároveň byl od 1928 mimořádným posluchačem dram. konzervatoře (abs. 1931). 1931–33 byl soudcovským čekatelem, do 1935 tajemníkem Radiojournalu v Brně, po vojen. prez. službě pracoval 1937–40 v Čs. rozhlasu v Brně a 1941–51 jako rozhlasový dramaturg v Praze. 1938 se oženil s herečkou Zdeňkou Švabíkovou (nar. 1912); dcera Alena K. (nar. 1941) je teatroložkou, překladatelkou dramata a divadelní dramaturgyní. 1951–54 byl K. spisovatelem z povolání, 1954–55 uměleckým

vedoucím Estrádního jednatelství, 1956–74 dramaturgem Čs. filmu. Zároveň přednášel 1961–63 na loutkář. fakultě DAMU. Od 1975 žije na penzi v Praze. Před válkou podnikl cesty do Jugoslávie, Itálie a Švýcarska, po válce do Polska, Holandska, SSSR, Rakouska, NSR aj., nejčastěji však zajížděl do Francie, zvl. do Bretaně (*Tváří k západu*). 1936–42 byl členem Literárního uměleckého kruhu Aktivisté.

V K. mnohostranné tvorbě zpočátku převážuje lyrika. Senzitivním vyličením milostných prožitků a zklamání i lyrickou oslavou přírody navazuje K. jak v poezii, tak i v první prozaické knize především na Sovu a Šrámka. V rozhlasové hře *Cristobal Colón*, věnované životu K. Kolumba, se prvně projevil K. celoživotní zájem o divadlo spolu s tematickým zaměřením na historii a v ní zvláště na osudy významných osobností. K. je spoluzakladatelem české rozhlasové hry (*Puškin, Než otevřete Dona Quijota, Jaro národa, Pařížská komuna, Mánesův orloj* aj.), již jako první u nás věnoval též teoretickou práci *Rozhlasové umění*; pro rozhlas zdramatizoval i řadu próz jiných autorů. Svět herců tvoří příznačné prostředí jeho divadelních her (*Shakespeare, Komediant*). Nejvlastnějším K. žánrem se stal životopisný román, a to i v souzvuku s analogickou tendencí v dobové světové i české próze. Přitom se zaměřil převážně na umělecké osobnosti, jejichž volbou nezdídky odpovídal na aktuální zájem publika nebo i na potřeby jubilejní. Mimořádného čtenářského úspěchu dosáhl už svým prvním biografickým románem *Největší z pierotů* o francouzském mimovi českého původu Debureauovi, po němž zbeletrizoval ještě poutavější osudy portugalského básníka Luíse de Camões (*Básník neumírá*). Neúplnost dochovaných životopisných údajů o obou osobnostech umožnila autorovi v romanticky podbarvených příbězích volně rozvinout fantazii a uplatnit smysl pro dramatické efekty, charakterizující už výstavbu jeho her. Pozdější *Josef Mánes* získává podobu kroniky, která v rovině životních osudů sleduje jednotlivé etapy malířova díla, a ještě dále k tzv. literatuře faktu se posunují pozdní životopisné romány *Po zarostlém chodníčku* (o L. Janáčkovi), *Na křídle větrného mlýna* a *Neklidné babí léto* (o malířce Z. Braunerové), *Fanfáry pro krále* (o E. Vojanovi) a další, založené na zpracování i citaci dobových dokumentů, korespondence, novinových materiálů a vzpomínek. Trvalý zůstává tematický důraz na houževnatost hrdinů, kteří zápasí

s nepochopením a nepřizní doby, trvalá je i snaha o čtenářskou poutavost a citové zabarvení těchto prací. Životopisný román *Kronika života a vlády Karla IV.* ... je na přechodu k čisté historické próze, k níž patří především příběh kočovných herců ze středověkých Flander *Blázny živí bůh* a román o vančurovsky robustním hejtmanovi ze 17. století *Hejtman Šarovec* (pův. název *Na dolinách svítá*), který autor upravil pro divadlo, rozhlas i operu. Přepřacování a úpravy jsou pro K. pracovní styl příznačné. Z bezprostřední minulosti a ze současnosti, k níž se jinak obrací jen ojediněle a spíše v drobných prozaických útvarech (*Tříkrát se ohlédní*), těží jeho prózy pro mládež. Svě životní téma neumdlévající houževnatosti zde K. rozvíjí v příbězích slavných sportovců, lyžařů, cyklistických a automobilových závodníků a běžce E. Zátopka (*Vítěz maratónský*). Na sportovních, často autentických motivech bývá založena i K. ostatní beletrie pro mládež (*Vlajka vítězů, Zákon věrných strážců*) i prózy spíše o mládeži než pro ni (*Akrobatická řada, Normální obraz srdce*). – K. vytvořil řadu filmových scénářů (Synové hor, Skály a lidé, Poslední etapa aj.) a televizních her (*Zákon věrných strážců, Finále* aj.), operních a operetních libret. Kromě cestopisů napsal i několik průvodců, dále řadu textů k fotografickým publikacím K. Plicky, J. Ehma aj. a úvodů ke katalogům výstav. V 30. letech překládal především z francouzštiny, ale i z bulharštiny a holandštiny.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: A. Adam, Jiří Robert (Krit. měsíčník, Kytice), J. Žalman, Karel Pokorný (sb. Čes. věnec Lužici), Pavel Trojan (Mor. Orlice), Žalman; žlm. ■ PŘÍSPĚVKY in: Abeceda (od 1970); Aktivisté (od 1936); sb. Aktivisté (1936); Brněnský večerník (1984 na pokrač. vzpomínky Nejen na brněnské divadlo); Cesta (od 1928); sb. Čes. rozhlasové hry (1969, rozmnož., hry z 30. let Se zavázanýma očima, Cristobal Colón); Čes. slovo (od 1933); Českosl. voják (od 1969); Čes. dělník (od 1940); sb. Čes. věnec Lužici (1946); Čteme (od 1942); Čtenář (od 1967); Čtení (od 1969); Divadelní list (od 1928); Divadelní noviny (od 1967); Divadlo (1957 hra Debureau); Družstevní noviny (od 1946); ELK (od 1939); Eva (od 1940); Host do domu (od 1955); sb. Kapitoly z dějin Čs. rozhlasu (1965, rozmnož., Rozhlasové vzpomínky); Kino; Kolo (od 1933); Krit. měsíčník (1941); K 67 (Kroměříž, 1967); Kultura doby (od 1938); Květy (od 1966); Kytice (od 1946); Lidé a země (od 1973); Lid. demokracie (od 1960); Lid. noviny (od 1930); Lit. měsíčník (od 1972); Lit. noviny (od 1961); Magazin Co vás zajímá (1965); Masarykovou stopou (1947);

Mateřidouška (od 1964); Mladá fronta (od 1947); Mír (od 1974); Mor. orlice (od 1928); Mor. noviny (od 1928); Nár. osvobození (od 1930); Nár. práce (od 1940); sb. Náš Ještěd (1969); Naše zprávy (od 1940); Nazdar (1948); Niva (od 1929); sb. Nový realismus (1940); Nový svět (od 1947); Nový život (od 1959); Ohníček (od 1970); Pionýr (od 1965); Pionýrské noviny (od 1967); Plamen (od 1964); sb. Po povídce (1941, P Sedmé setkání); Práce (od 1945); Právo lidu (od 1937); Radost (od 1927); Ranní noviny (od 1938); Rodina a škola (od 1962); Rovnost (Brno, od 1966; 1976 na pokrač. Vzpomínky na Brno); Rudé právo (od 1970); Ruch (od 1927); Středisko (od 1930); Studentský časopis (od 1926); Svět v obrazech (od 1964); Štafeta (Prostějov, 1974); Tvorba; UH 68 (Uherské Hradiště, 1968); Úsměv (od 1928); Venkov (od 1940); Záběr (od 1970); Zlatý máj (od 1967); Zvon (od 1930).

■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Trnitá souhvězdí (BB 1930); Jitřní lov (BB b. d., 1932); Cristobal Colón (rozhl. hra, 1934); Na růžích ustláno (opereta, 1935, s B. Poláchem, hudba J. Weinberger, prem. 1933); Nové srdce (P 1936); Tváří k západu (FF a překl. bretaňských písní, 1936); Na břehu noci (BB 1937); Láska a box (D 1937, s B. Poláchem); Francie (BB 1938); Cesta k lidem (BB 1938); Sejdeme se? (R 1938); Největší z pierotů (R 1939, 1. vyd. ve 2 sv., stylist. upr. vyd. 1948, přeprac. vyd. 1954); Básník neumírá (R 1940, přeprac. vyd. 1971); Shakespeare (D 1940, i prem.); Rozhlasové umění (EE 1940); Don Quijote přichází... (D 1941, prem. 1946); Vlajka vítězů (P pro ml., 1941, přeprac. vyd. 1969); Prstýnek z vlasů (P pro ml., 1941, přeprac. vyd. 1969); Hledám Marii Romanovou (P 1941); Doby krásy (BB 1942); Lásky odcházejí (R 1943); Blázný živi bůh (P 1943, přeprac. vyd. 1969); Meluzína (D 1943, i prem.); Proč pláče Meluzína (pohádka, 1943); Pírinka (R pro ml., 1943); Svatá holčička (P pro ml., 1944); Komediant (D 1944, prem. 1943); Dobrou noc, maminko! (BB, P 1944); O knihách nejmilejších (P 1944); Bratr a sestra (P 1944); Barborka (úryvky z D, 1945); Čisté srdce (BB 1945); Dětství (PP b. d., 1945); Ztichlými ústy (BB b. d., 1945); Francesca (BB 1945); Cervantes, tvůrce Dona Quijota (životopis, 1947); Tajná láska (BB b. d., 1947); Na dolinách svítá (R 1947, uprav. s tit. Hejtmán Šarovec, 1971); Přátelství (D 1948, prem. 1943); Červánky mezi dětmi (P pro ml., 1948); Vítězství vůle (P 1949, přeprac. s tit. Vítěz maratónský 1952); Rok vzpomínek (BB 1950); Zahofanský hon (operní libreto podle prózy A. Jiráska, 1950, hudba J. Křička, prem. 1955); Aleje míru (P pro ml., 1953); Tři zlí kmotři (D pro ml., 1953, přeprac. vyd. 1957); Synové hor (P 1954, přeprac. vyd. 1966); Hejtmán Šarovec (D 1954, i prem.); Malá Eva (lepirelo, 1954); Jak mráz čaroval (D pro ml., 1954, prem. 1953, přeprac. s tit. Pohádka o sněhu, 1960); Josef Mánes (R 1955, přeprac. vyd. 1966); Emil Zátoupek vypravuje (P pro ml., 1955); Polka vítězí! (opereta, 1955, i prem., hudba J. Křička); Devatero oslovení (P 1955); Vesele do světa (BB pro ml., lepirelo, 1955); Statečná Andu-

la (D pro ml., 1956); Na shledanou, Emile! (P pro ml., 1957); Zelená princezna (dramatizace R. Pírinka, 1957, i prem.); Vánoční verše 1945–56 (1957); Pohádky vánočního zvonku (1957); Statečný Honza (D pro ml., 1958, prem. 1957; 1959 s tit. Český Honza); Město vzpomínek (BB b. d., 1958); Bolestný a hrdinský život J. A. Komenského (životopis, 1958, t. r. i cizojazyčné verze; 1970 s tit. Světlo v temnotách); Rytíř smutné postavy (P 1958); Dětská sonáta (P 1958); Cestou lásky (R pro ml., 1958, přeprac. vyd. 1971); Cesty žen (D 1959, i prem.); Jezerní růže (P 1959); Zákon věrných strážců (P pro ml., 1961); Město šťastných lásek (D 1963, i prem.); Finále (R pro ml., 1964); Kryštof Harant (P 1964); Cirkus U tří slunečnic (P pro ml., 1965, přeprac. vyd. 1975); Akrobatická řada (P 1966); Neviditelný (P pro ml., 1967, s J. Lukešem); Po zarostlém chodníčku (P 1967); Třetí noc (P, podle hry Krumlovská romance, 1967); Jan Amos Komenský, muž touhy (E 1969); Dobrý člověk ještě žije (D, podle prózy R. Rollanda, 1969); Tříkrát se ohlédní (PP 1970); Čarovný prsten (P, B pro ml., 1971); Pouta věrnosti (R 1971); Snih padá na Hradiště (vzpomínky, 1971); Stezka věrnosti (B 1972); Bretaň – dcera oceánu (Rp 1973); Noci na Zvíkově (D 1973, prem. 1977); Město šťastných lásek (R 1974); Miláček národa (P pro ml., 1975); Sabina (dramatizace P. Blázný živi bůh, 1975, prem. 1948 s tit. Blázný živi bůh); Normální obraz srdce (P 1976); Kouzelník z vily pod lipami (životopis, 1976); Na křídle větrného mlýna (R 1977); Neklidné babí léto (R 1979, pokrač. předchozího); Po stopách dětství (P 1979); Město šťastných lásek (operní libreto, 1981, se Z. Malým, hudba Z. Petr); Kronika života a vlády Karla IV., krále českého a císaře římského (P 1981); Fanfáry pro krále (R 1983); Šavle a píseň (R 1984). – *Překlad*: Antologie bulharské poezie (1930, s A. Leštovem). – *Ostatní práce*: Dějiny Sokola Brno 1. 1862–1887 (1948, s V. Zapletalem); Emil Zátoupek ve fotografii (1955); Až přijde do Telče (průvodce, 1959); Klíč k Praze (průvodce, 1967); Albrechtsburg (průvodce, 1970). ■ SCĚNICKY. *Revuální pásma a hry*: Film-Star-Revue (1929, se S. Ježkem); Pět procent života (1935, s B. Poláchem); Neznámý voják žije (1937, s B. Poláchem); První parta (dramatizace prózy K. Čapka, 1938); Dobrý den, moje štěstí (1942, pseud. Žalman, s B. Poláchem); Barborka (1945); Kateřina z Poděbrad (1946); Deburau (1957); Balada o věčné lásce Tristana a Isoldy (1968); Anděl míru (1973); Šavle a píseň (1973); Než se zvedla opona (1975). – *Operní libreta*: Meluzína (1950, hudba J. E. Zelinka); Pohádka máje (1950, hudba J. Kvapil); Hejtmán Šarovec (1953, hudba K. Horký); Polka vítězí (1955, hudba J. Křička); Komediant (1957, hudba J. Kaláš). – *Operety* (pod pseud. J. Žalman, s B. Poláchem): Modré milióny (1933, hudba F. Lukas); Usmívejte se (1935, hudba V. Tanský); Apropó, co dělá Andula? (1935, hudba J. Weinberger); Přijde jaro, přijde (1936, hudba J. Janáček); Císař pán na třešních (1936, hudba J. Wein-

berger); Mé štěstí má zlaté vlasy (1937, hudba J. Loukota); Za humny je veselo (1938, hudba J. Loukota). – *Překlad*: Ben van Eysselstein: Dábel na zemi (1935); A. Josset: Žena bez muže (1936). ■

LITERATURA: J. Hrabák: F. K. (1984). ■ B. V. (Václavek): ref. Trnitá souhvězdí, Index 1930, s. 59; k.: ref. Jitřní lov, Čin 4, 1932/33; ● ref. Cristobal Colón: B. V. (Václavek), Index 1934, s. 137; Č. J. (Jeřábek), LidN 14. 4. 1934 ●; B. Slavík: ref. Nové srdce, LidN 18. 5. 1936; V. Hrbek (Z. Kalista): Dva literární cestopisy (ref. Tvář k západu), Lumír 63, 1936/37; L. Č. (Čivrný): ref. Francie, RP 14. 6. 1938; ● ref. Největší z pierotů: E. Bass, LidN 6. 11. 1939; V. Vašek (P. Bezruč), LidN 10. 12. 1939; M. Rutte, LitN 1939, s. 215; V. Černý, KM 1939 a 1940 + LidN 22. 4. 1940 ●; ● ref. Shakespeare: kd (E. Konrád), LidN 14. 3. 1940; F. Chudoba, KM 1940 ●; rfš: ref. Rozhlasové umění, Zvon 41, 1940/41; V. Černý: Případ zcela zvláštní (ref. Básník neumírá), KM 1940 + Případ vskutku zvláštní 2 (odpověď na zde otištěnou polemiku F. K. s předchozí ref.), KM 1941; ● ref. Prstýnek z vlasů: Inz. (L. N. Zvěřina), Čteme 1942, č. 4; Filip (D. Filip), Úhor 1942, s. 96 ●; JŠr.: ref. Proč pláče Meluzína, Úhor 1943, s. 72; R. H.: ref. Pírinka, Úhor 1943, s. 154; B. Slavík in F. K.: Blázný živí bůh (1944); jh (J. Haller): ref. Svatá holčička, NŘ 1945, s. 209; ● ref. Na dolinách svítá: J. Š. Kvapil, Naše doba 55, 1948/49, s. 72; K. Růžicka, KM 1948 ●; ● ref. Vítěz maratónský: J. Marek, LitN 1953, č. 22; B. Macák, HD 1954 ●; Z. Vavřík: ref. Aleje míru, LitN 1953, č. 35; M. Smetana: ref. Hejtmán Šarovec, Divadlo 1954, s. 706; ● ref. Josef Mánes: M. Ivanov, Květen 1956, s. 286; M. Jungmann, LitN 1956, č. 5 ●; ju (M. Jungmann): ref. Bolestný a hrdinský život J. A. Komenského, LitN 1958, č. 14; ● ref. Rytíř smutné postavy: M. Petříček, LitN 1959, č. 2; -kv- (V. Kafka), Kruh 1959, č. 4 ●; V. Frýbová: ref. Cestou lásky, Kultura 1959, č. 13; ● ref. Cesty žen: S. Machonin, LitN 1959, č. 8; L. Suchařipa, Divadlo 1959 ●; ● ref. Zákon věrných strážců: V. Nezkusil, ZM 1963; V. Vařejková, Komenský 89, 1964/65, č. 1 ●; SBA (S. Bartůšková): ref. Akrobatická řada, HD 1966; J. Träger in F. K.: Největší z pierotů (1967); V. Nezkusil: ref. Neviditelný, Impuls 1968, č. 4; ● ref. Po zarostlém chodníku: vf (V. Fícek), Slezský sborník 1968, č. 2; Š. Vlašín, Impuls 1968, č. 1 ●; H. Hrzalová: ref. Třetí noc, Kult. tvorba 1968, č. 3; jšr. (J. Šnobl): F. K., ZM 1969; vl. (Š. Vlašín): ref. Světlo v temnotách, Tvorba 1970, č. 39; J. Poláček: ref. Třikrát se ohlédni, Nové knihy 1970, č. 18; (a) (V. Šásek): ref. Hejtmán Šarovec, Zeměd. noviny 26. 4. 1971; M. Nyková: ref. přeprac. vyd. Cestou lásky, ZM 1972; ● ref. Pouta věrnosti: M. Veselá-Janů, Práce 16. 2. 1972; Š. Vlašín, RP 11. 8. 1972 ●; B. Balajka: ref. Bretaň – dcera oceánu, Práce 19. 12. 1972 + ref. Město šťastných lásek, Práce 26. 6. 1974; V. Procházka: ref. Anděl míru, Tvorba 1973, č. 43; Š. Vlašín: Tvůrce českého životopisného románu, Tvorba 1974, č. 20; M. Molnárová: ref. Miláček národa, Kostnické jiskry 1975,

č. 30; M. V.: ref. Cirkus U tří slunečnic, ZM 1975; J. Nejedlá in F. K.: Normální obraz srdce (1976); ● ref. Normální obraz srdce: Š. Vlašín, Tvorba 1976, č. 25 → Ve škole života (1980); J. Nejedlá: Lit. měsíčník 1977 ●; ● ref. Na křídle větrného mlýna: D. Moldanová, Lit. měsíčník 1978; J. Lukeš, Tvorba 1978, č. 25 ●; J. Lukeš: ref. Neklidné babí léto, Tvorba 1980, č. 42; K. Somr, J. Jilík: Životní jubileum F. K., Malovaný kraj 1979, č. 4; J. Kedziorová: K problematice životopisného románu, Universitas 1980, č. 4; H. Hrzalová: ref. Fanfáry pro krále, RP 28. 12. 1983; J. Hrabák: Věřit jen v tento svět, Lit. měsíčník 1984, č. 5.

ab

Josef Kožíšek

* 6. 7. 1861 *Lužany* u Přestic

† 6. 7. 1933 *Úvaly* u Prahy

Básník a prozaik píšící výhradně pro děti; v jeho díle se spojuje porozumění pro dětskou psychologii s úsilím o věcnou srozumitelnost, formální přístupnost a nenásilné výchovné působení.

Pocházel z rolnické rodiny, měl šest sourozenců; trvale si uchoval sepětí s rodištěm a vesnickým prostředím. Obecnou školu navštěvoval v Přesticích (1867–73), od 1873 studoval na pzeňském reál. gymnáziu (první a poslední rok jako privatista). Po maturitě (1880) vstoupil do posledního ročníku českého učitelského ústavu v Příbrami, v červenci 1881 složil závěrečnou zkoušku. Působil jako zatímni podučitel v Mečíně (1881–83), potom na obecných školách u Prahy, nejprve v Třeboradicích (1883–85), pak v Klecanech (1885–95). Zde na něj zapůsobily ještě svěží vzpomínky na V. Beneše Třebízkého, který tu kaplanoval (zemřel rok před K. příchodem); stopy jeho vlivu se objevují v prvních K. prozaických pracích. V Klecanech se K. 1889 oženil; 1895 nastoupil jako řídící učitel v Zápěch u Brandýsa n. L., kde zůstal až do 1920 (s výjimkou února 1917 až dubna 1918, kdy nuceně působil v Horní Nové Vsi na Novopacku). Čtvrtstoletí, které K. prožil v Zápěch, vyplnil usilovnou práci pedagogickou, osvětovou a lidovévýchovnou; jako činorodý organizátor pracoval v Zemském ústředním spolku učitelském, ve výboru Dědictví Komenského, v redakci Pedagogických rozhledů, s učitelem K. Pospíšilem zakládal Jednotu Komenského, hojně také přednášel. Jako pedagog usiloval

o reformu metodiky školské výuky; pro tyto účely sestavil slabikář pro první třídy *Poupata*, byl autorem i spoluautorem několika školních čítanek (*Ráno*, *Studánka*). 1920 byl povolán do Prahy, aby vedl literární oddělení Stát. nakladatelství, 1927 odešel na odpočinek. Poslední léta života trávil v Úvalech. Jeho popel byl uložen v urnovém háji v Praze-Strašnicích.

K. literární zájem se obracel především k nejmladším čtenářům. Jako zkušený pedagog a citlivý básník se dovedl ztotožnit se světem dítěte, vcítit se do jeho fantazie, rozeznat obzor, jež je schopno obsáhnout dětské myšlení a vyjadřování, i vyhovět dětskému smyslu pro melodičnost a rytmus. Jeho verše, vracející se pro náměty do vesnického dětství, jsou prostá, drobná dílka s pravidelným rytmem a výrazným rýmem, jejichž zapamatovatelnost podporuje forma říkadla, rozpočítavádla nebo popěvku. Se stejným záměrem užívá K. i ohlasů národní písně (jeho verše podnítily řadu skladatelů k zhudebnění), ale též půdorysu erbenovské balady, bajky nebo podobenství v epicky laděných verších. K. v nich přivádí na scénu drobná zvířátka z lesa i ze dvora, s humorem vypráví malé příběhy z jejich života, nechává je hrát si a mluvit s dětmi. Výrazně tu zaznívá i motiv lásky k rodičům, k vlasti, oslava rolníkovy práce, spojená vždy se silným sociálním citěním a místy i s náboženskou vírou. V pracích pro větší děti a mládež (*Pozdravy domů a z domova* aj.) usiluje autor na obdobných tématech o větší, myšlenkově i formálně složitější skladby, v nichž se vedle idylicky úsměvného ladění objevují i hořké, tragické tóny. Pedagogický zřetel přitom směřuje k vyzdvížení tradičních morálních hodnot vesnického života a k vítězství dobra nad zlem. V prózách, které s výjimkou prvotiny vydával ve sbírkách pohromadě s verši, většinou už K. nedokázal rovnoměrně sladit uměleckou stránku s výchovným záměrem, který v nich vystupuje příliš odhaleně; navíc jsou poznamenány (zvláště historické povídky) romantickou stylizací a sentimentálností. To do značné míry platí i o K. nejvýznamnější povídce *Děti z boudy* (in *Pozdravy domů a z domova*), jinak živě kreslící trpký život dětí deputátníků z ratejny. Romantická konvence nejméně postihla osobitý útvar malých próz, který K. vytvořil hlavně pro potřeby čítanek a v nichž s humorem zaznamenával drobné příhody a trampoty nejmenších. Zejména K. verše navazující na tvorbu J. V. Sládka patří k nejhodnot-

nějším pracím, jež byly v posledním desetiletí 19. století napsány pro nejmenší děti. Zvláště v čítančích tvořily oblíbenou četbu mnoha generací školáků a často v anonymní podobě říkadel a popěvků žijí dodnes v povědomí dětí i dospělých. Jejich knižní vydání doprovodila ilustracemi řada malířů, mj. R. Lauda, R. Mates, V. Karel, M. Fischerová-Kvěchová, O. Se-kora.

PSEUDONYM: Josef Pekařík. ■ PŘÍSPĚVKY in: *Anděl strážný; Beseda učitelská* (1884); *Besídky malých* (1889–95); *Budečská zahrada* (1885–86); *Čas* (1910); *Čes. mládež* (od 1899); *Jarý věk* (1885–88); *Kalendář Malého čtenáře* (od 1895); *Květy mládeže* (1894–97); *Lípa* (1931); *Malý čtenář* (1890–1900); *Nár. listy* (1889); *Naši mládeži* (od 1892); *Pedagog. rozhledy* (od 1909); *Ruch* (1883); *Světlozor* (1886); *Šumavan* (Klatovy, od 1892); *Tribuna* (1927); *Úhor* (od 1927); *Úsvit* (od 1921); *sb. Veselé táčky* (1898); *Zlatá Praha* (1883–86); *Zlaté mládí* (od 1890). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (pro ml.): *Doma i na sluníčku* (PP 1890); *Deset koťat batolat* (B b. d., 1891); *Oku i srdéčku* (BB, PP b. d., 1891); *Jiskry a plamínky* (BB, PP 1893); *S andílky a motýlky* (BB 1894); *Pozdravy domů a z domova* (BB, PP 1898); *Chudobky u cest* (BB, PP 1901); *Pod širým nebem* (B b. d., 1922); *Pohádka lesa* (BB, PP 1923); *Krakonošův dar* (B b. d., 1923); *Svátek v lese* (B b. d., 1925); *Rádoványky* (BB 1928); – posmrtně: *Od srdce k srdci* (BB 1936). – *Ostatní práce*: *Rolník a jeho vzdělání* (1901); *Co je to Volná škola* (1907, s V. Benešem); *Dvě přednášky o vyšším vzdělání učitelstva* (1907, s F. Dlouhým); *O reformě učitelského vzdělání* (1908, s K. Pospíšilem); *Osnova České čítanky* (1908, s V. Benešem a J. Sulíkem, tj. P. Sulou); *Ke čtyřicátému výročí zákonů školských* (1909, s K. Pospíšilem); *Poupata* (čítanka, 1913); *Rozpravy o čtení elementárním* (1913); *Počátky čtení (metod. průvodce Poupaty, 1913); Poznámky k čítance malých Poupata* (1914); *Poupata* (čítanka pro písmo tečkové nevidomých, 1920); *Velký čítatel (slabikář pro ľud, 1921); Průvodce k Velkému čitateli* (1921); *Několik metodických poznámek k čítance malých Poupata* (1926). – *Výbor*: *Výbor z prací J. K.* (1. Na výsluní, 2. U krbu, 3. Děti z boudy, 1921, ed. autor); *Na sluníčku* (1929, ed. autor); *Dukátový stromček a jiné pohádky* (1943, ed. F. Wenig); *Sedmikrásky* (1944, ed. F. Wenig); *Na výsluní* (1954, ed. F. Tenčík); *Ráno* (1960, ed. F. Tenčík); *Žabka, panáček, pan* (Bratislava, 1966, ed. F. Tenčík, přel. M. Rázusová-Martáková, M. Hařamová); *Děti z boudy* (prózy, 1971, ed. an.); *Z křišťálové studánky* (verše J. K., K. V. Raise, J. V. Sládka, 1974, ed. J. Hilčr). ■ REDIGOVAL *časopis*: *Pedagogické rozhledy* (1907–13, s jinými); *sborníky*: *Pozdrav z otčiny* (1923, s jinými), *Ohlas domova* (1924, s jinými); *edici*: *Naše světla* (pro ml., ve Stát. nakladatelství, 1920). ■ USPOŘÁDAL

A VYDAL: Veselé táčky (sb. deklamací, b. d., 1898, obs. i verše J. K.); Ráno 1–8 (čítanky, 1919, s J. Tůmou); Studánka (čítanka, 1924). ■

BIBLIOGRAFIE: V. F. Suk: J. K., Úhor 1931; V. Walter: Bibliografie literárních prací J. K., in F. Jungbauer: J. K., básník-učitel (1938). ■ LITERATURA: F. Jungbauer: J. K., básník-učitel (1938); sb. J. K. 1861–1961 (1961, obs. stati: M. Ulčová: Básník dětského světa, V. Spěváček: Příklad díla J. K.). ■ J. Tůma: J. K., Pedagog. rozhledy 1914; ● k šedesátinám: J. Tůma, Čes. učitel 1921; V. F. Suk, Pedagog. rozhledy 1921; V. Beneš, Úhor 1921; F. Pražák, Dílna lidskosti 1921; J. V. Haverland: Básnická tvorba J. K., Týden (Uh. Brod) 1921 ●; V. F. Suk: ref. Výbor z prací J. K., Úhor 1922, Střední škola 1922 a Pedagog. rozhledy 1922; ● k sedmdesátinám: V. F. Suk, Úhor 1931; A. Novák, LidN 5. 7. 1931; V. Walter, Úhor 1931; H. Sedláček, Čes. učitel 1931; V. Beneš, Lipa 1931 ●; V. Beneš: Umřel člověk boží, Naše republika 1933 + Jak vznikala Poupata, tamtéž; V. F. Suk: Král dětské poezie odešel, Úhor 1933; V. Dostálová: J. K. – básník dětí, ZM 1958; O. Chlup: Pedagog a spisovatel J. K., Pedagogika 1962; J. Kafka: Básnické dílo J. K., SPI Olomouc, ř. A, 1964; J. Kocourek: J. K. – učitel a osvětový pracovník, Sb. Pedagog. institutu v Praze, Pedagogika sv. 1, 1964; V. Spěváček: Básník dětského světa, Pravda 9. 7. 1968; V. Kovářik in J. K.: Ráno (výbor, 4. vyd., 1981); F. Všeticka: Tektonika J. K., ZM 1981, s. 34; H. Mirvaldová: ref. Ráno (upr. vyd.), ZM 1982, s. 441.

hp

Amálie Kožmínová

* 11. 7. 1876 Plzeň

† 24. 4. 1951 Praha

Spisovatelka a národopisná pracovnice. Autorka románů a próz z prostředí jižních Čech a dnešní Zakarpatské Ukrajiny, prostoupených národopisným zájmem.

Otec T. Cimrhanzl (1840–99), středoškolský profesor zeměpisu, publikoval odborné práce. – Pro národopis získal K. v mládí prof. J. Vycpálek, kterému pomáhala v Rychnově n. Kn. sbírat lidové tance a zvyky pro připravovanou Národopisnou výstavu v Praze. Sama se zajímala o kroje a výšivky, později též o lidové zvyky a obyčeje v národopisně zachovalých krajích republiky (Plzeňsko, Prácheňsko, tehdejší Podkarpatská Rus). Zprvu vyučovala v Plzni ruční práce, po první svět. válce působila na Slovensku a Podkarpatské Rusi jako učitelka a inspektorka a zároveň se věnovala folkloristi-

ce. Vedla tam státní vyšivací kursy a na podkladě ornamentů národních krojů vypracovala obšáhlou expozici výšivek. Později opustila učitelskou dráhu a věnovala se výhradně studijní činnosti. Výsledky své práce zveřejňovala v přednáškách, časopiseckých studiích a článcích i v knižních publikacích. S R. Tyršovou se podílela na první části díla Svěráz v zemích československých (*Svěráz v zemích českých*), kam přispěla národopisným obrazem jihozápadních Čech.

Souběžně s prací národopisnou psala K. i beletrii. Její první kniha se zabývá dětmi; z vlastní mateřské zkušenosti vypráví veselé příhody tří kluků a jejich maminky. Dívčí román *Zápas* je obrazem citového dospívání mládí, zatímco v románech, k nimž látku čerpala z jižních Čech (*Zatoulané štěstí* – historie dívky sloužící ve Vídni a nalézající nakonec idylické štěstí v rodině jihočeské vsi) a z prostředí Podkarpatské Rusi (*Olenina láska* – obraz milostného vztahu vesnické krásavice k ruskému zajatci za první světové války) převažují folklórní prvky. Prózy K. se vyznačují skromným, jednoduše vyprávěným dějem podbarveným dokonalou znalostí prostředí, způsobu života, zvyků a obyčejů zobrazovaného kraje. Toto postižení charakteristických krajových rysů je také největší předností K. beletristických prací zpracovaných jinak bez hlubšího smyslu pro psychologii postav. Jediná divadelní hra „*Konopická*“, do dramatické podoby promítnutý lidový obyčej z Prácheňska (dívčí slavnost k ukončení práce se lnem), je doplněna národopisnou studií o způsobu zpracování lnu za starodávna.

PSEUDONYMY: Jiří Prokop, Jiří V. Pražský, Jiří V. Prokop, J. V. Prokop. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. deník (1918); Čes. lid (1925); Nár. osvobození (1925); Nová doba; Plzeňské listy; Právo lidu (1926); Venkov (1924–37); Zlatá stezka (Vodňany); Ženský obzor; Ženský svět (1912–25). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Naši kluci (P 1912, pseud. Jiří V. Prokop); Zatoulané štěstí (R 1914, pseud. Jiří V. Prokop); Zápas (R pro ml., 1919, pseud. Jiří V. Prokop; 1934 s tit. Zápas s láskou); Tvrdý život (R 1931); „Konopická“ (D 1932); Domů, na vánoce (P 1933); Olenina láska (R 1935). – *Ostatní práce*: Zlatá kniha českých hospodyněk (b. d., 1915); Svěráz v zemích českých (1921, s R. Tyršovou); Podkarpatská Rus, práce a život lidu (1922); Praktická kniha domácnosti (b. d.); Rady a pokyny pro úsporné vedení domácnosti (1947, s red. kruhem). ■

LITERATURA: P. M. (Maternová): ref. Naši kluci, Ženský svět 1912, s. 123; F. J. Urban in České ženy 2 (1922); F. Macháček in Plzeň a Plzeňsko (1925);

● ref. Zatoulané štěstí: J. Petrus, Čes. osvěta 27, 1930/31, s. 369; vp. (V. Prokůpek), Venkov 7. 11. 1930 ●; -n-: ref. Domů, na vánoce, Úhor 1934, s. 35; ● ref. Olenina láska: M. M. (Majerová), Čin 1936, s. 62; drb. (J. Borecký), Zvon 36, 1935/36, s. 223 ●; p. (A. M. Piša): Životní jubilea, PL 11. 7. 1936; F. J. Urban in Úvodím Mže (1946); Ka: Spisovatelka A. K., Zlatá stezka 15, 1946/47, s. 31; L. Lábek: nekrolog, Národopisný věstník československý 1951, s. 11.

jc

Beneš Krabice z Veitmile

† 27. 7. 1375

Kanovník a ředitel stavby svatovítské katedrály, autor latinské kroniky.

Rodina, z níž B. K. pocházel, usazená původně v severních Čechách, náležela k drobné šlechtě a někteří její členové žili i jako měšťané v Čes. Lípě. Jméno Beneš bylo v rodině oblíbené, takže u některých údajů nelze s jistotou rozhodnout, s kterou osobou tohoto jména jsou spojeny. S kronikářem Benešem, který se ve svém díle zmiňuje o sobě pouze zřídka, je snad totožný stejnojmenný kanovník litoměřické kapituly, připomínaný ve 40. letech, a pozdější kanovník u Sv. Jiljí v Praze, blízký lucemburským bratřím Karlovi a Janu Jindřichu. Když se stal Jan Jindřich 1349 moravským markrabím, byl B. K. 1350 ustanoven navíc správcem brněnské jakubské farnosti. Jeho pravděpodobné zkušenosti se stavebním provozem (stavba chrámu sv. Jiljí v Praze a snad přestavba brněnského chrámu sv. Jakuba) patrně rozhodly o tom, že byl 1355 povolán za ředitele stavby (director fabricae) nové pražské katedrály a už 1356 získal směnou za své dosavadní prebendy i kanovníctví u Sv. Víta. 1373 dal přenést do nové katedrály pozůstatky českých panovníků a 1374 též pražských biskupů ze staré baziliky. Před svatováclavskou kaplí byl i on pohřben a jeho poprsí jako prvního ředitele stavby se zachovalo v chórovém triforiu chrámu. Současně s ním se připomíná u Sv. Víta ještě jiný stejnojmenný kanovník († 1384).

Kronikářské dílo B. K. (v incipitu jediného dochovaného rukopisu označené jako *Cronica ecclesiae Pragensis*) patří v dějepisectví Karlovy doby k projevům vzniklým z panovníkova podnětu. Časově navazuje na tzv. druhé pokračová-

ní Kosmovy kroniky a zaznamenává události z 1283–1374, rozdělené do čtyř knih (1. obsahuje zprávy o událostech do 1310, 2. a 3. zprávy z let panování krále Jana 1310–46, 4. z doby Karlovy do 1374). První dvě knihy vznikaly v 60. letech 14. stol., zbývající až po 1372. – B. K. vycházel z kroniky Františka Pražského, dovedené do 1353, ale zprávy, které z ní až po tento rok přebíral, upravoval a doplňoval vlastními přídávky a úsudky a zároveň se od své předlohy postupně oprošťoval, takže přechod k samostatnému vyprávění ve 4. knize je zcela plynulý. Kromě Františkovy kroniky použil ve 2. knize neznámých záznamů nejspíše ze sázavského kláštera, ve 4. knize převyprávěl původní část (kap. 1–14) Karlova vlastního životopisu (partie odpovídající jeho mladším kap. 15–20 jsou v kronice obsaženější a přesnější) a částečně též životopis Arnošta z Pardubic, sepsaný vyšehradským děkanem Vilémem z Lestkova. 4. kniha obsahuje též nejstarší záznam písně Svatý Václave. – Jako literární dílo se kronika nevyrovná o málo starší Zbraslavské kronice a stejně K. nedosahuje schopností Petra Žitavského jako historik, přesto mu však nechybí objektivita, pozorovatelská bystrost, snaha o přesnost a pravdivost podávaných zpráv ani odvaha ke kritice, a to i osob nejvyšších postav. Nejceněnější jsou v díle zprávy o tom, co B. K. sám zažil a co se dověděl od hodnověrných účastníků nebo svědků událostí. Snad byl mezi nimi i sám panovník, který mu práci zadal a sledoval ji (ve vlastním životopise na ni dokonce odkazuje). Zejména 4. kniha kroniky představuje po této stránce prvořadý vyprávěcí pramen pro poznání Karlovy doby.

EDICE: in *Scriptores rerum Bohemicarum* 2 (1784, ed. F. M. Pelcl, J. Dobrovský); in *FRB* 4 (1884, ed. J. Emler). – *Překlady do češtiny*: Panování Karla IV. (1940, přel. E. Stein, ed. F. M. Bartoš; 4. kniha); Čtení o Karlu IV. a jeho době (1958, přel. F. Heřmánský, ukázky). ■

LITERATURA: J. Dobrovský: Über Beneš K. von Weitmül, *Monatsschrift des vaterländischen Museums in Böhmen* 1827; F. Palacký in: *Würdigung der alten böhmischen Geschichtsschreiber* (1830); J. Loserth: *Die Chronik des Benesch K. von Weitmühl* (1875); Z. Fiala in sb. *Čtení o Karlu IV. a jeho době* (1958) + O vzájemném poměru kroniky B. K. z W. a vlastního životopisu Karla IV., *ČSCH* 1969; R. Gładkiewicz: „Brněnská léta“ B. K. z W., *ČMM* 1973 (k této studii polemika J. Spěváčka, *ČMM* 1973).

ep

Ivan Krahulík

* 14. 6. 1881 Žižkov (Praha-Ž.)

† 25. 7. 1966 Praha

Dramatik a prozaik píšící zejména pro děti a mládež, překladatel, publicista, redaktor dětských časopisů a vydavatel čítanek.

VI. jm. František Mužík (podpisoval se i Frank M.), pocházel z rodiny krejčího. 1907 založil a redigoval pokrokový časopis Jaro určený dětem z dělnických vrstev, 1914 knižnici pro mládež Nový svět, 1915 dětský časopis Svítání. Od 1918 učil na chlapecké obecné škole v Praze na Vyšehradě. 1921 obdržel od min. školství a národní osvěty povolení k pedagogickému pokusu ovlivněnému názory L. N. Tolstého o svobodném dětství. V pronajaté učebně v dnešní Navrátilově ul. na Novém Městě shromáždil 20 žáků; uplatňoval princip hry, do výchovného procesu zapojil rodiče, vyučování nemělo pevný řád ani rozvrh hodin. Ve veřejnosti silně diskutovaný pokus 1925 ztroskotál. V první polovině 20. let se K. věnoval také překládání, zejména z angličtiny a jihoslovanských jazyků. Po propuštění ze školství v únoru 1925 žil od května t. r. několik let mimo republiku. Od 30. let se živil jako spisovatel z povolání. Pohřben byl v Praze na Olšanských hřbitovech.

K. je autorem řady pohádkových knih a divadelních her pro děti a mládež, leckdy didakticky zaměřených. Zatímco pohádky *Co si vypravovali v lesním domečku* jsou adaptacemi látek z literatur cizích, sociálně vyhocené *Pohádky Zeleného ostrova* (obsahují i satiru na rakouské poměry) jsou pracemi původními. Cyklus obrázků z přírody *Přijde jaro* podává básnickým jazykem přírodovědné poznatky a klade důraz na citlivé vnímání přírody. Pro poslední K. knihu pohádek *Nejkrásnější dárek* je typický motiv lidské lásky a přátelství vítězících nad temnými silami a užití jinotaje a fantasknosti jako prostředků k vyjádření morálních zásad. Dospělému čtenáři určil K. román *Komu pochodeň?*, zobrazující výsek ze života děkana pražské kapituly, kronikáře Kosmy; románem, postihujícím hrdinovy povahové rysy, názory a osudy v politicky i společensky vzrušené době, chtěl K. za války popularizovat nejstarší české dějiny. K. beletrii doplňují četné překlady pohádek a povídek pro děti zejména z angličtiny a jihoslovanských jazyků, pedagogické příručky (*Prvouka na školách městských*)

a čítanky i pojednání o pokusném školství (*Rok v pokusné škole*). Významnou součástí K. literární činnosti byla práce redaktorská. V časopisech pro děti a mládež, které založil a redigoval, vychovával děti v duchu zásad lidskosti a snažil se v nich vypěstovat smysl pro umění. Tomu měly napomoci hojně přetiskované ukázky z české i světové klasické umělecké literatury a uveřejňování literárních pokusů dětských čtenářů.

PSEUDONYMY: Alois Machovec, Jan Koukol, Jan Malvín, Ostrovec, Pravoslav, Racek, Václav Pelyněk, Vilém Novák, Zachar. ■ **PŘÍSPĚVKY in:** Kohoutek (1922–23); Lid. noviny (1922); Právo lidu (1937); Volná myšlenka; sb. Z našeho pokusného školství (1924). ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie:* Aforismy (pro ml., 1903, pod vl. jm.); Kamenné pole (D pro ml., 1910, pseud. Zachar); Co si vypravovali v lesním domečku (pohádky, 1912, pseud. Zachar); Pohádky Zeleného ostrova (1913, pseud. Zachar); The House (New York 1914, pod vl. jm., do angl. přel. V. A. Jung); Přijde jaro (PP pro ml., 1918, pod vl. jm., s B. Němcem); Za starých bohů (pohádky, 1919); Bílá noc (D pro ml., b. d., 1928); Rok ve Svojanech (PP pro ml., 1929, pseud. Jan Malvín); Velký smír a jiné povídky (pro ml., 1933); Veselý švec a jiná divadélka (pro ml., b. d., 1935); Strýčkovy povídky (pro ml., 1935, pseud. Alois Machovec); Sto povídek z oboru občanské nauky a laické morálky (pro ml., 1935, pseud. Alois Machovec); Podzimní vítr a jiná divadélka (pro ml., 1937); Zahrada dětství (pohádky, PP pro ml., 1937, pseud. Alois Machovec); Vypravěč (DD pro ml., 1938); Kniže Máta (D pro ml., 1940); Šťastný princ a jiná divadélka (pro ml., 1942); Průbojně mládí (PP pro ml., 1944, pseud. Jan Koukol); Komu pochodeň? (R 1944); Kamenná pastýřka (D pro ml., 1948, pseud. Jan Koukol); Nejkrásnější dárek (pohádky, 1960). – *Překlady:* Voltaire: Zadig čili Kniha osudu (1904, pod vl. jm.) + Listy Amabedovy (1908, pseud. Zachar); Ch. Dickens: První vítězství (1910, pseud. Václav Pelyněk); F. J. Gould: Povídky pro děti (1912, pseud. Václav Pelyněk; rozšíř. vyd. 1919 s tit. Úsvit, pod vl. jm.); W. Irving: Pohádky z Alhambry (1911, pseud. Václav Pelyněk) + Maurův odkaz (1923, pod vl. jm.); D. N. Mamin-Sibirjak: Malinové hory (1925, pod vl. jm.); D. Feigel: Psi kůže (1927, pseud. Vilém Novák); S. Čorovič: Mezi mnichy (1932, pseud. Vilém Novák); W. J. Robinson: Kdybych byl bohem (1932, pseud. Alois Machovec); H. Quilter: Příroda učitelkou (1932, pseud. Alois Machovec); R. G. Ingersoll: Opium národů (1933, pseud. Alois Machovec); R. Beach: Šílenství peněz (1934, pseud. Václav Pelyněk); J. M. Eça de Queirós: Zločin pátera Amara (1934, pseud. Alois Machovec); W. Hauff: Karavana (1941, pseud. Alois Machovec); F. Marryat: Osadníci na Dalekém západě (1947, pseud. Alois Machovec) + Kormidelník Vlnovský (1955, pseud. Alois Machovec); H. C. Mac Commas:

Mluvil jsem s duchy (1948, pseud. Alois Machovec); A. E. Mander: Psychologie pro každého (1948, pseud. Alois Machovec) + Logika pro každého (1948, pseud. Alois Machovec). – *Ostatní práce*: Prvouka na školách městských (pojednání, 1910, pod vl. jm.); Rok v pokusné škole (pojednání, 1923, pod vl. jm.); Zřítelnice oka. Rozmluvy o výchově dětí bez vyznání (1931, pseud. Alois Machovec); Věk rozumu (životopis T. Paina, 1937, pseud. Alois Machovec). ■ **REDIGOVAL časopisy**: Jaro (1907–21, pseud. Zachar), Svitání (1915–20, pod vl. jm., 3. roč. 1917–18 s příl. pro rodiče Zahradu dětství, 4. roč. s tit. Vánoce, Zimní knížka pro děti, 5. roč. s tit. Jarmil, Jarní knížka pro děti), Mladý republikán (1919, pod vl. jm.), Sokolským dětem (1919–20, pod vl. jm.); *knížnice*: Nový svět (1910–14, pseud. Zachar). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL**: K. J. Erben: Zlatý kolovrat (1916, pod vl. jm.); Květen 1, 2 (čítanka pro obecné školy, 1921–22, pod vl. jm.); Ohlas Jugoslávie (výbor ze srbských nár. pohádek, povídek a písní, 1932, pseud. Jan Koukol). ■

LITERATURA: Fl. (V. Flajšhans): ref. Přijde jaro, Topičův sborník 5, 1917/18, s. 563; ● ref. Svitání: M. Štechová, Kmen 2, 1918/19, s. 82; R. I. (Illový), PL 19. 12. 1920 ●; V. F. S. (Suk): ref. o překladech, Střední škola 1924, s. 108, 111; F. Pražák in Počátky české školy pokusné (1927, s. 41); ● ref. Nejkrásnější dárek: Z. Rejdák, ZM 1960, s. 463; F. Musil, Komenský 85, 1960/61, s. 317 ●; V. Spěváček in Počátky a základy českých škol pokusných (Plzeň 1970, s. 41, 160) + in Průkopníci českých škol pokusných (1978, s. 60); J. Štraus: 100 let od narození F. Mužika, Socialistická škola 22, 1981/82, s. 96.

bs

Miroslav Krajník

* 1. 1. 1850 *Humpolec*
† 3. 7. 1907 *Praha*

Lyrický a epický básník, dramatik a překladatel z francouzské a polské poezie; příslušník skupiny kolem almanachu Ruch.

Pocházel z rodiny poštmistra. Gymnázium navštěvoval v Jihlavě a Jindř. Hradci, od 1865 v Táboře. 1867–71 studoval práva v Praze, doktorát získal 1872 v Krakově. Po studiích odešel na praxi na pražskou finanční prokuraturu, potom do advokátní kanceláře. Od 1879 byl advokátem v Praze a zabýval se právní praxí v oblasti výkupu pozemků pro stavby železnic, 1896 se stal náměstkem ředitele Zemské banky. Významná byla K. společenská činnost: 1895 byl

zvolen starostou Národní jednoty severočeské, 1895–1901 byl poslancem českého zemského sněmu. Rozsáhlý byl i jeho podíl při zakládání českých uměleckých institucí a spolků (Svato-bor, Máj, Družstvo ND); byl členem výboru Umělecké besedy.

K. jediná sbírka (*Básně*) obsahuje z velké části milostnou poezii v Hálkově duchu, schází jí však jeho bezprostřednost. Přejaté postupy se projevují i v K. vlastenecké poezii, která od pesimismu a lehké ironie přechází v rétoriku o národě a lidstvu, i v poezii epické, inspirující se lidovou baladikou (*Krásná Marja, Nevěrná*), romantikou cikánského života (*Paola*) a ovzduším inkvizičních soudů (*Čarodějnice*). Vlastenecké smýšlení projevil K. též v dramatu *Jan Roháč z Dubé*, které historickou látku o dobytí poslední husitské tvrze Zikmundovými vojsky představilo jako obraz soudobého politického života, tj. české nejednotnosti, německé proradnosti a maďarského nepřátelství k Čechům. Hra byla cenzurovou dvakrát zakázána a na jeviště se dostala až po interpelaci na říšské radě. Významná byla i K. činnost překladatelská. Vedle časopiseckých překladů básní (C. Delavigne, H. Heine, V. Hugo, A. Lamartine, A. Mickiewicz) pořídil K. první český a na dlouhou dobu jediný obsáhlý výbor z Bérangerových Písní, kterým se zařadil mezi přední překladatele své doby.

PSEUDONYMY: Jan Kopecký, Jar. Kopecký, Kalous-Sůva, Matyáš Kalous-Sůva-Vejrovský, M. K. Starohradský. ■ **PŘÍSPĚVKY in**: Almanach čes. studentstva (1869); Almanach na oslavu 25letého trvání Akademického čtenářského spolku pražského (1874); Květy (1867–70; 1869 O literaturách evropských, zvláště pak slovanských); Lumír (1873–79); Lužničán (Tábor); alm. Máj (1872); Právo lidu (od 1902); alm. Ruch 1, 2 (1868, 1870); Slovan (divad. kritiky); Světozor (1868–70); Svoboda (1870); Tábor (Tábor, 1866); Zlatá Praha (1906). ■ **KNIZNĚ**. *Beletrie*: Básně (1870, rozšíř. vyd. 1875); Jan Roháč z Dubé (D 1880, i prem.). – *Překlady*: P. J. Béranger: Písně (1875). ■ **SCÉNICKY**. *Hra*: Zatknut (1870). ■ **REDIGOVAL**: Památník Sokola pražského (1882, s E. Tonnerem, I. Herrmannem). ■

LITERATURA: ● ref. Básně (i rozšíř. vyd.): an., Květy 1870, s. 239; O. H. (Hostinský), Světozor 1870, s. 239 + Osvěta 1877, s. 556 → Studie a kritiky (1974); an., NL 30. 4. 1876 ●● ref. překl. P. J. Béranger: △ (J. Neruda), NL 3. 6. 1875 → Literatura 2 (1961); O. M. (Mokřý), Lumír 1875, s. 625; an., Světozor 1875, s. 344 ●●● ref. Jan Roháč z Dubé: Dr. S. H. (Heller), NL 9. 11. 1880; an., Ruch 1880,

s. 189; an., Světozor 1880, s. 551; F. Zákrejs: Osvěta 1881, s. 366 ●● nekrology: F. V. V. (Vykoukal), Osvěta 1907, s. 760; an., Máj 5, 1906/07, s. 654; an., Zvon 7, 1906/07, s. 651; an., Světozor 1907, s. 917 ●; J. V. Sedlák: Jan Roháč v literatuře české, ČČM 1921; I. J. Fischerová: Hus a husitství v českém dramatu, Přerod 1, 1922/23, s. 297; R. Illový: Sociální náměty v českém básnictví doby Nerudovy, Akademie 28, 1924/25; F. Vodička: Ohlas Bérangerovy poezie v české literatuře, LF 1935; R. Illový: Česká epika sociální, Děln. osvěta 1937; J. O. Fischer in Béranger – nejslavnější francouzský písničkář (1967).

dh

Krakonoš

1860

Zábavně humoristický almanach s převahou autorů spjatých s východními Čechami a s důrazem na tematiku z prostředí Krkonoš.

Oba pořadatelé (na tit. listě neuvedeni), F. K. Drahoňovský, úředník v Rokytnici n. Jiz., a J. Kouble, kaplan ve Vysokém n. Jiz., vtiskli svazku, jenž nese podtitul Humoristický almanach a jež vydal J. R. Vilímek, regionální ráz – jeho jádro tvoří autoři pocházející z východních Čech nebo zde působící (s výjimkou J. A. Gabriela, J. Nerudy a H. Zapové) a i podstatná část příspěvků se tematicky váže ke Krkonošům. Zároveň však podává K. (vedle Vilímkových Humoristických listů) celkový obraz stavu českého humoru po pádu bachovského absolutismu. Rovněž tematika almanachu (zejm. krkonošské motivy) přerůstala v obecnou problematiku vztahu k vlasti a vlastenectví, zpravidla ještě v duchu obrozeného horečnictví.

K. obsahuje různorodou prózu (besední čtení, humoresku, povídky, cestopisný obrázek), verše (deklamovánky, drobné básně, epigramy) i dramatický žert (Nerudův výstup Nevěsta). Začíná besedním čtením F. K. Drahoňovského České hory a láska, jehož tematická osa – putování po horách – naznačuje zaměření celého sborníku. Cestu začíná autor na Sněžce s ironickou poznámkou o nepolitickosti záměru svého putování (do 1861 musely časopisy přísně dodržovat apolitičnost). Proto (ovšem i s humorným záměrem) rozvíjí paralelu českých hor a erotické lásky, pohrává si s homonymitou slovních významů a tak nepřímou zdůrazňuje

citové pouto k českým pohraničním horám a vlasti. Pouze toto besední čtení a některé epigramy J. Vilímka (epigram napsaný elegickým distichem s obrazem Sněžky jako strážce proti vetřelcům, meditace na Sněžce, odkud autor shlíží na „zemi Českou – ne však Čechů“) mají tento obecnější politický charakter, ostatní veršované příspěvky s krkonošskou tematikou zůstávají v poloze obrozené oslavy hor jako domova (Koubleho variace na píseň Kde domov můj?), krkonošského a českého muzikantství (epigram J. Koubleho, verše J. L. Kendíka). V próze je vedle cestopisné črty (autor M. N.) horám věnována humorná povídka J. V. Kovářova Se sněhem spadlý ženich. V ostatních veršovaných příspěvcích převládá hra s významy slov (zejména v deklamovánkách a epigramech F. K. Drahoňovského, jenž je v almanachu nejfrekventovanějším autorem, ale též ve verších Věnceslavy, tj. H. Zapové) a humorné analogizování ve věcech lásky (v příspěvku J. L. Kendíka). V próze se vedle rozmanitého etymologizování (Fr. Zdobnický, tj. F. Hajniš), humorných výkladů sémantiky slov (J. A. Gabriel) i výkladu jejich funkce (J. Kouble) nejvýrazněji uplatnil A. Gallat rubešovskou humoreskou Za nevěstou. Verši a epigramy do almanachu přispěli B...ý, F. K. Drahoňovský, J. Kouble (i šifra J. K. a K.), J. L. Kendík (i šifra J. Lad. K.), Marie Jizerská a Věnceslava (obojí H. Zapová), J. Vilímek, Fr. Zdobnický (F. Hajniš), prózou F. K. Drahoňovský, J. A. Gabriel, A. Gallat, J. Kouble, J. V. Kovářov, M. N., Fr. Pr., Fr. Zdobnický (F. Hajniš) a dramatickým žertem J. Neruda. Některé příspěvky jsou anonymní, epigramy též se značkou ++.

LITERATURA: ● ref. Krakonoš: an., Lumír 1859, s. 1219; J. Neruda, Obrazy života 1860 → Literatura 1 (1957) ●; an. in Věstník bibliografický 1872, s. 224; F. Strejček in Humorem k zdraví a síle národa (1936).

zp

Josef Král

* 18. 12. 1853 Praha

† 19. 9. 1917 Praha

Klasický filolog evropského významu, překladatel a vydavatel antické literatury, autor prací o české prozodii a metrice. Teoreticky zdůvodnil a prakticky uplatnil přízvučný verš v překladech řeckých a latinských dramát.

Narodil se jako druhorozený syn záhy zchudlého pražského měšťana a kožešnického mistra. Čtyři roky navštěvoval staroměstskou hlavní školu u Sv. Jakuba, 1863–71 studoval na pražském Akad. gymnáziu (učil ho zde a výrazně ovlivnil J. Niederle), 1871–75 klasickou filologii na pražské filoz. fakultě (žák J. Kvíčaly), věnoval se též orientální filologii. Tehdy se také účastnil života Akad. čtenářského spolku. 1875 krátce učil na reál. gymnáziu na Malé Straně, 1876–82 na gymnáziu ve Spálené ul.; 1876 složil státní zkoušky, 1878 doktorát prací *De philosophis Protagorae placitis* (1879/80 ještě poslouchal přednášky J. Emlera o latinské paleografii). 1880 se na pražské univerzitě habilitoval pro klasickou filologii spisem *Studien zu den griechischen Tragikern*. 1882 přešel na obnovenou českou univerzitu, kde byl 1884 ustanoven mimořádným, 1893 řádným profesorem a o rok později ředitelem semináře pro klasickou filologii; 1896/97 zastával funkci děkana filoz. fakulty a 1909/10 rektora české univerzity. Zúčastnil se kongresu klasických filologů 1905 v Aténách (spojen s výpravou po Řecku a Turecku) a 1909 v Káhiře; 1911 navštívil jižní Německo, Švýcarsko, Francii, Anglii a Belgie, 1912 Itálii, o prázdninách občas pobýval u Jadranu, Baltu nebo v Alpách. O rozvoj české klasické filologie se zasloužil svým učitelským působením jako zakladatel nové školy, jako dlouholetý redaktor Listů filologických, v nichž se uplatnil i jeho kritický a polemický duch, a jako redaktor Sbírky klasiků řeckých a římských v překladech českých. Působil též jako významný činitel Jednoty českých filologů (člen od 1871, 1877–1907 s přestávkami starosta), Matice české, ČAVU i Královské čes. společnosti nauk (od 1914 předseda). Dostalo se mu řady poct doma i v zahraničí, 1911 byl jmenován dvorním radou. Pohřben byl na Vyšehradském hřbitově.

Vědecká činnost J. K. byla v duchu tradičního pojetí klasické filologie jako komplexního výzkumu antické vzdělanosti mnohostranná. Zabýval se řeckou a římskou literaturou a kulturou, zvláště dramatem, hudbou a tancem, řeckou gramatikou, antickou mytologií a klasickou archeologií (zejm. nálezy Schliemannovými). K. stěžejním dílem a zároveň ústředním dílem české klasické filologie vůbec se stala čtyřdílná *Řecká a římská rytmička a metrička*, založená na obsáhlém výzkumu starověkého básnictví i antických teoretických spisů. Po vzoru svého učitele J. Niederleho se K. záhy věno-

val překládání antických dramat (Euripidés, Sofoklés, Plautus). V duchu dobového úzu užíval přitom časoměrných meter a jen dialogy tlumočil přízvučně, důsledně také dodržoval zásadu, kterou hájil i později, že překlad má dodržovat rozměr originálu. Nespokojen s ryze knižním charakterem překladů antických dramat začal je poměřovat současnou živou básnickou mluvou a došel postupně k přesvědčení o nutnosti převodu přízvučného. Přelom znamenala 1896 Sofoklova *Elektra*, po níž následovala další dramata (Aischylos, Euripidés, Theokritos, Terentius i nový překlad Sofoklovy *Antigony*). Otevřel tím dílům antiky možnost soustavnějšího pronikání na divadelní scény. Svůj překladatelský přerod zdůvodnil K. teoretickým studiem české prozódie a metricky; jeho výsledky publikoval v sérii prací v Listech filologických a výtah z nich ve spisu *Česká prozódie*. Souhrnně pak vyšly po K. smrti ve dvou dílech pod titulem *O prozódii české* zásluhou J. Jakubce a B. Ryby. V prvním dílu podává K. historický náčrt vývoje vztahů mezi prozodií časoměrnou a přízvučnou od nejstarších dob až po současnost a dochází k závěru, že časomíra je neslučitelná s českým důrazovým přízvukem. Ve druhém formuluje hlavní principy přízvučného napodobení starověkých časoměrných rozměrů; jeho podstatu shledává v nahrazení dlouhé a metricky důrazné slabiky originálu českou slabikou přízvučnou. K. se přitom opíral o prozodické teorie Dobrovského, ale bezprostřední impulsy mu poskytla soudobá praxe lumírovské poezie se svým strojovým realizováním metra v jazykovém materiálu. Ze zásady, aby se metrum beze zbytku krylo s jazykovým materiálem, učinil pak normu, kterou měřil i novější českou poezii 19. století a z valné většiny ji pro odchylky od této normy odsuzoval. Odmítl proto i volný verš (mj. v kritice Theerova Faëthóna) a nehistoricky posuzoval časomíru, nedoceňuje její význam pro rytmické odstínění české poezie v jejích obrozenských počátcích. K. byl souputníkem lumírovců, kritickým zaměřením však patřil k mladé generaci vědců české univerzity. Prokázal to svým podílem na sporech o pravost RKZ, a to jednak studii o hledisku klasické filologie (zabýval se zejm. neologismy v RKZ), jednak analýzami verzologickými (dokládá mj., že autor podvrhů byl obeznámen s přízvučnou teorií Dobrovského), a dále temperamentními polemikami s řadou badatelů a překladatelů antické literatury (včetně svých učitelů

F. Velišského z gymnázia a J. Kvíčaly z univerzity). Vedle rytmiky a metriky se K. zabýval i českým humanismem. Přeložil, vydal a zhodnotil Campanovo drama Břetislav, napsal studie o humanismu na českém vysokém učení a o jeho vztahu k řeckému básnictví. S V. Flajšhansem polemizoval o metrickém charakteru Husových veršů. O svých cestách do centra klasického starověku a do Egypta napsal několik svěžích cestopisných obrázků, které publikoval ve Zvonu.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Jaroslav Klackobor; J. K., O. K. (Pokrok 1885). ■ **PRÍSPĚVKY in:** Athenaeum (1883–92); Čas (1911, 1914); Kalendář čes. studentstva (1876); Listy filologické a pedagogické, pokr. Listy filologické (1876–1917; 1892 Mistra Jana Campana Vodňanského komedie Břetislav, 1893–1902 jednotlivé stati k české prozodii, 1898 Prízvučné verše Husovy, 1909 Literární činnost humanistických profesorů Univerzity Karlovy mezi rokem 1409–1622, i sep., 1911 Prozódie básní Erbenových, 1912 Nové zprávy o vzniku Počátků českého básnictví); Lumír (1876, 1885); sb. Malá slovesnost (1894); Music (Chicago, 1893); Nár. listy (1889–1911); Naše řeč (1917 České jamby); Obzor literární a umělecký (1902); Památník na oslavu padesátiletého trvání Jednoty českých filologů v Praze (1918); Pokrok (1877, 1885); Rozpravy filologické věnované J. Gebauerovi (1898, Řecké básnictví humanistické v Čechách až do konce samostatné Univerzity Karlovy, i sep.); Sborník filologický (1913); Sborník prací na oslavu prof. J. Kvíčaly (1884); Věstník Královské čes. společnosti nauk (1909); Wiener Studien (1892, 1907); Zeitschrift für österreichische Gymnasien (1880–92); Zlatá Praha (1885); Zvon (1906 Dojmy z cesty po Řecku a Turecku, 1909 Dojmy z cest po Egyptě). ■ **KNÍŽNĚ.** *Beletrie a práce o české prozodii.* Sbírka nověstaročeských textů 1. Passio S. Mutani gloriosi martyris (pamflet na RKZ, Chicago 1889, pseud. Jaroslav Klackobor); Česká prozódie (b. d., 1909); – posmrtně: O prozodii české. 1. Historický vývoj české prozódie (1923, ed. J. Jakubec), 2. O přízvučném napodobení starověkých rozměrů časoměřných (1938, ed. B. Ryba). – *Překlady:* Tragédie Sofoklovy 1, 2: 1. Antigona (1883, s L. Dolanským, nový překl. 1903), 2. Filoktétés (1891) + Elektra (1896); Euripidés: Kyklops (1885) + Alkestis (1888) + Hippolytos (1912); T. M. Plautus: Menaechmové (1890); P. Calderón de la Barca: Divotvorný kouzelník (1891); Aischylos: Oresteia (1902) + Upoutaný Prométheus (1914); Theokritos: Kyklops (1903); Mistra Jana Campana Vodňanského komedie Břetislav (1915); P. Terentius Afer: Kleštěnec (1917). – *Ostatní práce:* Suum cuique (polemika s F. Velišským, 1878); Nálezy Schliemannovy v Tiryntě a Mykénách (1879); Archeologické nálezy na ostrově Kypru (1882); O tanci antickém (1884); Kterými prostředky působiti k šíření a po-

vznesení klasicismu? (přednáška, Kolín 1886); Otevřený list slovutnému pánu, panu Janu Kvíčalovi... (polemika, 1887); Entgegnung auf eine Kritik des Herrn Prof. M. Schanz (polemika, 1887); O scénérii řeckého divadla (1888); Zur Abwehr (polemika s M. Schanzem, 1888); Řecká a římská rytmika a metrika. 1. Řecká rytmika (1890), 2. Řecká a římská metrika 1–3 (1906, 1911, 1913); – posmrtně: Státní zřízení římské (1921, ed. V. Groh); Beiträge zur griechischen Metrik (1925, ed. F. Groh). ■ **KORESPONDENCE:** L. Varcl: Dopisy J. K. Otmaru Vaňornému (z 1888–1916), LF 1953, s. 189, a 1954, s. 17; in J. Vrchlický v dopisech (J. Vrchlickému z 1896 a 1898; 1955, ed. A. Pražák). ■ **REDIGOVAL časopis:** Listy filologické a pedagogické, pokr. Listy filologické (1886–1905; 1886 s J. Kvíčalou, J. Gebauerem, 1887 až 1895 s J. Gebauerem, 1896–98 s J. Gebauerem, F. Pastrnkem, 1899–1902 s J. Gebauerem, F. Grohem, F. Pastrnkem, J. Vlčkem, 1903–05 část pro klasickou filologii, s F. Grohem); *knížnice:* Sbírka klasiků řeckých a římských v překladech českých (od 1885, s J. Kvíčalou, R. Novákem). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL:** Tragédie Sofoklovy 1–3: 1. Antigona (1881), 2. Aias (1884), 3. Elektra (1889); Sophoclis tragoediae 1–3: 1. Aias (1885), 2. Antigona (1886), 3. Elektra (1889); Platonis Apologia et Crito (1885); Platonis Protagoras (1886); Platonis Laches (1888); J. Niederle: Mluvnice řeckého jazyka. 1. Hláskosloví a tvarosloví (1888, 5. vyd.), 2. Skladba (1886, 4. vyd.). ■

BIBLIOGRAFIE: O. Jiráni: Bibliografie literárních prací dvorního rady prof. J. K., Sborník prací filologických dvornímu radovi profesoru J. K. k šedesátým narozeninám (1913); K. Svoboda: Soupis tištěných prací K., LF 1954, s. 113. ■ **LITERATURA:** M.: ref. překl. Kyklops, Zlatá Praha 1885, s. 387; ● ref. překl. Antigona (scénické provedení): B. F. (Frida), Lumír 1889, s. 36; š. (J. Kuffner), NL 11. 1. 1889 ●, ● ref. překl. Menaechmové: J. V. (Vrchlický), Hlas národa 31. 3. 1890; J. B., Lit. listy 1890, s. 212 ●; J. Borecký: ref. překl. Divotvorný kouzelník, ČČM 1892, s. 361; Quidam (F. X. Šalda): ref. překl. Elektra, Lit. listy 1897, s. 303 → KP 3 (1950); V. Sládek: ref. překl. Oresteia, Zvon 2, 1901/02, s. 502; ● k padesátinám: ch. (V. Štech), Máj 2, 1903/04, s. 242; an., Přehled 2, 1903/04, s. 105; an., Zvon 4, 1903/04, s. 195; L., Zlatá Praha 1904, s. 106 ●; Nemo (K. B. Mádl): ref. překl. Oresteia (scénické provedení), Zlatá Praha 25, 1907/08, s. 141; an. (A. Novák): ref. Literární činnost humanistických profesorů UK mezi r. 1409–1622, Přehled 8, 1909/10, s. 347; ● ref. Česká prozódie: F. V. Vykoukal, Osvěta 1909, s. 944; -lr. (V. Dresler), Zvon 9, 1908/09, s. 603; Ch. (E. Chalupný), Přehled 7, 1908/09, s. 551; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 26, 1908/09, s. 468 ●, ● k šedesátinám: Z. Nejedlý, Čes. kultura 2, 1913/14, s. 109 → Z české literatury a kultury (1973); -n-, Zvon 14, 1913/14, s. 167 ●; Ml. (J. Máchal): ref. překl. Břetislav, ČČM 1915, s. 462; ● nekrology: Z. Nejedlý, Nár. politika 5. 10. 1917 + Smetana 1917, č. 1, oboje → Z české kultury

(1951); P. Váša, LidN 19. 9. 1917; -t. (V. Tille), PL 23. 9. 1917; -r-, Topičův sborník 5, 1917/18, s. 44; F. Groh, Almanach ČAVU 1918, s. 122 ●, ● ref. O prozódii české 1: J. Mukařovský, ČMF 11, 1924/25, s. 7, 118; R. Jakobson, Kritika 1925, s. 110 + in Zákklady českého verše (1926); K. H. (Hikl), Naše doba 32, 1924/25, s. 120; A. Novák, LidN 1. 11. 1924 (k tomu polemické prohlášení F. Groha, O. Hujera, M. Hýska, J. Jakubce, O. Jirániho, J. Máchala, F. Pastrnka, E. Smetánky, V. Tilleho, J. Vlčka, J. Zubatého, LidN 18. 11. 1924 a odpověď A. Nováka, LidN 18. 11. a 18. 12. 1924) ●; F. Novotný: Vzpomínky na J. K., LidN 17. 9. 1927 + in Práce 2. sjezdu klasických filologů slovanských (1931); an.: Památce J. K., RP 17. 9. 1937; ● ref. O prozódii české 2: tk (F. Trávníček), LidN 22. 9. 1938; J. Mukařovský, Slavia 1939 → Kapitoly z české poetiky 1 (1948) ●; F. Novotný: Život J. K., LF 1953, s. 161 + J. K. jako metrik a gramatik, LF 1953, s. 171; J. Ludvíkovský: K. studie humanistické, LF 1953, s. 182; J. Petrmichl: J. K., významný český vědec, RP 18. 12. 1953; F. Stiebitz: J. K. jako překladatel a badatel o české prozódii, LF 1954, s. 1; K. Svoboda: K. jako kritik a polemik, LF 1954, s. 9 + in Antika a česká vzdělanost od obrození do první války světové (1957); F. Střejček: J. K. a Rukopisy, Věda a život 1958, s. 386; J. Král: Vzpomínky na klasického filologa univ. prof. dr. J. K., Zprávy Jednoty klasických filologů 1971, s. 40.

bs, zp

Josef Mirovít Král

* 16. 2. 1789 *Opočno*

† 13. 2. 1841 *Horní Branná* u Jilemnice

Katolický kněz, člen Zieglerovy královéhradecké vlastenecké družiny. Autor a překladatel básní a drobných próz, průkopník vlastivědné práce a církevní spisovatel.

Syn mlynáře, mylně se považoval za potomka vladckého rodu Králů z Dobré Vody. Absolvoval gymnázium a tzv. filozofii v Litomyšli, pak teologii v Hradci Král. (vysvěcen 1811). Působil jako kaplan na Novém Hrádku, v Jilemnici a v Horní Branné, kde byl 1831 jmenován farářem. Patřil do okruhu východočeských spisovatelů buditelů, soustředěných kolem J. L. Zieglera, a podle jejich zvyklostí přijal vlastenecké jméno Mirovít. Zieglerem byl uveden do Hromádkových Prvotín pěkných umění, později přispíval básněmi, prózou a populárně naučnými studiemi do časopisů Zieglerových, Hýblova a Krameriusova. Zemřel po nezdařené operaci, pohřben byl v Horní Branné.

K. básnickou tvorbu představuje především lyrika: vedle četných příležitostných versů (gratulace, oslavy apod.), jež publikoval také samostatně, uveřejňoval v časopisech drobné humorníčko-satirické skladby i rozsáhlé reflexivní básně s filozoficko-náboženskou tematikou. Báseň *Poutnice* (Čechoslav 1822) je po Rautenkrancově pokusu z 1818 druhým českým překladem německé balady Bürgerovy *Der Graurock und die Pilgerin*. Jako prozaik otiskoval K. v časopisech povídky, anekdotické příběhy, upravené lidové pověsti, bajky a krátké úvahy („myšlenky“). Spolu se zřetelem výchovným přihlížel k požadavku zábavnosti, využívaje dobové obluby dobrodružných, tajemných a hrůzostrašných námětů. Časopisecky publikoval také populárně naučné studie dějepisné, zeměpisné a přírodopisné. Samostatně vydaný spis *Slávové, praotcové Čechů...* byl jakožto chybný a nepřiznaný překlad článku J. F. A. Schwabena *Die ältesten bekannten Slawen und ihre Wohnsitze* (Hesperus 1819) odsouzen J. Dobrovským (Jahrbuch der Literatur 1827). Zakladatelský význam pro východočeskou vlastivědu má K. topografická příručka *Přůvodce po biskupství královéhradeckém*. Řada prací se zachovala v rukopisech (Večer života, Polabský hospodář, *Vlast Čechova* neb Popsání památních věcí Českého království aj.). Publikoval časopisecky a knižně i náboženskou literaturu, v torze zůstal rozsáhlý životopis Kristův a Životy svatých.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Mirovít; J. K., Jos. K., J. M. K., M. K.-I. ■ PŘÍSPĚVKY in: ČČM (1831); Časopis pro katol. duchovenstvo (od 1828); Čechoslav (1820–25); Dobroslav (1820–21); Hyllos (1821); Květy (1838, 1840); Poutník slovanský (1826–27); Prvotiny pěkných umění (1814–17); Přítel mládeže (1826); Rozmanitosti (1817–18); Vlastenské noviny (1815–20); – posmrtně: in M. D. Rettigová: Domácí kuchařka (1986, s. 416: Básniřské psaní z r. 1827). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Modlitba Páně v píseň uvedená (B 1817); Žádost k Novému roku 1818 učeným Čechům... města Králova Hradce (B b. d.); Píseň ke cti pana Bernarda Ledvinky,... zpívaná... dne 30. dubna 1818 (B 1818); Píseň ku cti Jana Nep. hraběte z Harrachu a Rohrau, zpívaná... dne 9. 7. 1820 (B 1820); Citové radosti při druhé zvláštní slavnosti vřidnosti a lásky v Třeběchovicích dne 10.–12. měsíce července 1821 (B 1821); Chválozpěv při slavnosti udělování čestného zlatého menšího peníže Petrovi Frankovi, školnímu učitelovi ve Sloupě Moravském (B 1821); Želozpěv na smrt J. N. Sedláčka z Harkensfeldu, zemřelého 1. P. 1827, dne 19. ledna (B 1827); Citové k prvotinám kněžským Aloisia Janaty...

(B 1834). – *Ostatní práce*: Průvodce po biskupství královohradeckém 1–3 (1825–27); Slávové, praotcové Čechů a bytedlná sídla jejich (1825, nepřiznaný překlad práce J. F. A. Schwabenaau); Vypsání života sv. dvou bratří biskupů a apoštolů Crhy a Strachoty (1825); Rozmlouvání s Bohem aneb Modlitby křesťansko-katolické (1826); Dokonalý žák aneb Jak by žák v domácnosti, ve škole, v domě božím a při vyrazení se chovati měl (1827); Jeden ovčinec a jeden pastýř 1–4 (1829–31); – posmrtně: Láska k vlasti. Řeč k učitelstvu (1846). ■ KORESPONDENCE: A. Rybička: Pomůcky k biografickému listáři českému (J. L. Zieglerovi z 1824), Světozor 1869, s. 312. ■

LITERATURA: an.: ref. Průvodce po biskupství královohradeckém, Čechoslav 1825, s. 456; ● ref. Jeden ovčinec a jeden pastýř: an., Časopis pro katol. duchovenstvo 1829, s. 163; an., Časopis pro katol. duchovenstvo 1830, s. 450 ●; S. Tomíček: J. M. K. Životopisný příspěvek, Rozličnosti Pražských novin 1833, č. 1 (rubr. Pamětnosti, české divadlo, literatura a rozličné vědomosti); an.: ref. Rozmlouvání s Bohem..., Časopis pro katol. duchovenstvo 1836, s. 362; ● nekrology: an., Pražské noviny 18. 2. 1841; F. Petera, Časopis pro katol. duchovenstvo 1841, s. 163; J. Pospíšil, Květy 1841, s. 64 ●; A. Rybička: J. M. K., ČČM 1894, s. 148; M. Lisertová: Pověsti o hledači pokladů a o čertově mostě u Landšperka v básnickém rouše r. 1823, ČL 23, 1913/14, s. 463; J. B. Novák: Války osvobozovací a naše obrození, ČČM 1914, s. 269; J. Jakubec: Slovesné práce ve Viedeňských novinách 1813 a v Kramériusových vlastenských novinách 1815, LF 1916, s. 239; J. Pešek: K přátelským stykům literární družiny českého severovýchodu v době obrození, Zvon 19, 1918/19, s. 356; B. Václavěk: Příspěvky k osudu balady Poutnice, ČMF 9, 1922/23, s. 193 → O české písni lidové a zlidovělé (1950, s R. Smetanou); M. N. (Novotný): J. M. K., LidN 13. 2. 1941; J. Honc: Falešný rytíř, heraldik a sgrafistik Vojtěch Král, Sborník příspěvků z 2. setkání genealogů a heraldiků (1984).

lk

Kralická bible

1579–1593

První český překlad všech biblických knih podle jejich originálního znění; nejvýznačnější památka českého humanistického překladatelství a literární aktivity Jednoty bratrské, předloha pozdějších biblických překladů až do nové doby.

Obecně se nazývá K. b. podle obce Kralice (u Náměsti n. Osl.), kde vznikla a byla vytištěna, v 1. vydání o šesti postupně vydávaných

dílech s komentáři (proto zvaná též *Šestidílka*: 1.–4. Starý zákon 1579, 1580, 1582, 1587; 5. Apokryfy 1588; 6. Nový zákon 1593, znovu 1601) pod titulem *Bibli česká* (tradiční titul dřívějších i pozdějších tištěných biblí), v dalších jednodílných vydáních bez komentářů (1596, 1613) pod novým titulem *Bibli svatá*. K. b. je vyvrcholením dávné tradice českého biblického překladatelství. Počínalo od žaltářů (starozákonní Kniha žalmů), pokračovalo dalšími dílčími překlady až ke čtyřem následným redakcím překladu celé bible (1. redakce v poslední čtvrti 14. stol., 2. v průběhu reformního hnutí, 3. v husitské době, 4. v poslední čtvrti 15. stol.), reprezentovaným jednotlivými biblickými rukopisy (podle uznávaného třídění J. Dobrovského); z poslední redakce, podrobované stále novým úpravám, zvláště v zájmu jazykového omlazování, vycházely pak i první tištěné bible, označované podle místa tisku (Pražská 1488, Kutnohorská 1489, Benátská 1506) i pozdější, známé podle jména tiskaře (Severinova 1529, znovu 1537, na ní založená Melantrichova, tzv. Melantriška 1549, znovu 1556, 1560, 1570, 1577 a Veleslavínova 1613), jiná verze staršího biblického překladu se stala předlohou obojího bratrského Nového zákona (Klaudíán 1518, bratr Lukáš 1525). Mimo domácí překladatelskou tradici, jejímž podkladem bylo výhradně oficiální latinské znění bible (tzv. Vulgata), je vydání Nového zákona podle Erasmova latinského překladu z řečtiny (B. Optát, P. Gzel 1533). K. b. se od všech předchozích kvalitativně odlišuje tím, že se zakládá na originálním znění jednotlivých biblických knih. Je dílem týmu humanisticky vzdělaných bratrských překladatelů a exegetů (někdy zvaní Bratři kraličtí), který byl sestaven, když vedení Jednoty po Blahoslavově smrti rozhodlo 1577 navázat na jeho Nový zákon (1564, v nové úpravě 1568) a pořídit překlad celé bible. Tým byl soustředěn do Kralic (na panství Jana st. ze Žerotína), kam byla přenesena z Ivančic i bratrská tiskárna. Do jeho čela byl postaven Blahoslavův žák O. Štefán, po něm I. Cibulka a J. Eneáš Boleslavský, členy týmu byli J. Kapita, J. Efraim, P. Jesen, J. Strejc, hebraisté M. A. z Kaménka a L. Helic. Překladatelský podíl žádného z nich není jistý, kromě Strejce, od něhož pochází překlad Knihy žalmů. Text a výklad Blahoslavova Nového zákona, pojatého do K. b. jako její šestý a poslední díl, zrevidoval J. Němčanský.

Kraličtí překladatelé vycházeli především z kritického vydání originálních biblických textů v tzv. Antofské polyglottě (1569–72) s přihlédnutím ke znění starších českých biblí, tištěných i rukopisných (Olomoucká 1417). V úsilí o významově přesné vystižení originálu v souladu se syntaktickou a frazeologickou specifičností češtiny následovali J. Blahoslava. Překlad doprovodili komentáři (umístěnými po obou stranách textu i pod ním), v nichž jsou zaznamenána různocnění, zdůvodněna volba významu u méně jasných výrazů a pasáží, podány odkazy k odpovídajícím biblickým místům a připojeny vysvětlivky přinášející historické a geografické reálie. V nových vydáních dila se nespokojovali jeho mechanickým otiskem, ale snažili se o další jazykové a stylové zdokonalování textu (pravděpodobně i pro posílení jeho zvukových kvalit se zřetelem k přednesu), na němž se už podíleli mladší spolupracovníci (S. Sušický, A. Felinus). Pro své literární a exegetické hodnoty představuje K. b. vrcholný projev bratrského bohosloví a hlavní přínos Jednoty celé národní kultury, zároveň je předním a nejrozsáhlejším dílem českého humanistického překladatelství. V následujících stoletích se stala zdrojem poznání vyspělé spisovné češtiny, u českých a slovenských evangeliků též vzorem jazyka bohoslužby a náboženského písemnictví. – K. b. měla trvalý vliv na pozdější biblické překlady jako jejich autoritativní textová předloha. Je to patrné na tzv. Svatováclavské biblí (J. Konstanc, M. V. Šteyer, J. Barner 1677–1715, znovu 1769–71), která měla být v protireformační době oficiální náhradou a protiváhou K. b. u českých katolíků, ale i na mladších katolických překladech celé bible (F. F. Procházka, V. F. Durych 1778–80; I. A. Frencl, J. F. Desolda 1861–64; F. S. Bezděka 1862–65) a Nového zákona (F. Sušil 1864–71). Naproti tomu překlad bible určený českým exulantům a slovenským evangelikům (D. Krman, M. Běl, 1722 Halle, znovu 1745, 1766) je vlastně textovou reprodukcí kralického vydání 1613, jen s některými úpravami podle bible Lutherovy; také později, ani v toleranční době, se mezi evangeliky na nový překlad nepomýšlelo, protože kralický, posvěcený tradicí a bohoslužebnou funkcí, dlouho plně postačoval (J. Karafiát se ve své revizi textu K. b. 1920 dokonce vracel ke znění kralického 1. vyd.). Známost kralického překladu (pod tit. Biblí svatá... podle posledního vydání kralického z roku 1613) udržu-

je od 19. století řada vydání ve velkých nákladech, vycházejících péčí Biblické společnosti britické a zahraniční, nově (v totožné typografické podobě) Biblické společnosti československé. Potřeba moderního biblického překladu z originálních textů, na K. b. zcela nezávislého, se projevila až v průběhu 20. století u katolíků (Hejčlův Starý zákon, apoštolské listy, Nový zákon J. L. Sýkory, R. Cola, P. Škrabala, O. M. Petrů) i evangeliků (Nový zákon Žilkův, Nový překlad Pisma sv. M. Biče, J. B. Součka a kol.) a v úplném ekumenickém překladu (1979), společném díle současných biblistů z různých českých církví. Kralický překlad si přitom podržuje postavení klasického biblického textu.

EDICE: Kralické výklady k Šestidíle (Tábor, 1885, ed. J. Kostomlatský); Blahoslavův Nový zákon z r. 1568 (1931, faksimilovaný text; 1932, Prolegomena, ed. J. Konopásek). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 2, 25, 1 097–1 118 (české bible), 1 107–1 110 (Kralická bible). ■ LITERATURA: J. Karafiát: Rozbor kralického Nového zákona co do řeči i překladu (1878); S. Souček: O biblí Kralické (1910); J. B. Souček: Teologie výkladů kralické Šestidíly (1933). ■ J. Šmaha: K. b., vliv a důležitost její v literatuře české, ČČM 1878 + K. b. a vliv její na pozdější překlady biblí českých, ČČM 1879; S. Souček: Dva drobné příspěvky k dějinám K. b., ČČM 1924; S. Daněk: Předlohy apokryf kralických, Ročenka Husovy fakulty 1929/30; J. Konopásek: Dvě studie o B. k., Sb. filologický 1931; in sb. Bible a český národ (ročenka Chudým dětem 47, 1935); V. Kyas: Jazykové rozdíly Nového zákona v překladě Blahoslavově a v B. k. z r. 1593, SaS 1943; M. Daňková in Bratrské tisky ivančické a kralické (1951); B. Ryba, V. Kyas: Označení českých biblických rukopisů a tisků, Věstník ČAVU 1952; V. Kyas: Dobrovského třídění českých biblických rukopisů ve světle pramenů, sb. Josef Dobrovský 1753–1953 (1953); J. B. Čapek: Vývoj a význam Jednoty na poli kulturním, sb. Jednota bratrská 1457–1957 (1956); J. Merell in Bible v českých zemích od nejstarších dob do současnosti (1956); F. Kopečný: K redakcím staročeského překladu biblického, SaS 1958; A. Molnár: K otázce kralického biblického díla, Křesťanská revue 1964; J. B. Souček: Blahoslavův Nový zákon, Křesťanská revue 1964; M. Bohatcová: Vydavatelský rámeček českých předbělohorských biblí, sb. Strahovská knihovna 5–6, 1970–71.

ep

Oldřich Králík

* 9. 6. 1907 Kroměříž

† 20. 8. 1975 Olomouc

Historik českého písemnictví v celém jeho časovém rozpětí, textolog. Svého hlavního cíle, poznání vnitřní logiky a jedinečnosti díla, dosahoval zejména rekonstrukcí autorova tvůrčího procesu naplňujícího se v rovině textu; za tím účelem rozvinul především metodu tzv. literární stratigrafie.

Syn obchodníka. V Kroměříži vystudoval 1917 až 1925 klasické gymnázium, poté na brněnské filoz. fakultě obor latina, čeština, a to jako žák A. Nováka, S. Součka a F. Novotného (doktorát 1931 prací *Otakar Theer a Otakar Březina*). Po vojen. prezenční službě učil na gymnáziích v Příboře (březen–červen 1933), Chustu (1933 až 1936) a Olomouci (1936–46), svém doživotním působišti; zde se významně podílel na kulturním životě města (přednášky, organizování výtvarných a literárních výstav, divadelní referát v místních novinách); ženat od 1934. 1946 se habilitoval na brněnské univerzitě prací *Otakar Březina. Logika jeho díla* a byl jmenován docentem filoz. i pedagog. fakulty obnovené univerzity (Palackého) v Olomouci. Podílel se také na poválečném budování vědeckých institucí v Opavě. 1958 dosáhl vědecké hodnosti doktora filologických věd obhajobou práce *Tvůrčí proces u Vančury, Olbrachta a Bezruče*, 1966 byl jmenován univerzitním profesorem; penzionován 1973. Zemřel náhle na srdeční mrtvici; zpopelněn v Olomouci, pozůstatky uloženy na hřbitově v Praze-Bubenči.

V 30. letech soustředěn na moderní českou literaturu a monografické zkoumání díla Březinova, rozšířil K. postupně svůj badatelský zájem, a to ne bez souvislosti s poválečnou dráhou univerzitního učitele, na národní písemnictví v celém jeho časovém rozpětí od 10. do 20. století (zejména na literaturu přemyslovských Čech 10.–12. stol., moravský humanismus, osvícenství, národní obrození, literaturu 2. poloviny 19. a 1. poloviny 20. stol.) a na zevrubné monografické studium řady dalších velkých zjevů, především básníků (Mácha, Neruda, Bezruč, Wolker, Holan), ale také prozaiků (Olbracht, K. Čapek, Vančura) a vědců či kritiků (Dobrovský, Palacký, Šalda). Zároveň se od rané tvorby kritické a esejistické, co do kritérií souhradné s dobovou katolickou kritikou, vyvíjel k exaktní literární vědě, nevzdávaje se však schopnosti

vyhraněného kritického soudu ani pádného obrazného výrazu a uchovává si vztah k širší čtenářské obci formou fundované popularizace. V literárněvědné bohemistice se přitom etabloval, věnuje při řešení konkrétních otázek vždy velkou pozornost i obecným otázkám metodologickým, v řadě speciálních oborů, zejména v klasické literární historii, textologii a teorii a dějinách básnického překladu (překlad měřil nejen originálem, ale i předchozí překladatelskou tradicí a zároveň úroveň souběžné české poezie, a posuzoval jej tedy i jako původní básnické dílo). Z hlediska vlastního oboru přispíval nakonec i k objasňování vědní problematiky mezioborové (na pomezí literární vědy a historie, bohemistiky a rusistiky, resp. polonistiky). Podstatně ovlivněn jednak Šaldovým postulátem kritika jako idealizovaného čtenáře, který umí přečíst autora lépe než ostatní, jednak svým filologickým školením, učinil K. osou své metody všestrannou a minuciózní analýzu textu díla, při níž usiloval podat úplnou historii jeho proměn a již směřoval ke zjištění jeho autentické podoby jako jediné spolehlivé základny všech dalších relevantních výzkumů; v tomto smyslu se tedy vždy více zajímal o to, co autor napsal, nežli o to, co vydal. Tuto metodu začal rozvíjet už koncem 30. let vyhodnocováním posunů v různých autorských redakcích Olbrachtových a Vančurových próz a pokračoval v ní ve svých knihách o Březinovi, Máchovi, Bezručovi a posléze Nerudovi vypracováním metody tzv. literární stratigrafie, která rozvíjí tvorbu zkoumaného autora v čase, určuje její genetické proměny v co nejkratších časových intervalech (rozpracovávajíc k tomu zejména techniku stanovování relativní chronologie) a touto cestou se dobírá logiky autorova tvůrčího procesu. V autorově literárním odkazu spatřoval K. zároveň nejvydatnější pramen pro postihu jeho tzv. vnitřní biografie. Tato báze K. umožňovala zbavit Březinu pověsti mystického básníka a naopak objasnit silné svazky jeho poezie s životní realitou, odlišit v Máchově díle autentický básníkův text od posmrtných interpolací připsaných Sabinovi, prohlásit literární tvorbu J. Baráka z l. 1858–62 za výtvoř Nerudovy, uvnitř Slezských písní diferencovat a hierarchizovat jádro a další vrstvy sbírky a dodatečně Bezručovy úpravy textu kvalifikovat jako „kažení“. Ve svém pojetí vrcholných osobností literárního vývoje, které nepočítalo s možnými antinomiemi jejich osobnostní struktury, navazo-

val K. na Šaldovu absolutizaci pojmu básník; preferoval ideovou složku jejich tvorby a hodnotil ji tím výše, čím směleji a podstatněji byla co do vztahu k realitě koncipována a také čím zákonitěji, tj. definitivněji byla tvarem vyslovena (tato definitivnost byla pro něho synonymem originality). Z výsledků svého textologického úsilí, docenujícího (zvláště v pracích o nejstarším českém písemnictví) zákonitosti literárního žánru stejně jako historickou podmíněnost autorova tvůrčího procesu, vyzvoval potom závěry o identitě a nezaměnitelné osobitosti autorské metody (jejich součástí byla i užší problematika určování autorství) a budoval své konceptce „demytizovaných“ literárních památek, autorů i celých kulturních epoch (v 10 knihách věnovaných rozborům zejména václavské a vojtěšské hagiografie 10. a 11. stol. a Kosmovy kroniky přesunul zlatý věk kultury v přemyslovských Čechách 10. stol. z doby Václavy do doby Vojtěchovy a vyzvedl slavníkovskou renesanci jako epochu syntézy západní kultury latinské a východní kultury slovansko-řecké; v tomto rámci připsal autorství tzv. Kristiána a první, veršované legendy o sv. Vojtěchu jeho bratru Radimovi a tím Radima prohlásil za vůbec prvního známého spisovatele české literatury). Skutečnost, že svým pracovním východiskem činil textovou rovinu díla a že šel důsledně *ad fontes*, vedla K. zpravidla k rozchodu s dosavadní literaturou předmětu a k originálním pojetím; novost řešení, hypotetičnost soudů a nepřetržitá revize vlastních dosažených závěrů provokovaly odbornou veřejnost nejednou k polemice, s níž však K., jemuž samému byla polemika běžným pracovním nástrojem, a priori počítal jako s hnacím motorem dalšího promýšlení sporných otázek a vůbec rozšiřování hranic vědního poznání.

ŠIFRY: K., Kr., ok, ok., -ok, -ok., ok., o. k., OK, O.K. ■ **PŘÍSPĚVKY** in: *Acta Universitatis Carolinae* (Philologica 3, Slavica Pragensia 4, 1963); *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis* (Philologica, od 1960; *Historica* 1962, 1968); *Akord* (1940–46); *Archa* (1946); sb. P. Bezruč. 1867–1967 (Jarošov 1967); *Byzantinoslavica* (1960–66); *Cyrlometodějský kalendář* 1973 (1972); *Časopis Matice moravské* (Brno, 1946–58); *Časopis Společnosti přátel starožitností* (1959); *Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci* (1950); *Červený květ* (Ostrava, 1956–69); *Čes. literatura* (1956–75); sb. *České gymnázium v Kroměříži 1882–1972* (1972); *Čes. slovo* (1937–38); *Československý sborník vědeckých prací* 1 (1955); *Českosl. rusistika* (1961, 1967); *Českosl. časopis historic-*

ký (1961–64); *Dějepis a zeměpis ve škole* (1964); *Divadelní kultura* (Kroměříž, 1929–30); *Divadelní zápisník* (1946); sb. *Josef Dobrovský 1753–1953* (1953); *Haná* (Kroměříž, 1930–33); *Hlas lidu* (Olomouc, 1931–33); *Host do domu* (1956–57, 1970); *Impuls* (1966–67); sb. *In memoriam* (Olomouc 1971); *Index* (Brno, 1968); alm. *Klas* (Prostějov 1947); sb. *Krkonoše a Podkrkonoší* (Trutnov, 1964–69); *Kultura* (1958); *Kulturně politický kalendář* 1967 (1966); *Kulturní tvorba* (1965); *Kytice* (1946–48); *Lid. demokracie* (1966, 1975); *Lid. noviny* (1935–41); *List Sdružení mor. spisovatelů* (1947–48); *Listy* (1969); *Listy filologické* (1927–73); *Listy Památníku P. Bezruče* (Opava, 1961, 1974); *Listy pro umění a kritiku* (1935–37); sb. *Literárněvědné studie* (Brno 1972); *Lit. noviny* (1957, 1966–67); *Lumír* (1934); sb. *Morava A. Novákoví* (1941); *Moravský večerník* (Olomouc, 1937–44); *Naše věda* (1950); *Našinec* (pokr. *Osvobozený Našinec*, Olomouc, 1937–47); *Nová svoboda* (Ostrava, 1964 až 1967); *Nový život* (1957–58); *Orientace* (1967); sb. *Orlické hory – Podorlicko* (Hradec Králové 1974); *Ostravský kult. zpravodaj* (1972–75); sb. *Pět studií o P. Bezručovi* (Olomouc 1947); *Plamen* (1960, 1966–68); sb. *Pocta Z. Nejedlému* (1959); sb. *Pocta F. Trávníčkovi a F. Wollmanovi* (1948); *Poezie* (1933); *Pobeskydí* (Frýdek-Místek, 1970); *Polsko* (1966); sb. *Poslední dny* (1953); sb. *Realita slova Máchova* (1967); sb. *Rodné zemi* (Brno 1958); *Rozhledy* (1935 až 1936); *Rozpravy Aventina* (1928–32); *Řád* (1939 až 1943); *Sborník Studijního a lidovévýchovného ústavu kraje olomouckého* (1954); *Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci. Jazyk a literatura* (1956–60); *Slavia* (1953–68); *Slezský sborník* (1948–72); *Slovenská literatura* (1960–62); *Slovesná věda* (1952); *Slovo a slovesnost* (1937–66); sb. *Slyšet se navzájem* (1966); sb. *Stav a úkoly literárněhistorického průzkumu Slezska* (Opava 1949); sb. *Stavba ve výši* (1970); sb. *Strahovská knihovna* (1970–71); *Stráž lidu* (Olomouc, 1946, 1949); *Stráž Moravy* (Olomouc, 1936–37); sb. *Strážce tradice* (1940); *Studia comeniana et historica* (1974); sb. *Studie a práce lingvistické* 1 (1954); sb. *P. J. Šafárik* (Bratislava 1961); *Štafeta* (Prostějov, 1969, 1974); sb. *Tisíc let česko-polské vzájemnosti* (Opava 1966); sb. *Tři studie o F. Palackém* (Olomouc 1949); sb. *Václavkova Olomouc* 1964 (1965), 1967 (1970); *Věda a život* (1968–71); *Věstník jednot duchovenstva* (Brno, 1946); *Vlastivědná ročenka okr. archivu v Blansku* (1969); *Vlastivědný věstník moravský* (Brno, 1947, 1967); *Výhledy do života a světa* (Olomouc, 1939–41); *Vyšehrad* (1945–48); sb. *Franku Wollmanovi k sedmdesátinám* (Brno 1958); *Zlatý máj* (1967); *Zprávy Vlastivědného muzea v Prostějově* (1964); *Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci* (1963, 1966); *Život* (1935); – posmrtné: sb. *Středisko* (Olomouc 1974–76); *Zpravodaj Společnosti bratří Čapků č. 28* (1990); dále příspěvky v řadě katalogů výstav výtvarných i literárních a v odborných časopisech zahraničních. ■ **KNIŽNĚ.** *Práce o literatuře*: Otokar Březina. *Logika jeho díla* (1948); *Historie*

textu Máchova díla (1953); Kapitoly o Slezských písních (1957); Pouť krkonošská. Máchovy texty a máchovské apokryfy (1957); Šalda a poezie (1957); K počátkům literatury v přemyslovských Čechách (1960); Sázavské písemnictví 11. století (1961); Text Slezských písní (1963); Křižovatky Nerudovy poezie (1965); Božena Němcová z bronzu (přednáška, 1966); Šest legend hledá autora (1966); Slavníkovské interludium (1966); F. X. Šalda a Jaroslav Vrchlický (1967); Od Radima ke Kosmovi (1968); Demystifikovat Máchu (1969); Historická skutečnost a postupná mytizace mongolského vpádu na Moravu roku 1421. Příspěvek k ideologii předbřeznové Moravy (1969); V příšeří české protohistorie. Kus metodologie a polemiky (1969); Labyrint dávných dějin českých (1970); Filie vojtěšských legend (1971); Nejstarší rodokmen české literatury (1971); Archetyp Zádouštiny (1972, Rosica olomucensia, sv. 8); První řada v díle K. Čapka (1972); – posmrtné: Kosmova kronika a předchozí tradice (1976); Kapitoly o P. Bezručovi (1978, s V. Fickem). ■ KORESPONDENCE: J. Opelík: Živý mrtvý (s úryvky z koresp. 1965–74), Ostravský kult. měsíčník 1977, č. 6. ■ REDIGOVAL časopis: Divadelní kultura (Kroměříž, 1929–30); knižnici: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis (1959–61, 1967–73; hlavní redaktor a redaktor řady Philologica); sborníky: Pět studií o Petru Bezručovi (1947, s K. Horálkem), Realita slova Máchova (1966, s R. Grebeníčkovou), Sborník prací jazykovědných a literárněvědných (1968, s M. Komárkem; AUP Olomouc, Philologica, sv. 25). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: P. Bezruč: Rukopisy P. Bezruče z let 1899–1900 (1950) + Písně 1899–1900 (1953) + Přátelům i nepřátelům (1958, s J. Dvořákem, V. Fickem) + Labutinka (1961) + Bezručův proces (1962, rozšíř. vyd. 1964, s J. Dvořákem, B. Pračkou) + Slezské písně podle rukopisů (1963, s V. Fickem, L. Pallasem) + Slezské písně P. Bezruče. Historický vývoj textu (1967, s V. Fickem, L. Pallasem); K. H. Mácha: Písně (1953) + Pouť krkonošská (1959); Z doby Májů (1958; básně J. Baráka, interpretované editorem jako dílo Nerudovo); V. Holan: Cestou (výbor z překladů poezie, 1962); K. Čapek: O kráse a spravedlnosti (dvě povídky, 1964); F. Palacký, S. K. Macháček: Geschichte der schönen Redekünste bei den Böhmen. Dějiny české slovesnosti (1968, s J. Skaličkou); Nejstarší legendy přemyslovských Čech (1969). ■

BIBLIOGRAFIE: in Bibliografie vědecké publikační činnosti učitelů VŠP v Olomouci za léta 1946–1956 (1956); in Bibliografie vědecké publikační činnosti pracovníků filoz. fakulty UP v Olomouci v l. 1956–65 (1966); V. Fícek, V. Theimerová: Bibliografie prací O. K. o P. Bezručovi, sb. Bezručiana 1967 (1967); Bibliografie publikační činnosti univ. prof. dr. O. K. za léta 1966–1969 (Olomouc, 1977, cyklostyl.); in Bibliografie publikační činnosti pracovníků katedry bohemistiky a slavistiky filoz. fakulty UP v Olomouci za léta 1970–1975 (1976); V. Fícek: Z bibliografie bezručovských prací O. K., in O. K., V. Fícek:

Kapitoly o P. Bezručovi (1978). ■ LITERATURA: Vzpomínkový večer věnovaný dílu univ. prof. O. K. (Olomouc, 1976, cyklostyl.). ■ ● ref. Otokar Březina: J. Hrabák, List Sdružení mor. spisovatelů 2, 1947/48, s. 222; J. Janů, Kult. politika 3, 1947/48, č. 45; M. Dvořák, Vyšehrad 1948, s. 2, 24; J. Š. Kvapil, Naše doba 1948, s. 299; J. Matouš, KM 1948, s. 246; J. Levý, ČMF 33, 1949/50, s. 24 (Philologica) ●; J. Ludvíkovský: ref. studie o moravských humanistech z LF 1948 a ze sb. Pocta F. Trávnickovi..., ČMM 1950, s. 346; F. Vodička, ČLit 1958, s. 176; E. Pražák, LF 1961, s. 331 ●; Z. Fiala, D. Třeštík: K názorům O. K. o václavských a ludmílských legendách, ČsČH 1961, s. 515; R. Večerka: ref. Sázavské písemnictví 11. stol., LF 1962, s. 190; ● ref. Text Slezských písní: J. Opelík, Kult. tvorba 1963, č. 36; L. Pallas, SISb 1963, s. 383; V. Justl, Knižní kultura 1964, č. 1 ●; J. Ludvíkovský: ref. K počátkům literatury..., SPFF Brno, řada E, č. 9, 1964; J. Hrabák in O. K.: Slavníkovské interludium (1966); ● ref. Křižovatky Nerudovy poezie: D. Jeřábek, Impuls 1966, s. 433; J. Opelík, HD 1966, č. 3; M. Otruba, LitN 1966, č. 17; -lp- (L. Petr), Červený květ 1966, č. 2 ●; E. Pražák in O. K.: Šest legend hledá autora (1966); ● ref. Šest legend hledá autora, Slavníkovské interludium: J. Kolár, LitN 1967, č. 5; J. Ludvíkovský, ČLit 1967, s. 518; J. Opelík, HD 1967, č. 6; D. Třeštík, ČsČH 1967, s. 691; M. Šváb, LF 1968, s. 83 ●; ● k šedesátinám: J. Svoboda, Nová svoboda (Ostrava), 8. 6. 1967; J. Daňhelka, LF 1967, s. 180; V. F. (Fícek), SISb 1967, s. 267; V. Justl, Plamen 1967, č. 6; J. Pišťora, LitN 1967, č. 23; A. Sivek, Červený květ 1967, č. 6 ●; F. B. (Buriánek): ref. F. X. Šalda a J. Vrchlický, Impuls 1968, č. 1; ● ref. Od Radima ke Kosmovi: F. G. (Graus), ČsČH 1968, s. 933; P. Zaoral, ČMM 1969, s. 114 ●; J. Hrabák: ref. V příšeří české protohistorie, LF 1970, s. 313; E. Pražák: ref. Labyrint dávných dějin českých, ČLit 1970, s. 495; ● ref. Demystifikovat Máchu: D. Jeřábek, Rovnost 30. 7. 1969; O. Sus, Orientace 1970, č. 3; Z. Kožmín, HD 1970, č. 6 ● ●; ● ref. Historická skutečnost...: J. Marek, ČMM 1970, s. 133; J. Mezník, VVM 1970, s. 261; Š. Vlašín, ČLit 1970, s. 204 ● ●; ● ref. Nejstarší rodokmen...: J. Hrabák, Tvorba 1971, č. 46; M. Marečková, Komenský 96, 1971/72, č. 5 (obálka); J. Kolár, ČLit 1972, s. 173 ● ●; ● k pětadesátinám: J. Spáčil, Zpravodaj města Kroměříže 1972, č. 7; Č. Brandejs, Orlické hory a Podorlicko sv. 5, 1973; J. Skalička, Sborník Vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci 1973, s. 248 ●; J. Macků: ref. Filie vojtěšských legend, Věda a život 1972, s. 574; ● ref. První řada...: D. Kořínková, Rovnost 10. 4. 1973; V. Königsmark, Tvorba 1973, č. 22; J. Svoboda, Ostravský kult. zpravodaj 1973, č. 1 ●; H. Bulín: ref. Labyrint dávných

dějin českých, ČMM 1974, s. 371; P. Vašák: Barákovu autorství jako problém, ČLit 1974, s. 145; E. Macek: Králík kontra Barák, Literární archiv 1974, s. 156; ● nekrology: J. Dvořák, Středisko (Olomouc) 1974/76; J. Svoboda, Ostravský večerník 29. 8. 1975; O. F. B. (Babler), Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1975, č. 4; M. Kopecký, Universitas (Brno) 1975, č. 5; J. Kovalčuk, Štafeta (Prostějov) 1975, č. 4; J. Skalička, Studia comeniana et historica 1975, č. 10; J. Smrčková, Jazykovědné aktuality 1975, s. 197; V. Fícek, L. Pallas, SlSb 1975, s. 318; J. Hrabák, LF 1976, s. 51; D. Jerábek, ČLit 1976, s. 191; V. Kostřica, Čs. rusistika 1976, s. 31; J. Skutil, VVM 1976, s. 82; AS (A. Stich), NŘ 1976, s. 27 ●; A. Závodský in V blízkosti básníka (1977); B. Havránek: Vzpomínka na O. K., SaS 1977, s. 75; J. Opelík: Živý mrtvý, Ostravský kult. měsíčník 1977, č. 6; ● ref. Kosmova kronika...: J. Hrabák, LF 1977, s. 244; J. Skutil, VVM 1977, s. 248; I. Hrabětová, ČMM 1978, s. 143 ●; M. Blahynka in Denní chléb (1978); ● ref. Kapitoly o P. Bezručovi: Vl. G., ČsČH 1979, s. 798; J. Opelík, Ostravský kult. měsíčník 1979, č. 7–8 ●; J. Svoboda: Jubilejní zamyšlení, Ostravský kult. měsíčník 1982, č. 6.

jo

Jan O. Kralovec

* 3. 5. 1874 Domažlice

† 19. 10. 1927 Praha

Prozaik zaměřený na svět maloburžoazie a na specifické prostředí železničních zřízenců, autor románů, povídek a črt, dramatik, překladatel z francouzštiny a němčiny, žurnalista.

Vl. jm. Jan Jaroslav Královec. – Jeho rodina žila zpočátku v Domažlicích, záhy přesídlila do Nymburka a pak do Přelouče, kde K. otec pracoval jako technický úředník místního cukrovaru, později jako kontrolor cukerní daně. Gymnaziální studia absolvoval K. v Kolíně a 1893–97 byl posluchačem právnické fakulty v Praze, studia však nedokončil. V následujících letech žil v cizině (Paříž, Londýn, Holandsko), po návratu domů se stal novinářem; 1905 vykonával funkci odpovědného redaktora Mladoboleslavských listů a od 1906 byl redaktorem telegrafní agentury (později ČTK) v Praze. Na sklonku života se angažoval v krajně pravicové politice Národní obce fašistické a spolupracoval s jejím orgánem Říšská stráž.

Tou částí tvorby, jež je doložena v knihovnách a archívech a z níž lze vyvozovat literární profil, představil se K. jako beletrista spojující

běžný typ zábavné četby s žurnalistickým traktováním některých časových otázek. Povídky *Jedovaté črty* chtěly být kritikou společenské přetvářky ve vztazích muže a ženy, vesměs však ulpěly v intimitách erotického života a v sentimentalitě. Problém svobodných matek se stal podkladem románu *V roklich života*, umístěného do prostředí mondénní měšťanské společnosti; podobně je motivován a situován i pozdější román *Na pokraji víru*, jehož děj probíhá ve vypjaté době před vypuknutím světové války. V těchto pracích, stejně jako v dalším románovém příběhu *Když světla pohasnou...*, usiloval K. o kritický nadhled a svá vyprávění provázel dobovými narážkami (na mravní prudérii měšťáků, umělecké poměry, prodejnost kritiky atd.), ale tyto publicistické vložky tvořily s banálními milostnými historiemi značně nesourodý celek. Tendenčnost a podobizná fabulace charakterizují i román s tematikou sociálního zápasu železničních zřízenců *Mezi barevnými světly*. – O K. hrách existují ojedinělé zmínky, týkající se divadelních inscenací; rukopisně je doložena hra *Šumí Marica* (archív NM), jejímž obsahem je epizoda z balkánských válek.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: J. Kotnov (Říšská stráž), Kralovec z Kotnova; J. O. K. (Mladoboleslavské listy). ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. ilustrované listy; Hlas národa (1904); Mladoboleslavské listy (1905–06, nedokončený R Na výspách života); Nár. obzor (1909); Neodvislé listy (Pardubice); Říšská stráž (1927); Vídeňský deník. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: *Jedovaté črty* (PP b. d., 1904); *Mezi barevnými světly* (R b. d., 1905); *Když světla pohasnou...* (R b. d., 1906; románová příl. Čes. ilustrovaných listů); *V roklich života* (R b. d.); *Na pokraji víru* (R, Vídeň 1919; románová příl. Vídeňského deníku). ■ SCÉNICKY. *Hry*: *Román Slávky* (1906); *Ve víru revoluce* (1911); *Šumí Marica* (1921). – *Překlad*: R. Auernheimer: *Král dobrák* (1920). ■ Slovníky uvádějí tyto další tituly beletrie, jejichž vydání, popř. inscenace, nebylo možno ověřit: *Slovutné ženy* (D 1907), *Koketky* (D 1914), *Poslední Martanové* (R 1914), *Kudy šel Jan Karlot za štěstím* (R 1916), *U dvou čertů* (R 1917), *Až u Rávy ruské* (1918), *Čtyřbarevná vášeň*, *Chvilé rozvratu* (DD b. d.); dále překlady: V. Sardou: *Čarodějka*, Th. Barrière: *Anděl smrti*. ■ REDIGOVAL *časopis*: Mladoboleslavské listy (říjen–prosinec 1905). ■

LITERATURA: -ásky: ref. *Jedovaté črty*, Zvon 4, 1903/04, s. 643; ● ref. *Mezi barevnými světly*: V. Kol. (V. Červinka), Zvon 6, 1905/06, s. 156; F. V. Vykoukal, Osvěta 1906, s. 942 ●; ● nekrology: an., NO 20. 10. 1927; an., Říšská stráž 10. 11. 1927 ●.

et

Královská česká společnost nauk

1784–1952

Nejstarší dlouhotrvající vědecká společnost ve střední Evropě.

KČSN vznikla z neoficiální vědecké společnosti, která se ustavila v Praze počátkem 70. let 18. stol. z kroužku učenců vydávajících periodický vědecký sborník *Prager gelehrte Nachrichten* (1771–72), především organizační zásluhou I. Borna; později byla nazvána ve svém orgánu *Abhandlungen einer Privatgesellschaft Soukromou společností*. Při uskutečňování vědecké společnosti se vycházelo nejen ze vzorů cizích, které poskytla učenecská centra v Paříži, Londýně, Berlíně, Göttingen, Stockholmu, Petrohradě a Moskvě, od nichž byl přejat princip kolektivní práce na základě demokratické rovnosti, svobody vědecké kritiky i bádání a práva svobodného šíření dosaženého vědeckého poznání i jejich osvětský deistický světový názor, ale i ze vzorů domácích, jako byly vedle *Societas incognitorum* a *Steplingových Consensus philosophici* v době bezprostředně minulé i básnické a učenecské kroužky z období humanistického (kolem šlechtických mecenášů B. Hasištejnského z Lobkovic a J. Hodějovského z Hodějova). Soukromá společnost, organizace neveřejná (bez funkcí, stanov, spolkových místností a majetku), jejíž publikační základnu úřady tolerovaly, měla oproti někdejším volným kroužkům pevnější organizační formu; její bázi tvořil dobrovolný závazek členů publikovat v *Abhandlungen* a určitou peněžní částkou se podílet na jejich existenci. Početně zůstávala Společnost omezená (vedle I. Borna G. Dobner, F. J. Kinský, F. M. Pelcl, J. Stepling, A. Strnad, J. Tesánek a M. A. Voigt, většinou někdejší přispěvatelé *Prager gelehrte Nachrichten*) a finančně nezajištěná (vedle podpory Bornovy počítala s mecenášstvím hrabat F. A. Nostice, F. J. Kinského, E. A. Valdštejna a knížete K. E. Fürstenberka). Jejimi hlavními podniky byly po *Prager gelehrte Nachrichten* v sešitech vycházející reprezentativní dílo českého patriotismu *Effigies virorum eruditorum atque artificum Bohemiae et Moraviae una cum brevi vitae operumque ipsorum enarratione* (Vyobrazení českých a moravských učenců a umělců spolu s krátkým popisem jejich života a díla; úvod k 1. sv. napsal M. A. Voigt a jeho práci je i hlavní část textu, věnování sepsal F. M. Pelcl,

finančně dílo zajišťoval I. Born, který také přeložil latinský text do němčiny jako paralelně vycházející *Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler nebst kurzen Nachrichten von ihren Leben und Werken*; vedle F. M. Pelcla a I. Borna jmenuje M. A. Voigt v úvodu jako spolupracovníky také V. F. Durycha a K. R. Ungara; první dva sv. vycházely 1772–75, po odchodu Voigtově a Bornově z Prahy se pokračovalo ve vydávání až do 1782 pouze německým 3. a 4. sv. za vedení F. M. Pelcla, který uvádí mezi spolupracovníky vedle V. F. Durycha i J. V. Monseho, A. Strnada aj.) a dále od 1774 nepravidelné periodikum *Acta litteraria Bohemiae et Moraviae* (Literární projevy Čech a Moravy; 1. sv. věnoval M. A. Voigt I. Bornovi a téměř sám jej vyplnil rozbory starých českých, latinských a německých literárních památek, několika životopisy a přehledem současné literární produkce; do 1783 vycházel ještě 2. sv., 3. sv. zůstal v rukopise) a především časopis *Abhandlungen einer Privatgesellschaft*, který poprvé začal přinášet plně podepsané samostatné práce předních učenců a ve vývoji české vědy měl epochální význam rozvíjením vědeckých metod a myšlení. Ve srovnání s programem *Prager gelehrte Nachrichten* zde Soukromá společnost zdůraznila zájmy teritoriálně české s vědomím svébytnosti domácí kultury a přešla od pouhé kritické činnosti k tvůrčí kladné vědecké práci. V oblasti společenských věd pěstovala především historiografii a českou filologii, které vytvářely specificky český program jako protiklad k vládnímu centralistickému josefinismu. Upevňovaly vědomí vytvářejícího se novodobého národa nejen kriticky zhodnoceným odkazem velké minulosti, ale i stále pronikavějším zřetelem k českému spisovnému jazyku (Pelcova vydání starších českých textů, bohemistické práce J. Dobrovského). Po odchodu I. Borna a M. A. Voigta z Prahy 1776, jenž načas způsobil stagnaci, získala Společnost nového organizačního ducha v lékaři J. Mayerovi, který zamezil jejímu vstupu – a vlastně zániku – do Společnosti pro povznesení rolnictva a svobodného umění v Království českém (*Gesellschaft zur Aufnahme der Agriculturn und der freien Kunst in Königreich Böhmen* – vznik 1767–69, působení od 1770) a dovedl ji k první pevné organizační formě a k právnímu upevnění. Pod jeho vedením byly na podzim 1784 vypracovány první stanovy a spolu s žádostí o zveřejnění Společnosti předloženy císaři Jose-

fu II., který sice pochválil její činnost, ale zveřejnění a schválení odmítl. Přes toto nepříznivé stanovisko umožnilo pražské české gubernium pod vedením nejvyššího purkrabího F. A. Nostice a zásluhou guberniálního rady F. Hermana z Hermannsdorfu ustavení Společnosti 5. 12. 1784 jako veřejné korporace s vlastním majetkem. Ta pak přijala název Böhmische Gesellschaft der Wissenschaften (Česká společnost nauk), od 1790 Königliche böhmische Gesellschaft der Wissenschaften (Královská česká společnost nauk) a vyhlásila platnost stanov, jež byly ještě 1784 vytištěny (úředně však byly potvrzeny teprve stanovy z 1837, a to dekretem Ferdinanda V. z 15. 4.). V čele stál volený prezident (tato funkce byla udržována do 1868, ale od reorganizace stanov 1849 trvala jen formálně) a stálý sekretář; ve vlastním řízení prací se střídali až do 1868 po půl roce jako předsedové (direktoři) všichni řádní členové, jichž mohlo být nejvýše 18 (teprve 1849 byl počet zvýšen na 20, 1868 na 24 a 1909 na 30, ale nikdy nebyl zcela vyčerpán). Vedle řádných členů měla Společnost také členy přespólní, jejichž počet byl neomezen (vědci mimopražští včetně zahraničních), členy mimořádné rovněž s neomezeným počtem a bez práva účastnit se přednášek (do Palackého reformy 1840) a od 1849 členy dopisující. Česká společnost nauk byla organizována do tří tříd (fyzikální, matematické a historické), Královská česká společnost nauk pak od 1791 do tříd dvou (fyzikálně-matematické a vlasteneckohistorické) v čele s třídními jednatelem; počet tříd se 1840 na návrh Palackého změnil na čtyři odbory (matematický, přírodovědný, historický a nově založený českofilologický), k nimž přibyl 1841 odbor pátý pro filozofii a klasickou filologii, ale již 1845 splynula filozofie s matematikou a odbor jazykový se rozšířil na slovanskou filologii; po Vöcelově reformě stanov 1849, která podržela čtyři třídy, byla 1852 převedena filozofie k přírodním vědám, a konečně 1868 byl počet tříd zredukován na dvě (první pro filozofii, historii a filologii, druhou pro matematiku a přírodní vědy); po částečných úpravách 1876 a 1877 byly stanovy naposledy revidovány 1909, kdy byl stanoven počet řádných členů na 15 pro každou z tříd. Pro právní postavení KČSN je důležitý vedle roku 1837 rok 1867, kdy byla podle nového spolkového zákona proti své vůli kvalifikována jako soukromoprávní spolek, jímž pak zůstala až do svého konce. Jediným kladným důsled-

kem tohoto zákona bylo, že mohla nadále sídlit ve státních budovách a dostávat zemské i státní subvence. Sídlem a místem schůzek instituce byl vedle Karolina zpočátku i dům jejího prvního prezidenta knížete K. E. Fürstenberka ve Valdštejnské ul. (tzv. starý Fürstenberský, později Pálffyovský palác). 1828 vykazala univerzita KČSN menší prostory a v důsledku toho předala KČSN t. r. své sbírky přírodnin a starožitností Českému muzeu a stala se činným členem Společnosti Českého muzea. 1850 byla KČSN přestěhována do 1. patra univerzitního domu (tzv. Štokhaus) v Celetné ulici. 1880 dostala příhodnější sídlo v 1. patře sousedního domu (tzv. Bukvoyský palác), patřícího rovněž univerzitě; odtud se postupně přestěhovala 1928–30 do Klementina, za okupace (1940) byla nucena vzít zavděk provizoriem v koleji Arnošta z Pardubic ve Voršílské ul., 1942 nalezla poslední azyl v Českém vysokém učení technickém, v domě U Helmů v Lazarské ul., kde pobyla až do svého přetvoření a vplynutí (spolu s reorganizovanou Českou akademií věd a umění) do nově zřízené Čs. akademie věd 1952 (do její Základní knihovny přešla knihovna KČSN a do Ústředního archivu archiv KČSN). Finančně byla KČSN dlouho závislá na různých darech a subvencích (např. 1791 dar císaře Leopolda II., od 1859 zemská subvence, od 1883 státní subvence), na výnosu z Abhandlungen a z každoročně vydávané praktické příručky Schematismus für das Königreich Böhmen (1800–51), na niž bylo KČSN 1798 uděleno privilegium. Kromě toho disponovala fondy zřízenými různými dárci. Literární vědy se týkal tzv. Jubilejní fond (od 1884, anon. dárce byl J. Hlávka), z něhož se udělovaly ceny za vědecká díla všech oborů (1907 a 1913 např. Z. Nejedlému za knihy o husitském zpěvu), která pak byla vydávána v edici nazvané Spisy poctěné jubilejní cenou KČSN v Praze, a na základě darů prezidenta T. G. Masaryka fondy B. Bolzana (od 1924) a J. Dobrovského (od 1931).

KČSN měla značné zásluhy o rozvoj českých věd přírodních i společenských, dospěla ke kvalitativně novému stupni poznání, založenému na racionálně kritickém myšlení a zbavenému autoritativních dogmat a legend. Současně zajistila potřebné předpoklady pro konstituující se mladou českou vědu, angažovanou ve smyslu Baconova hesla „věděni je moc“ na straně nových společenských sil. Nová ideologie i potřeby národní společnosti ovlivnily sice obsah i ře-

šení vědecké problematiky, ale KČSN nepodlehla praktikismu, nýbrž vědomě spojovala nové potřeby rozvíjejícího se průmyslu i zemědělství s teoretickým výzkumem. Konkrétně se její vlastní vědecká činnost od počátku soustřeďovala na příspěvky pro *Abhandlungen*, na vypisování cen pro zadaná témata, na vytváření sbírek a na dotování vědeckých výzkumných cest; až do založení Čes. akademie věd a umění 1890 byla KČSN jedinou českou, byť dvojjazyčnou institucí přednáškovou, publikační a organizační v oblasti vědy jako celku. Zpočátku převažovaly zájmy přírodovědné, zatímco první úkoly věd společenských, např. Pelclův návrh vydat českomoravský diplomatář a soupis listin *Regesta diplomatica Bohemica et Moravica* (Výtahy z českých a moravských listin), se neuskutečnily. Literární historie byla studována v rámci historiografie a jazykovědy. Pro první období KČSN jsou příznačné práce G. Dobnera, F. M. Pelcla, K. R. Ungara, M. A. Voigta a především J. Dobrovského, publikované v *Abhandlungen* (1790 *Geschichte der böhmischen Sprache*, 1811 a 1820 *Kritische Versuche, die ältere böhmische Geschichte von spätern Erdichtungen zu reinigen*, aj.). KČSN se rovněž zasloužila o zřízení univerzitní stolice české řeči a literatury 1793. Vlivem politické situace v 1. třetině 19. stol. se KČSN ocitla načas v krizi a její význam poklesl až na jakýsi znalecký orgán českého gubernia. Od počátku druhého desetiletí byl výrazně pocítován organizačně příliš těsný a aristokraticky výlučný ráz KČSN, takže mimo její půdu a zčásti i proti ní uvažovali J. Jungmann, J. Nejedlý, F. M. Pelcl aj. o vytvoření České společnosti jako organizace vydávající knihy výhradně české a Kašpar Šternberk dal podnět k založení Vlastenského muzea. K novému vzestupu KČSN došlo až po příchodu F. Palackého (postupně ve funkci direktora, stálého sekretáře, jednatele třídy historické a nakonec předsedy), který se 1840 postaral návrhem na reformu stanov o účinné oživení jejího vědeckého života. V jeho éře byla KČSN spjata s činností mladší generace, která přetvořila někdejší teritoriální vlastenectví ve vlastenectví chápané národně. Projevilo se to v pracích F. L. Čelakovského, V. Hanky, J. Jungmanna a P. J. Šafaříka publikovaných v *Abhandlungen*. Mimořádný vědecký význam měla cesta Palackého 1837 do Itálie, o níž referoval v *Abhandlungen* 1841. – Jednacím a publikačním jazykem byla zpočátku pouze němčina, od 30.

let 19. stol. však nabývala na významu čeština (první publikovanou českou prací byla Palackého kniha *Staří letopisové češti* z 1829). Postupná převaha české vědy měla vliv na úbytek německých členů, z nichž většina přešla do nově založené vídeňské *Kaiserliche Akademie der Wissenschaften* (1846). S počátkem konstitučního života a se zrovnoprávněním češtiny v 60. letech 19. století se jednací řečí KČSN stala vedle němčiny i čeština (úředně potvrzeno 1875). Spory o bilingvní charakter instituce, k nimž došlo koncem 80. let, spolu s požadavkem autonomie a nechtím rozšířit působnost o krásnou literaturu, výtvarné umění a hudbu, byly jednou z hlavních příčin, proč KČSN nesplynula 1890 s Českou akademií císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Dvojjazyčnou institucí zůstala KČSN až do 1918, ačkoliv už od 80. let byla téměř výlučně česká, neboť zbývající německá část členstva z ní odešla do nově založené *Gesellschaft für Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur* (Společnost pro podporování německé vědy, umění a literatury), která vznikla jako německá protiváha k České akademii a KČSN. – V 80. letech se KČSN angažovala v bojích o RKZ na straně jejich obhájců a zaujatým postojem ohrozila např. významné dílo J. Gebauera *Slovník staročeský* tím, že 1887 přestala dotovat přípravné práce. V té době již původní program KČSN značně zastaral a ztratil kontakt s živou českou vědou, jejíž požadavky značně stouply po osamostatnění české složky pražské univerzity 1882. Podobně jako v éře Palackého, kdy KČSN stála stranou dobových vrcholných děl individuálních (Palackého *Dějiny národu českého v Čechách i v Moravě*) i kolektivních (*Riegrův Slovník naučný*), tak i v posledním čtvrtstoletí se jako korporace nepodílela např. na *Gebauerově Historické mluvnické jazyce českého*, ani na dosud největším encyklopedickém podniku – *Ottově Slovníku naučném*. Po 1. svazku *Erbenových Regest* (1854) došlo sice 1872–92 k Emlerovu sešitovému vydávání dalších tří svazků tohoto komentovaného soupisu listinných dokumentů z nejstaršího období českých dějin do 1346, ale jinak vyvíjela větší aktivitu pouze komise pro vydávání *Archivu českého* (zal. 1886; V. V. Tomek, J. Kalousek, G. Friedrich aj.), která pokračovala v úsilí započatém Palackým – vydáváním staročeských listinných památek, a přísně vědecky vedená knihovna (zal. 1786 a postupně rozšířena o ně-

kolik šlechtických knihoven a doplňována na základě mezinárodní výměny; už v 90. letech 19. stol. vyměňovala publikace s 300 zahraničními vědeckými institucemi). 1892 zanikl časopis *Abhandlungen* a jeho funkci částečně přejala *Sitzungsberichte...* (1859–1917). Jisté oživení vědeckého ruchu v KČSN nastalo až v novém století s příchodem uvážlivě vybíraných nových členů: péči Společnosti vyšly knihy Z. Nejedlého o předhusitském a husitském zpěvu (1904–13), do činnosti přednáškové začaly pronikat nové vědecké přístupy (přednáška V. Mathesia O potenciálnosti jevů jazykových, 1911). První světová válka přerušila slibný vnitřní vývoj KČSN i její mezinárodní vědecké styky, na kterých se podílela společně s Českou akademií. Po 1918 pokles významu KČSN pokračoval, přednášková činnost ustala, osmá řada *Rozprav KČSN* se sice změnila na edici samostatných monografických prací, ale víceméně stagnovala. Rozvíjela se pouze práce v komisích. Ke komisi pro vydávání *Archivu českého* přibyla 1924 Komise pro ocenění a vydávání vědeckého díla B. Bolzana a 1930 Komise pro vydávání díla J. Dobrovského. Po 1952 obě tyto komise pokračovaly v ediční činnosti v rámci ČSAV. Jisté oživení nastalo jen v oblasti mezinárodních styků, válekou zcela narušených; 1920 se stala KČSN spolu s ČAVU členem bruselského Mezinárodního svazu akademií (*Union académique internationale*) a kromě účasti na zahraničních vědeckých sjezdech a konferencích umožňovala individuální studijní cesty (např. 1924 a 1926 J. Macůrkovi, 1931 F. M. Bartošovi). Pro informaci ciziny o české vědě zřídila KČSN spolu s ČAVU podrobně anotovaný periodický bibliografický sborník *Revue des travaux scientifiques tchécoslovaques*, vydávaný v řadě věd společenských i exaktních. – Postupem doby ztrácela KČSN stejně jako ČAVU a některé jiné vědecké organizace vzniklé v meziválečném období (od 1924 Čs. národní rada badatelská, od 1926 v Bratislavě Učená společnost Šafaříkova, vydávající od 1927 časopis *Bratislava*) na významu. Důležitější roli počaly hrát menší organizace jednotlivých speciálních věd, jako byl např. od 1926 Pražský lingvistický kroužek s časopiseckým orgánem *Slovo a slovesnost*. Ještě obtížněji hledala KČSN své specifické zaměření po druhé světové válce. Z jejích periodických publikací vycházel více ze setrvačnosti pouze *Věstník KČSN*, stagnovala i práce komisi. KČSN se sice vrátila k činnosti přednáškové

(někdy i popularizačně zaměřené), ale – zvláště po 1948 – neměla podmínky pro funkční rozvoj. Po administrativním rozhodnutí vládní komise 17. 9. 1952 vznikla přeměnou KČSN a ČAVU nová ČSAV, která byla ustavena 29. 10. 1952. Prvními jmenovanými akademiky byli ze tří čtvrtin členové KČSN a ČAVU.

Obsazení funkcí: Prezidenty byli od ustavení KČSN 1784 kníže K. E. Fürstenberk (1784 až 1787), hrabata P. Lažanský (1789–94), F. Hartig (1794–97), J. R. Chotek (1804–24) a F. A. Libštejnský z Kolovrat (1825–61, resp. do 1849, kdy nebyla funkce v nových stanovách obnovena). Přední osobnosti reprezentující oblast společenských věd nebo jí blízké působily v KČSN v těchto funkcích: ve funkci direktora (1784 až 1868) K. R. Ungar (1785–86, 1798–99, 1807), F. M. Pelcl (1786–87, 1800–01), I. Cornova (1803–04), J. Dobrovský (1807–11, 1823–25), B. Bolzano (1818–19, 1842–43), M. Kalina z Jäthensteinu (1821, 1827, 1841), F. Palacký (1835–36, 1859), J. Jungmann (1840), V. Hanka (1844), P. J. Šafařík (1846), J. E. Vocel (1849 až 1850, 1862–63), V. V. Tomek (1851–52), K. J. Erben (1852–53, 1863–64), J. E. Purkyně (1854 až 1855), J. Wenzig (1857–58, 1866–67); ve funkci stálého sekretáře (1784–1868) J. Dobrovský (1791–95), M. Kalina z Jäthensteinu (1831–40), F. Palacký (1840–44), J. E. Vocel (1851–53, 1866–68); ve funkci předsedy (od 1868 do konce) F. Palacký (1868–75), J. Jireček (1875–88), V. V. Tomek (1889–1905), J. Král (1914–17), J. Janko (1932–45); ve funkci místopředsedy (od 1868) J. Gebauer (1905–07), J. Polívka (1918–33), R. Urbánek (1946–52); ve funkci hlavního tajemníka (od 1868) J. E. Vocel (1868–71), J. Kalousek (1889–90), J. Emler (1891–96), V. E. Mourek (1896–1911), J. Zubatý (1912–16), J. Janko (1917–32), J. Bidlo (1933); ve funkci jednatele třídy historické (1791–1802, 1840–68 odboru historického) F. M. Pelcl (1796, 1799), K. R. Ungar (1797, 1800, 1802), J. Dobrovský (1798), F. Palacký (1840–51), V. V. Tomek (1851–68); ve funkci jednatele odboru české filologie (1840–68) P. J. Šafařík (1840–42), V. Hanka (1842–61), K. J. Erben (1861–62), M. Hattala (1861–67), I. J. Hanuš (1867–68); ve funkci sekretáře třídy filozofickohistoricko-filologické (od 1868) V. V. Tomek (1868–89), J. Emler (1889–90), J. Kalousek (1890–1914), V. J. Nováček (1915), J. Zubatý (1916–23), V. Novotný (1924–32), G. Friedrich (1933–35), J. Bidlo (1936–37), M.

Hýsek (1938), E. Smetánka (1939–45), J. Král (1946), V. Vojtišek (1946–52). Čestnými členy bývali před první světovou válkou voleni šlechtictví příznivci (po 1918 je KČSN neuznávala), 1919 byli zvoleni čestnými členy T. G. Masaryk, Th. W. Wilson a E. Denis, k nimž 1926 přibyl J. Goll a 1932 J. Polívka. Řádnými členy byli tito reprezentanti společenských věd nebo oblastí jí blízkých (druhý letopočet označuje datum volby členem mimořádným): G. Dobner (1784), J. Dobrovský (1784), F. M. Pelcl (1784), K. R. Ungar (1784), I. Cornova (1789), J. B. Dlabáč (1796), B. Bolzano (1814), M. Kalina z Jäthensteinu (1818), F. Palacký (1830), J. Jungmann (1834), J. S. Presl (1834), P. J. Šafařík (1838), J. E. Vocel (1846, 1843), V. V. Tomek (1848, 1844), J. Barrande (1849), K. J. Erben (1849, 1848), F. L. Čelakovský (1850, 1840), J. E. Purkyně (1850, přesporní 1840), J. Wenzig (1856, 1850), M. Hattala (1861, 1855), A. Gindely (1864, 1855), J. Emler (1871, 1867), J. Kvíčala (1871, 1867), V. B. Nebeský (1872, 1848), J. Jireček (1874, přesporní 1872, dopisující 1858), J. Gebauer (1883, 1876), J. Goll (1902, 1877), L. Niederle (1908, 1901), J. Král (1909, 1902), J. Zubatý (1909, 1893), F. Pastrnek (1910, 1900), Z. Winter (1910, 1890), J. Polívka (1913, 1909), F. Drtina (1915, 1898), J. Vlček (1916, 1900), J. Janko (1917, 1906), J. Bidlo (1917, 1903), Z. Nejedlý (1918, 1903), A. Musil (1920, přesporní 1908 a znovu 1938), V. A. Francev (1922, přesporní 1913), F. Groh (1930, 1910), J. Jakubec (1931, 1910), J. Pekař (1931, 1901), E. Smetánka (1932, 1907), J. Šusta (1933, 1917), O. Hujer (1935, 1917), M. Hýsek (1937, 1919), K. Krofta (1938, 1904), J. Král (filozof; 1939, 1932), J. V. Šimák (1939, 1903), V. Flajšhans (1945, 1901), B. Havránek (1945, dopisující 1935), J. Horák (1945, dopisující 1925), B. Hrozný (1945, 1912), A. Pražák (1945, dopisující 1925), B. Ryba (1945, 1938), R. Urbánek (1945, dopisující 1917), V. Vojtišek (1945, 1918), J. Kopal (1945, dopisující 1936, mimořádný 1934), B. Trnka (1945, 1930), V. Vaněček (1945) aj. Přesporními členy byli např. I. Born (1784), J. V. Monse (1785) a z reprezentantů společenských věd M. A. Voigt (1785), V. F. Durych (1786), S. B. Linde (1808), A. Boček (1834), J. Kopitar (1836), F. Miklošić (1855), V. Jagić (1877), I. I. Srezněvskij (1878), A. Sedláček (1906, dopisující 1882), V. Vondrák (1909), A. Muka (1919), A. Mazon (1922), M. N. Speranskij (1925), M. Weingart (1925), R. W. Seton-Watson (1926),

O. Jespersen (1928), A. Novák (1931), N. S. Trubeckoj (1932), F. Chudoba (1939), F. Novotný (1940, dopisující 1925) aj. Mimořádnými členy byli mj. K. Amerling (1840), J. P. Koubek (1840), F. Doucha (1850), V. K. Klicpera (1850), J. S. Tomíček (1850), V. Štulc (1856), K. Vinařický (1859), V. Zelený (1860), F. L. Rieger (1865), J. Malý (1870), J. Kalousek (1871), J. Durdík (1878), A. Rezek (1879), O. Hostinský (1883), J. U. Jarník (1883), A. Jirásek (1901), A. V. Kraus (1906), J. Máchal (1906), J. Hanuš (1910), V. Tille (1911), O. Jiráni (1915), V. Mathesius (1916), O. Fischer (1920), M. Křepinský (1923), V. Lesný (1925), F. Lexa (1925), F. Ryšánek (1926), A. Salač (1926), J. Rypka (1930), Z. Wirth (1931), K. Hrdina (1932), J. B. Kozák (1932), K. Svoboda (1932), J. Macůrek (1933), A. Matějček (1933), J. Š. Kubín (1934), Z. Kalista (1936), J. Mukařovský (1937), M. Szykowski (1937), J. Vašica (1937, dopisující 1935), J. B. Čapek (1938), J. Páta (1938), O. Vočadlo (1938), V. Chaloupecký (1939, dopisující 1925), F. Oberpfalzer (1939), A. Grund (1940), J. Heidenreich (1940), L. Rieger (1940). Dopisujícími členy byli mj.: F. M. Klácel (1850), J. Kollár (1850), A. V. Šembera (1850), A. Rybička (1858), K. Wurzbach (1858), L. Léger (1867), F. Bartoš (1884), J. Škultéty (1922), F. Trávníček (1925), F. Wollman (1932), O. Vaňorný (1934), J. Vilikovský (1936), A. Cronia (1937), J. Ludvíkovský (1937), J. Bakoš (1938), F. Stiebitz (1938). – Z vědeckých publikací KČSN: *periodika*: Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen zur Aufnahme der Mathematik, der vaterländischen Geschichte und der Naturgeschichte (1775–84; pokr. Abhandlungen der Böhmisches Gesellschaft der Wissenschaften, 1785–89; pokr. Neuere Abhandlungen der Königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, 1790–98; pokr. Abhandlungen der Königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, 1802–92, od 1885 s paralelním čes. názvem Rozpravy KČSN); Sitzungsberichte der Königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften (1859–1917, od 1873 s paralelním čes. názvem Zprávy o zasedání KČSN a od 1886 s novým čes. názvem Věstník KČSN – pro obě třídy zvlášť; 1918 byl vypuštěn název německý a paralelně s názvem českým je do 1952 uváděn název francouzský Mémoires de la Société royale des sciences de Bohême; svazky za léta 1948–49 nevyšly); Jahresberichte der Königli-

chen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften – Výroční zprávy KČSN (1876–1939 z 1940; od 1918 jen s čes. názvem); Revue de travaux scientifiques tchécoslovaques (1924–31); *ediční řady*: Archiv český (1886–1952); Rozpravy KČSN, 8. řada (1925–37) pro tř. filozoficko-historicko-jazykozpytnou (mj. B. Havránek: Genera verbi v slovanských jazycích 1, 2, 1928 a 1937); Spisy počtění jubilejní cenou KČSN (mj. V. E. Mourek: Syntaxis gótských předložek, 1890, J. Horák: Z konjugace souhláskové, 1896, F. Pastrnek: Dějiny slovanských apoštolů Cyrila a Metoda, 1902, V. Kybal: M. Matěj z Janova, 1905, Z. Nejedlý: Počátky husitského zpěvu, 1907 + Dějiny husitského zpěvu za válek husitských, 1913, B. Navrátil: Biskupství olomoucké 1576–79 a volba Stanislava Pavlovského, 1909, J. Prokeš: Počátky Čes. společnosti nauk do konce 18. století 1, 1938); Spisy B. Bolzana (vyd. původní něm. text; vyšly svazky: O nejlepším státě, 1932, Korespondence B. Bolzana s F. Exnerem, 1935, a 3 sv. z oboru matematiky); Spisy a projevy J. Dobrovského (vyd. původní něm. text; vyšly svazky: Dějiny čes. řeči a literatury v redakcích z r. 1791, 1792 a 1818, 1936, Návrh soustavy rostlinné a rostlinopisný materiál z pozůstalosti, 1936, Dopisy s B. A. Veršauerem a V. Krčmou – Z rodinných dopisů, 1937, Podrobná mluvnice jazyka českého v redakcích z r. 1809 a 1819, 1940, Dopisy s A. Helfertem, 1941, Cyril a Metod, apoštolové slovanští, 1948, Přednášky o praktické stránce v křesťanském náboženství, 1948, Dopisy s J. P. Cerronim, 1948); Archiv pro bádání o životě a díle J. Dobrovského (B. Jedlička: Dobrovského Geschichte ve vývoji české literární historie, 1934, M. B. Volf: Dobrovského návrh soustavy rostlinné, 1934, J. Volf, M. B. Volf: Příspěvky k životu a dílu J. Dobrovského 1, 2, 1934 a 1935, V. Flajšhans: J. Dobrovského vydání Rady zvířat a Fenclova Rada zhovadilých zvířat a ptactva, 1942); z jednotlivých děl mimo edice: M. A. Voigt: Über den Geist der böhmischen Gesetze in den verschiedenen Zeitaltern (1788); F. Palacký: Staří letopisové čeští od r. 1378 do 1517 (1929) + Würdigung der alten böhmischen Geschichtsschreiber (1830); V. V. Tomek: Základy starého místopisu pražského 1–4 (1865–75; dodatečně označeno za 15. sv. 5. ř. Abhandlungen s vrocením 1878); J. E. Vögel: Pravek země České 1, 2 (1866, 1868); I. J. Hanuš: Quellenkunde und Bibliographie der böhmisch-slawischen Literaturgeschichte vom

Jahre 1348–1868 (1868); F. Palacký, J. Kalousek: Mappa historica Regni Bohemiae – Historická mapa Čech (1875); J. Emler: Decem registra censuum Bohemica compilata aetate bellum Hussiticum praecedente – Deset urbářů českých z doby před válkami husitskými (1881) + Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae 2–4 (v seš. 1872–82, 1883–90, 1892; pokr. 1. d. od K. J. Erbena otištěného v 8. sv. 5. řady Abhandlungen z 1854); J. Kalousek: Děje Královské české společnosti nauk spolu s kritickým přehledem publikací jejích z oboru filozofie, historie a jazykovědy (1885); J. Bidlo: Jednota bratrská v prvním vyhnanství 1–4 (1900, 1903, 1909, 1932); J. Janko: Soustava dlouhých slabik koncových ve staré germánštině (1903); V. Müller: Svobodníci (1905); J. Truhlář: Catalogus codicum manuscriptorum Latinorum qui in C. r. bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur 1, 2 (1905, 1906); F. Bednář: Zápas moravských evangeliků o náboženskou svobodu (1931).

LITERATURA: J. Kalousek: Děje KČSN spolu s kritickým přehledem publikací z oboru filozofie, historie a jazykovědy (1885); J. Prokeš: Počátky České společnosti nauk do konce 18. století 1. 1774–1789 (1938); sb. 200 let České společnosti nauk 1784–1984 (1985). ■ an. (J. Mayer): Geschichte der Gesellschaft vom Jahr 1785, Abhandlungen 1785, ř. 1, sv. 1; A. M. David: Anrede an den neuerwählten Präsidenten der Königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften Seine Excelenz Herrn F. Grafen von Kolowrat-Liebsteinsky, příl. Abhandlungen (za l. 1824–26) 1827, ř. 4, sv. 1 (Vorträge gehalten in der öffentlichen Sitzung der KBGdW... bei Gelegenheit der feierlichen Einführung Seiner Excelenz des Herrn Oberstburggrafen F. Grafen von Kolowrat-Liebsteinsky als Präsidenten derselben am 24. Mai 1825); M. Kalina von Jäthenstein: Geschichtlicher Überblick des fünfzigjährigen Wirkens der Gesellschaft, příl. Abhandlungen (za l. 1833–36) 1837, ř. 4, sv. 4 (Vorträge gehalten in der öffentlichen Sitzung der KBGdW bei ihrer ersten Jubelfeier am 14. September 1836); J. E. Vögel: Geschichte der KBGdW, Abhandlungen (za 1868) 1869, ř. 6, sv. 2; J. Wegner: Die KBGdW, Verzeichnis der Mitglieder – KČSN, Seznam členů (1884) + Generalregister zu den Schriften der KBGdW – Obecný rejstřík ke spisům KČSN 1784–1884 (1884), 1884–1904 (1906) a 1905–35 (1938, jen s čes. názvem); J. Hanuš: Počátky KČSN, ČČH 1908, s. 141 + Dodatek k Počátkům KČSN, ČČH 1910, s. 306; J. Strakoš in Počátky obrozenského historismu v pražských časopisech a M. A. Voigt (1929); A. Pražák: O datum vzniku Společnosti nauk,

Naše věda 1932, s. 189; O. Seydl: O datum vzniku Společnosti nauk, Naše věda 1933, s. 80; A. Kraus: Die KBGdW, Prager Rundschau 1934, s. 439; J. Prokeš: Učená společnost česká a vláda r. 1784, Jubilejní výroční zpráva KČSN na rok 1934 (1935); O. Seydl: K jubileu KČSN, Naše věda 1934, s. 241; A. Pražák: O dvě hlavní data vzniku Soukromé společnosti nauk a České společnosti nauk, Naše věda 1934, s. 244; J. Prokeš: Reorganizace České společnosti nauk r. 1783?, Naše věda 1935, s. 37; A. Pražák: O Pelcovo datum reorganizace Společnosti nauk, Naše věda 1935, s. 41; J. Prokeš: Ještě k Pelcovu datu reorganizace České společnosti nauk, Naše věda 1935, s. 179; A. Pražák: Ještě jednou o reorganizaci..., Naše věda 1935, s. 182; A. Kraus: Kdy byla založena Soukromá společnost v Čechách?, ČČH 1936; J. Prokeš: Pelcovo datum reorganizace České společnosti nauk + K datu vzniku České společnosti nauk, Věstník KČSN, roč. 1935 (1936); A. Kraus: ref. J. Prokeš, Pelcovo datum reorganizace České společnosti nauk a K datu vzniku České společnosti nauk, ČČH 1936, s. 386; V. Vojtíšek: ref. J. Prokeš, Počátky České společnosti nauk do konce 18. století, ČNM 1939; F. M. Bartoš: Prager gelehrte Nachrichten a vznik pražské učené společnosti, Naše věda 1942; V. Vojtíšek: 180 let KČSN, B. Němec: KČSN a přírodní vědy, B. Ryba: KČSN a společenské vědy, vše Věstník KČSN, tř. filozoficko-historicko-filologická, roč. 1951 (1953); Z. Nejedlý in Vybudojeme ČSAV (1952); J. Polívka: Medaile KČSN, Numismatické listy 1956, s. 118; M. Teich: KČSN a počátky vědeckého průzkumu (1959); in sb. Dějiny exaktních věd v čes. zemích do konce 19. stol. (1961, red. L. Nový); J. Beran: O poměru mezi Učenou společností a Hospodářskou společností před r. 1788, Sborník historický 1962 + Osmdesátiletá diskuse o vzniku Soukromé společnosti nauk, Dějiny věd a techniky 1968 + Vznik Soukromé společnosti nauk, Věstník ČSAV 1968; V. Vaněček: Glosy k otázkám 200. výročí vzniku KČSN, Věstník ČSAV 1969; J. Haubelt: Počátky novodobé organizovanosti české vědy v českých zemích, sb. Přednášky v 15. běhu letní školy slovanských studií v r. 1971 (1972, s. 328) + in Studie o Ignáci Bornovi (1972); J. Beran, V. Procházka: Prameny vzniku ČSAV, Archivní zprávy ČSAV 1972, s. 5; J. Beran: Návrhy na volbu členů KČSN, Archivní zprávy ČSAV 1975, s. 5 + The royal Bohemian society of sciences and The Czech academy of sciences and arts, Acta historiae rerum naturalium nec non technicarum (special issue 7) 1974, s. 128; J. Vávra: Osvětská éra v česko-ruských stycích. I. Born, KČSN a Petrohradská akademie věd v letech 1774–91 (1975); J. Beran: Foreign relations of The royal Bohemian society of sciences and The Czech academy of sciences and arts from 1851 to 1914, Acta historiae rerum naturalium nec non technicarum (special issue 9) 1977, s. 49 + Inventář archivního fondu KČSN (1981) + J. Hlávka ve vývoji české vědy, Archivní zprávy ČSAV 1981 + K problematice dějin akademií věd,

Dějiny věd a techniky 1981 + Královská česká společnost nauk v letech 1945–52, Dějiny věd a techniky 1982; J. Haubelt: Filozofické konsesy J. Steplinga + Dobner, Born a Lomonosov, obojí Dějiny věd a techniky, 1982.

em

Josef Kramář

* 28. 8. 1783 *Vysoké nad Jizerou*

† 13. 12. 1851 *Vysoké nad Jizerou*

Obrozenský spisovatel z okruhu Jungmannova.

Křtěn Josef Michael. Strýc F. L. Riegra. Studoval v Litoměřicích (žák J. Jungmanna), byl kaplanem ve Mcelích, Vysokém n. Jiz. a 1811–16 v Semilech, pak farářem v Bozkově a od 1821 ve Vysokém n. Jiz. (od 1842 osobní děkan, biskupský vikář). – Někdy bývá zaměňován s vysokými rodáky téhož jména: J. K. (24. 6. 1814–22. 12. 1895 Olomouc), lékárník ve Vysokém n. Jiz. a v Přerově, spolumajitel tiskárny a nakladatel v Olomouci, 1848 zemský poslanec, moravský buditel, redaktor, překladatel, autor místopisné a technologické literatury a vzpomínek Příhody svého života (Olomouc b. d., 1878); J. K. (* 13. 11. 1854), profesor gymnázia v Klatovech, překladatel.

K. publikoval v 10. letech několik básní; patří mezi mladší autory, kteří se 1814 nově objevili v posledním svazku Puchmajerova almanachu (Nové básně). Byl Jungmannovým pomocníkem při přípravě Slovníku česko-německého a s jeho jazykovým přispěním připravoval (snad i dokončil) spis o zeměpise, s nímž Jungmann počítal do zamýšlené „malé encyklopedie“. Později K. literární činnosti úplně zanechal.

PRÍSPĚVKY in: Hlasatel český; alm. Nové básně (1814); Prvotiny pěkných umění (Vídeň). ■ KNIŽNĚ. *Poezie*: Oběť věčnosti na slavný sňatek... Františka Václava Veita (Semily 1812). ■

LITERATURA: V. Zelený in Život J. Jungmanna (1873, s. 123); L. Lukáš in Literární místopis Semilská (1948).

mo

Josef Kramář (1814–1895) viz in Josef Kramář (1783–1851)

Filomena **Kramatová**

* 27. 6. 1857 *Malé Lečice* (Malá L.) u Dobříše
† po 28. 11. 1938 *Praha*

Autorka povídek pro mládež a kritička dětské literatury, publicistka v oboru pedagogiky a metodiky vyučování.

V matrice vedená jako Krammatová. – Pocházela z rodiny vesnického učitele. Působila jako učitelka na obecné dívčí škole u Sv. Ducha v Praze. Její literární, publicistická i veřejná činnost v podstatě spadá do 80. let: v té době pracovala ve výborech mnoha učitelských organizací a spolků, místních i ústředních (Matice Komenského, Spolek učitelů českých, Pražská Budeč, Pedagogická jednota, Ústřední spolek jednot učitelských), přednášela na učitelských schůzích a účastnila se organizování sociálních akcí ve prospěch učitelských rodin. V polovině 90. let se literárně zcela odmlčela a zmizela i z veřejného života.

Povídky K. mají nezastřený didaktický charakter v duchu dobového názoru na výchovu a na poslání dětské literatury. Jsou to rozvedené čítankové příběhy, obsahově velmi jednoduché, postrádající znalost dětského způsobu myšlení a jednání. Sociální skutečnost i vztahy mezi postavami jsou idealizované. Hrdinové próz K. jsou schematičtí, neděťští, nežijí vlastním životem, ale slouží spíše jako prostředek k vyjádření návodu správného chování a k vyslovení moralistických sentencí.

PRÍSPĚVKY in: Budečská zahrada (1881–86); sb. Dětský den (1913); Posel z Budeče (1880–94); Ženské listy (1884). ■ **KNÍŽNĚ.** *Beletrie*: Jarní květy (PP pro ml., 1882); Utrpením ku štěstí! (P pro ml., b. d., 1884).

■ **LITERATURA:** ● ref. Utrpením ku štěstí!: -aue- (H. Pittauer), Lit. listy 1884, s. 153; R., Květy mládeže 3, 1896/97 ●.

sm

Matěj Václav **Kramerius**

* 12. 2. 1753 *Klatovy*
† 22. 3. 1808 *Praha*

Zakladatel novodobé české žurnalistiky, jeden z hlavních inspirátorů a organizátorů kulturně osvětových a národně buditeckých snah obrozenské inteligence,

fundátor prvního ryze českého vydavatelského podniku Česká expedice, editor, upravovatel, překladatel a autor česky psané osvětové a zábavné četby pro lid.

Pokřtěn byl Matěj Valentin (psán i v pořadí V. M.), jméno Václav je přijaté vlastenecké jméno; své příjmení psal většinou Kraméryus. – Otec byl krejčovským mistrem v Klatovech, později majitelem hostince a kostelníkem. Dětství a jinošství prožíval K. v Klatovech, kde vychodil městskou školu a studoval na gymnáziu jezuitské koleje (učitelé-osvěcenští jezuité I. Cornova, P. Morgenstein, F. Pubička). 1773–75 studoval v Praze tzv. filozofii (přednášky I. Cornovy, P. Chládky, A. G. Meissnera, K. J. Seibta, S. Vydry) a 1776–78 práva, jež nedokončil. Během studií se spřátelil s J. Dobrovským, který ho uvedl do salónu rytíře J. F. Neuberka (1743–84), v jehož vzdělaneckém a vlasteneckém prostředí (mj. se zde seznámil s F. M. Pelclem, F. F. Procházkou, F. J. Tomsou, K. R. Ungarem aj.) se zformovalo K. národní uvědomění a rozhodnutí věnovat se buditecké a osvětové práci. 1778–84 byl zaměstnán u Neuberka jako knihovník, opisovač rukopisů a domácí knihtiskař. Při své práci se systematicky zabýval českou literaturou a jazykem (mj. si pořídil 30 svazků výpisků frazeologických obrátů, které později použil J. Jungmann pro svůj Slovník česko-německý). Od 1783 pomáhal při učení češtiny a při překladech kázání a spisů evangelickým kazatelům maďarského původu J. Véghovi (Libiš u Mělníka) a J. Szalatnayovi (Lysá n. L.). 1783 nepřijal nabídku z Bratislavy na vedení chystaných Prešpurských novin a korigování českých knih v Patzkově knihtiskárně. 1785 se stal faktorem v Schönfeldově tiskárně, pro niž již dříve obstarával korektury českých knih. Od 1786 byl pověřen spisováním a redakcí českých *Schönfeldských c. k. pražských novin*, které řídil až do května 1789, kdy se pro neshody se Schönfeldem rozešel. Téhož roku získal privilegium na vydávání vlastních *Krameriусových c. k. pražských poštovských novin* (1. č. 4. 7. 1789). Počátkem března 1790 oznámil založení a otevíření nakladatelství českých knih, knihkupectví a antikvariátu Česká expedice. K jejímu rozšíření a zvelebení mohl přistoupit 1791 po svém sňatku s dcerou pražského měšťana a zlatníka J. Hereciusovou. Podnik řídil do 1807, kdy onemocněl edémem plíc a revmatismem (v nakladatelství tehdy vypomáhal J. Hýbl a J. Rulík, který zároveň s F. J. Tomsou

zastával redakci novin) a zanedlouho onemocnění podlehl. Byl pohřben na Olšanech. Z K. děti syn Václav Rodomil, novinář a spisovatel, převzal po otcově smrti podnik, syn Vojtěch (1795–1864), vlastenecký kněz, přispíval v mládí do Čechoslava.

K. zahájil činnost propagací a popularizací reforem Josefa II. (*Kniha Josefova, Patentní ruční knížka...*), překlady toleranční literatury (*Agenda...*, *Cirkulární spis...*) a praktickou pomocí protestantským pastorům cizího původu při zabezpečování homiletické a další náboženské literatury pro české evangeliky. Příležitost k intenzivní lidovýchovné a buditelské práci získal 1786 převzetím redakce česky psaných Schönfeldských c. k. poštovských novin, na jejichž obsahu měl hlavní autorský podíl. Strukturu listu vybudoval z pravidelných rubrik, v nichž přinášel politické informace (zahraniční, domácí, vojenské), v plném znění císařské patenty a dekrety, hospodářské zprávy a pojednání, literární a divadelní zpravodajství, inzerci, dopisy čtenářů, občas otiskoval i příležitostnou vlasteneckou poezii. K. novinářská činnost vyvrcholila po založení vlastních *C. k. pražských poštovských novin* (po sporu se Schönfoldem přejmenovány na *C. k. vlastenské noviny*), v nichž navázal na lidovýchovné a osvětové zaměření schönfeldských novin, zdůraznil však jejich poslání buditelské. Publikoval podrobné politické zprávy z domova (zejm. z Prahy a z vlasteneckého života) i ze zahraničí (většinou přejaté z vídeňských a německých novin) a hodnotil je z loajálního stanoviska; o významnějších událostech referoval zevrubněji v tzv. „Závěscích“ k novinám nebo v drobných brožurách (např. protirevolučně zaměřené spisky *Náležitě vypsání ukrutné smrti, kterouž Marie Antonia...*, *Přežalostné noviny o nešťastném Ludvíkovi XVI...*). Posílil části novin věnované hospodářské osvětě a kulturnímu zpravodajství, např. pravidelně inzeroval knihy vydané Českou expedicí a české knihy antikvární, komentoval česká divadelní představení apod. Osvětový záměr sledoval zejména v půlrokových přílohách novin (*Večerní shromáždění Dobrovické obce, Pražský posel, Přítel lidu*), v nichž dialogickou formou popularizoval nové pracovní metody v zemědělství a průmyslové výrobě, principy moderní výchovy dětí, správy obce, poznatky přírodovědné, zeměpisné aj. Ke K. výchovně vzdělávací publicistice náleží také beletrizovaný příběh pracovitého a mravného

muže *Dobrá rada v potřebě*, jeden z prvních pokusů o prózu ze soudobého českého vesnického prostředí, vzniklý volnou adaptací německé knihy Ch. G. Salzmann Heinrich Kluge. Myšlenku náboženské tolerance a šíření všeobecného vzdělání sledoval K. v *Novém kalendáři tolerancí*, praktické příručce, která přinášela katolické, evangelické a židovské kalendárium, zprávy astronomické a meteorologické, patenty a veřejná nařízení, výtah z celoročních politických zpráv, rady týkající se polního a domácího hospodářství a domácího léčení, rozličné tabulky a početní klíče, seznam výročních trhů, inzerci českých knih i poučné a kratochvilné příběhy. Výchovně vzdělávací aspekt kalendáře vedl K. k důslednému odstranění tradičních pověrečných předpovědí a lékařsko-astrologických pravidel. Jeho kalendáře, velmi oblíbeny, rozšířeny a napodobovány, vycházely nepřetržitě až do zavedení vysoké kalendářové daně 1798. – Okrajově se K. věnoval poezii, a to účasti na Thámově almanachu *Básně v řeči vázané*, do něhož přispěl drobnými básněmi (mravokárná *Výstraha krásnému pohlaví* a anakreontská *Dafnis a Filida*) a volnými překlady německé poezie (G. A. Bürger, A. Haller), které vydal knižně s tit. *Noví čeští zpěvové pro krásné pohlaví ženské*. Ojedinělý byl také K. pokus v oblasti dramatické – volný překlad činohry S. Gessnera *Zavržený syn* s českým názvem *Albert a Lotte* (poprvé uvedena 1788 na zahajovacím představení divadelní společnosti F. Jiříka v Růžodole). Výrazněji a systematictěji se K. podílel na obnově české zábavné prózy pro lid. Kolem nakladatelství Česká expedice soustředil okruh spisovatelů (tzv. K. „literární škola“: B. J. Dlabáč, J. Rulík, P. Šedivý, A. J. Zíma aj.), s nimiž usiloval vydávat zábavnou četbu po vzoru soudobého německého dobrodružného a rytířského románu a v protikladu k dosavadní jediné česky psané zábavné četbě – knížkám lidového čtení, jejichž uměleckou úroveň důrazně odsuzoval (program družiny – snad z pera K. – byl uveřejněn v předmluvě k Šedivého Českým amazonkám, 1792). K. vlastní prozaická činnost spočívala v překladech a adaptacích německých dobrodružných, rytířských a strašidelných próz (mj. je publikoval v Hlasateli českém) a pohádek čerpajících ze světových pohádkových sbírek (*Arabské pohádky, Básně o čarodějnicích*), u nichž vyzdvihl didaktickou tendenci, racionální výklad nebo groteskní hyperbolu a omezoval tak jejich fantazijní složku.

Částečně původní prací, převážně však překlady a úpravami jsou cestopisné prózy (*Ouplné vypsání Egypta* aj.) a výchovná četba pro mládež (mj. překlad Campeovy úpravy Robinsona), na které se orientoval po zákazu vydávání rytířských, loupežnických a strašidelných povídek 1800 a 1801. Ve vlastních úpravách reeditoval starší díla české literatury převážně z období pozdního humanismu, jimiž přispíval ke kodifikaci spisovného jazyka a šíření vědomí o české kulturní tradici (předmluva k edici *Letopisů trojanských*, 1790). Cenzurou bylo zakázáno vydání K. upraveného překladu německého spisu F. Eckhardta *Život Jana z Trocnova*, příjímám Žižky, jímž hodlal působit na národní uvědomění lidu.

ŠÍFRY: M. V. K., V. M. K., V. M. K.-s. ■ **PŘÍSPĚVKY** in: alm. Básně v řeči vázané (1785); Hlasatel český (1806–08); dále v periodikách, která redigoval; – posmrtně: Čechoslav; sb. *Kniha zlatá aneb Nový zvěstovatel* (1817). ■ **KNIŽNĚ**. *Beletrie a publicistika* (původní, adaptace, překlady): (S. Gessner:) *Albert a Lotte aneb Ctnost v největší nouzi* (D 1785, prem. 1788); *Noví čeští zpěvové pro krásné pohlaví ženské* (BB 1788); *Laudonův život a jeho hrdinští činové* (P 1789); *Kšaft aneb Poslední vůle...* Josefa Druhého (1790); *Modlitba Josefa II. za svůj lid* (1790, výt. nezjišť.); *Věvec pocty na věčnou památku...* pánu z Laudonu (1790, výt. nezjišť.); *Popis korunovace Leopolda II.* (1791, výt. nezjišť.); *Pořádek obyčejný slavného příjezdu jejich milosti císaře a císařovny na den 31. srpna 1791* (1791, výt. nezjišť.); *Náležitě vypsání ukrutné smrti, kterouž Marie Antonia, královna francouzská...* (P 1793); *Přežalostné noviny o nešťastném Ludvíkovi XVI., králi francouzském, a o jeho katovými rukama odpravení* (P 1793); M. C. d'Aulnoy: *Básně o čarodějnicích* (PP 1794); *Arabské pohádky* (PP 1795); (John Smith:) *Jana Smitha, kapitána anglického, pravdivé příhody po cestách, kteréž vykonal v čtyřech dílech světa* (P 1798); (R. Z. Becker:) *Večerní shromáždění Dobrovické obce* (P 1801); *Historické vypsání, kterak čtvrtý díl světa, Amerika, od Kolumba vynalezena byla* (P 1803 ← *Pražský posel* 1803); *Historické vypsání velikého Mongolského císařství v druhém dílu světa Azii* (P 1803); (Ch. G. Salzmann:) *Dobrá rada v potřebě anebo Vypsání života Davida Opatrného* (P 1803 ← *Pražský posel* 1803); *Ouplné vypsání Egypta, jenž leží v třetím dílu světa, Africe...* (P 1803 ← *Pražský posel* 1802–03); *Cesta do Arabie a do Země Svaté, jinak Palestiny* (P 1804 ← *Pražský posel* 1804); *Druhý díl Indie. To jest historické vypsání...* (P 1804 ← *Pražský posel* 1803–04); *Zrcadlo šlechtivosti pro mládež českou...* (PP 1805); *Přítel lidu. Knížka k poučení a vyrazení 1, 2* (PP 1806–07); (K. Eckartshausen:) *Rozličné povídačky k poučení a k obveselení* (PP 1808); *Veselí a smutní příběhové nezkušených*

dítěte (PP 1806, výt. nezjišť.); – posmrtně: J. H. Campe: *Mladší Robinson* (P 1808); (Ch. Naubert:) *Hrabě Rožmberk* (P 1810); *Způsoby, mravy a mínění Činů a Kochin-Činů* (P 1810); (J. Hawkesworth:) *Zbírka cest vypsání po moři...* (PP 1812). – *Ostatní práce* (původní, adaptace, překlady): *Patentní ruční knížka pro měšťana i sedláka 1, 2* (1782); J. L. Hay: *Cirkulární spis na duchovenstvo osady jeho strany tolerancí* (1782); B. Přík: *K důstojně velebnému biskupu královéhradeckému, podle vydání jeho Cirkulárního spisu na duchovenstvo osady jeho* (1782); *Agenda, to jest Pořádek křtění, přisluhování nemocným...* (1783, přel. s J. Véghem); Ph. Kegel: *Dvanáctero přemýšlování duchovních...* (1783); S. Szalay: *Krátká příprava k svaté Večeři Páně...* (1783, přel. s J. Véghem); *Krátké a sprosté vyznání a vysvětlení víry české křesťanské, k vzdělání a probuzení církve Boží české reformované* (1784, přel. s J. Szalatnayem); (F. A. Zieger, pravděpodobně pseud. Aug. Zitteho:) *Kniha Josefova (1784); J. V. Eybel: Křesťanská katolická užitečná domovní Postylla* (1785). – *Výbory*: V. M. K. vybrané práce (1909, ed. A. Wenig); *Kniha Josefova* (1941, ed. M. Novotný). ■ **KORESPONDENCE**: J. Čaplovič: *Pozvání M. V. K. za redaktora do Bratislavy* (M. I. Mošovskému z 1783), SLit 1955. ■ **REDIGOVAL noviny**: *Schönfeldské c. k. pražské noviny* (1786–89), *Kramériusovy c. k. pražské poštovské noviny* (1789–91), *pokr. Kramériusovy c. k. vlastenské noviny* (1791–1805), *pokr. Císařské královské vlastenské noviny* (1806–08); *přílohy novin: Závěsek k C. k. pražským poštovským novinám* (1789–91), *Závěsek k C. k. pražským vlastenským novinám* (1791), *Večerní shromáždění Dobrovické obce...* (1801), *Pražský posel* (1802–04), *Přítel lidu* (1806–07); *kalendář: Nový kalendář tolerancí pro veškeren národ český katolického i evangelického náboženství* (1789–98). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL**: *Letopisové trojánští...* (1790, s vlastní předmlouvou); *Ezopovy básně spolu s jeho životem* (1791); *Šimona Lomnického z Budče Krátké naučení mladému hospodáři...* (1794); *Jana Mandyvilly... Cesta po světě...* (1796); *Krátká historie o válce židovské z knih Josefa Flavia...* (1806); *Příhody Václava Vratislava svobodného pána z Mitrovic...* (1807); *Xenofonta mudrce aténského Život a skutkové Cýra staršího, prvního mocnáře perského* (1809). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Truhlář in sb. *Upomínka na slavnost Krameriovu* (1868); K. Bezděk: *Krameriova Česká expedice* (1951, disert. práce, Archiv UK v Praze č. 2884). ■ **LITERATURA**: R. Kvěch: *Nesmrtelná vděčná památka vlastenská...* V. M. K. (1817); A. Rybička: *Život a působení V. M. K. (1859) → Přední křesťané národa českého 1* (1883); J. Herben: *M. V. K. Osvícenský novinář a buditel* (1926); V. Osvald: *Vychovat lidu M. V. K. (1943)*; K. Bezděk: *Krameriova Česká expedice* (1951, disert. práce, Archiv UK v Praze č. 2884); J. Novotný: *V. M. K. (1956, rozšíř. vyd. 1973)*. ■ an.: nekrolog, *Vlastenské noviny* 26. 3. 1808; J. E. Sojka: *V. M. K., in Naši*

mužové (1862, nové vyd. 1953); K. Adámek: Současný soud lidu českého o první revoluci francouzské, Koleda 1880; B. S.: První české noviny v 18. stol., Ruch 1888; K. Filippi: První české noviny v 18. stol., Typografia 1891, č. 12; J. E. Šťastný: Krameriovi Noví čeští zpěvové pro krásné pohlaví ženské, LF 1900; M. Leonier: Modlitba císaře Josefa II. za svůj lid, Hradecký kraj 1905; A. Novák: O době a působení V. M. K., in V. M. K. vybrané práce (1909); F. Sekanina: K historii snah o českou knihu před sto lety, Lit. rozhledy 2, 1908/09, s. 1; J. Volf: Vyšetřování vlivu novinářských zpráv o francouzské revoluci na selský stav v Čechách 1789, Osvěta 1913; J. Wisinger: Kdy se narodil M. V. K., ČČM 1915; J. Kabelík: Ke zprávě „Kdy se narodil M. V. K.“, ČČM 1916, s. 116; -š- (asi F. S. Procházka): V. M. K. novinář, Zvon 17, 1916/17; J. Vančura, Mládí M. V. K., ČČM 1918; F. Obrtel in Po stopách novin na našem venkově od dob probuzení (1922); V. Brtník: V. M. K., český novinář, knihkupec a nakladatel, Naše kniha 1922; J. Pešek: Z galerie českých nakladatelů 1, Lit. rozhledy 10, 1925/26, s. 287; V. Tille: M. V. K., Venkov 13. 4. 1926; F. Sekanina: Vzpomínka na M. V. K., Šumavan 1926, č. 82–83; K. Nosovský in Knihopisná nauka a vývoj knihkupectví československého (1927); J. Volf in O tiskařích, nakladatelích, knihkupcích v Praze za Josefa II. (1929) + Co sliboval nakladatel Pražských novin svým čtenářům na r. 1797, Venkov 1. 3. 1929 + in Dějiny novin v Čechách do r. 1848 (1930); A. Novák: K dějinám českého podnikání nakladatelského, Lit. rozhledy 15, 1930/31, s. 298; F. Kutnar: Velká revoluce francouzská v naší soudobé kritice, ČČH 1934 + Reakce státu v Čechách na Velkou revoluci francouzskou, ČČH 1937; V. Schwarz: Český nakladatel a knihtiskář V. M. K., Lit. noviny 1940, č. 7–8 + in M. V. K.: Kniha Josefova (1941); F. M. Bartoš: Tajemství knihy Josefovy, in Knihy a zápasy (1948); R. Dostál: Pravda o Krameriovi, Svět práce 1949, č. 7; J. Thon: Dozvuk kramériusovské tradice, Slovesná věda 3, 1949/50; R. Dostál: Omyl Václava Čenka Bendla, Život Plzeňska 1950, s. 127; J. Thon: Vydávání českých knih v době Kramériusově, Slovesná věda 1951; R. Kepka: Kdy se narodil M. V. K.?, Slovesná věda 1952; V. Klimeš: V. M. K., českých novin spisovatel, Čs. novinář 1953, č. 2; J. Novotný: Příspěvek k otázce úlohy některých lidových buditelů v počátcích českého národního obrození, ČČH 1954; V. Klimeš in Počátky českého a slovenského novinářství (1955); J. Čaplovič: Pozvání M. V. K. za redaktora do Bratislavy, SLit 1955; J. Červenka: K. překlad Mladšího Robinzona ve vývoji české literatury pro mládež, SVŠP Praha, Jazyk–literatura 1, 1959; F. Tenčík in Četba mládeže v počátcích obrození (1962); A. Kamiš: Z lexika začínající české publicistiky v 18. stol., AUC Praha, Philologica-Slavica Pragensia 4, 1962 (1963); S. Budín: 18. století se blížilo ke konci..., Kulturněpolitický kalendář 1964, s. 260; K. Bezděk: Nesprávná vrocení obrozených tisků, sb. Docentu PhDr. F. Horákovi k še-

desátinám (1971); J. Novotný: K. Česká expedice, Pražský sborník historický 8, 1973; B. Slavík in Od Dobnera k Dobrovskému (1975); J. Kočí in České národní obrození (1978); J. Janáčková in M. V. K. a jiní: Zazděná slečna a jiné příběhy pro vyražení (1980); Z. Šimeček: Půjčovny knih a čtenářské společnosti v českých zemích, ČsČH 1981, s. 63; ● ref. M. V. K. a jiní: Zazděná slečna... O. Kašpar, ČL 1981, s. 58; J. Polák, ZM 1981, s. 627 ●; J. Haubelt in České osvícenství (1986).

lb

Václav Rodomil Kramerius

* 6. 5. 1792 *Praha*

† 6. 6. 1861 *Praha*

Prozaik, překladatel, upravovatel a vydavatel lidové četby, novinář a redaktor České expedice.

Pokřtěn byl Václav Richard, Rodomil je přijaté vlastenecké jméno. Jako prvorozený syn M. V. Krameria byl určen a vychován pro převzetí nakladatelství České expedice. Vzdělán byl doma, učitelem a vychovatelem jeho a jeho bratrů byl 1803–06 J. L. Ziegler. V době úmrtí otce 1808 pracoval již jako typograf. Od 1813 působil v redakci Kramériusových c. k. vlastenských novin a zároveň pomáhal matce ve vedení podniku Česká expedice. Vlivem hospodářské krize způsobené napoleonskými válkami utrpěla firma finanční ztráty, které se K. snažil vyrovnat horlivou nakladatelskou činností a vydáváním zábavných časopisů (Hyllos-Dobrověst, Čechoslav; 1819 byl úředně zbaven funkce redaktora čas. Hyllos-Dobrověst pro otištění pobuřující básně F. B. Veverky Tak to chce tento svět), přesto byl 1823 nucen prodat vydavatelské právo na české noviny a ostatní periodika J. F. Schönfeldovi. Poté pracoval jako korektor a typograf v různých tiskárnách, 1825 u nakladatele J. H. Pospíšila v Hradci Král., 1827–29 jako faktor u A. J. Landfrase v Jindř. Hradci. 1829 a 1839 prodal Landfrasovi sklad bývalé České expedice i s právem přetisku. V první polovině 30. let psal, překládal a upravoval zábavnou lidovou četbu pro jindřichohradecké nakladatelství a zároveň se pokusil o samostatnou vydavatelskou činnost v Praze (čas. Večerní vyražení a knihy s označením „vydáno v České expedici“). 1836 odešel z existenčních důvodů do Vídně. Údajně se živil prodejem tzv. krejca-

rové literatury a výrobou voskových figurek. Zároveň udržoval kontakt s českými venkovskými tiskárnami (Jindř. Hradec, Jihlava, Znojmo), jimž zasílal své práce. 1843 byl policejně vyšetřován pro nedovolený obchod s tiskovinami. Po příchodu do Prahy spolupracoval s nakladatelem J. Spurným a s jindřichohradeckou firmou Landfras, pro něž připravil reedice starších prací i nové tituly. 1848 krátce vydával u Spurného Svatováclavské poselství a znovu se pokusil obnovit Českou expedici: pod její hlavičkou tiskl Českoslovanský vlastenský deník, humoristicko-satirické časopisy Hacařírek v kacabajce a Šarivari a letáky Noviny z Prahy, komentující pražské revoluční události a vyjadřující souhlas s pokrokovými politickými změnami (zrušení cenzury, vyhlášení konstituce). Nepodařilo se mu realizovat beletristický list Jitřenka. Zárokem vojenského velitelství a kaucí na politická periodika po porážce revoluce 1849 byl K. donucen noviny a časopisy zastavit. Do konce života se živil jako korektor a spisovatel, naposledy v tiskárně Bellmannově. Zemřel v chudobinci U milosrdných na Karlově, pohřben byl na Olšanech.

Jako novinář a redaktor navázal na osvěcenský lidovýchovní program svého otce. Vydával a redigoval české noviny a beletristické časopisy s vlastenecky výchovným, osvětovým a rekreačním zaměřením. Ve 20. a počátkem 30. let soustředil kolem časopisů Hylls-Dobrověst, Čechoslav a Večerní vyrazení celou tehdejší spisovatelskou obec a výrazně jimi přispěl k vytvoření českého zábavného časopisectví. Pro svá periodika psal populárně naučné příspěvky, především z oblasti historie a zeměpisu, a zábavnou prózu (povídky, dialogické prózy). Ve stopách M. V. Krameria šel také jako autor, překladatel a vydavatel poučných brožur, příležitostných spisků a oblíbených lidových kalendářů. Realizoval již otcem zamýšlenou lidovou encyklopedii *Všeobecná kronika světa*... Těžiště K. literární činnosti spočívalo v oblasti nenáročného zábavného prózy, tzv. knížek lidového čtení, jejichž byl v 1. polovině 19. století nejvýraznějším a nejplodnějším vydavatelem, upravovatelem, překladatelem i autorem. K. práce vycházely nejprve v nakladatelství Česká expedice, pak převážně u venkovských nakladatelů (Jindř. Hradec, Hradec Král., Znojmo, Jihlava, Praha); po smrti V. R. K. byly dál šířeny v četných přetiscích (Jindř. Hradec, úpravy J. V. Žáka) a patiscích (Uher. Skalice, Litomyšl). V prv-

ních letech vydával K. knížky připravené již za života M. V. Krameria (Hrabě Rožmberk; Ildegart, po největším neštěstí šťastný Angličan). Autorsky debutoval na stránkách svých časopisů (Hylls-Dobrověst, Čechoslav) drobnými příběhy s napínavými a senzačními náměty. Knižní povídková tvorba (asi 100 titulů) je jen z menší části původní, většinou jsou to překlady a adaptace lidové četby německé, anglické, francouzské a ruské. V. R. K. navázal na německý rytířský, dobrodružný a strašidelný román, těžil z obliby měšťanské sentimentální prózy s historickými a soudobými náměty, často inspirovanými skutečnými událostmi a problémy (napoleonské války, vystěhovalectví do Ameriky, revoluční rok 1848), a pohádkových příběhů starých evropských „kronik“ (*Princezka Nesyta, Žluté mužátko* aj.). K. povídky charakterizuje napínavý děj, tajemné a složité vztahy mezi postavami, konflikt řešený pomocí deus ex machina, redukce popisného a reflexivního aparátu upravovaných a překládaných předloh a celková moralistní tendence. Některé z povídek využívají poetických prostředků soudobé umělecké literatury, reflektují tak a v některých případech i v českém prostředí anticipují evropský literární vývoj (preromantismus, měšťanská sentimentální próza, romantismus). Literárně ceněna bývá povídka *Železná košile*, která vykazuje nápadnou námětovou shodu s pozdější povídkou E. A. Poea. Část K. tvorby zůstala v rukopise. Patří sem široce pojatý soubor *Romantická knihovna*, jenž měl obsahovat klasické rytířské příběhy, české pověsti i romanticky zbarvené povídky, svazek *Jitřenka* a několik samostatných prací, v nichž se K. mj. inspiroval revolučními událostmi v Evropě. (*Vlaška, příběh z milánské revoluce roku 1848; Jenny anebo Obležení a dobytí Vídně roku 1848*). – V počátcích své literární činnosti se K. věnoval také divadelní tvorbě. Vydal dvě starší práce – *Král Václav a krásná Zuzana* a úpravu lokální hry P. Šedivého *Masné krámy aneb Sázení do loterie* pod novým titulem *Pražští sládky aneb Kubíček dostane za vyučenou* (1819). Knižnici *Nové divadlo české*, v níž vycházely původní i překládové tituly, chtěl podpořit činnost stagnujícího českého divadla. Sám překládal divadelní hry Kotzebuovy.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Chladimil Zimohřiv, Chladimil Zimomřivec; K., ** K**, K-ě-s, K-s, -o-, -s, Věnceslav K **, V. K., V. K-s, V. R. Kr -s, V. R. K-s,

V. R. K-us, V. R. Z-n. K-s, -*, ***, ■ PŘÍSPĚV-
KY in: Hyllos (1820); Jindy a nyní (1829); Pražské
noviny (1817); dále periodika, která redigoval a tiskl.
■ KNIŽNĚ. *Původní beletrie, překlady a adaptace*:
Král Václav a krásná Zuzana (D 1812); Ildegar, po
největším neštěstí šťastný Angličan (P 1813); (M.
A. Poisson Madame de Gómez:) Příhody princezky
z Pontje (P 1813); Obnovený Ezop aneb Nové Ezopo-
vy bájky (PP 1815); A. F. Kotzebue: Dům na silnici (D
1819) + Hrabě Beňovský aneb Spiknutí na Kamčatce
(D 1819) + Oba listky (D 1819); J. N. Zatočil z Lō-
wenburgu: Původní a pravdivé vypsání oblehnutí Pra-
hy od vojska švejdského (P 1819); Nové léto anebo
Odplata dobročinnosti (P 1825); Polybius aneb Do-
brá mysl se neztratí (P 1825); Volení manžela aneb
Zevnitřní krása klame (P 1825); (Ch. E. Freiherr von
Houwald:) Bitva u Malplaketu anebo Mnohdy z nej-
většího neštěstí také stálá blaženost pojde (P 1830);
Dvořský blázen aneb Jediná nešťastná náhoda ruší
všecku blaženost lidskou (P 1830, 1844 s tit. Kterak se
Kubiček dvořským bláznem stal a proč k smrti me-
čem na stínadle odsouzen byl); (J. K. Musäus:) Kra-
tochvilné povídky o Rybcolovi (1830); Kšaft aneb
Šlechtná msta za nedůvěru (P 1830); Mořský loupež-
ník (P 1830); Neštěstí v lese anebo Jak zaseješ, tak
budeš žít (P 1830); Opatovický poklad a Největší vrch
(PP 1830); Poklad aneb Láska pod zemí (P 1830);
Umrličí ruka anebo Zlé domnění častěji klame (P
1830); Vystěhovanci do Brazílie aneb Chaloupka
u Gygytonhonby (P 1830); Žertovný zpěv o paní
Zimě, jenž si letošního roku 1830 v naší milé vlasti
zahvízdala (B 1830, pseud. Chladimil Zimohřiv); Li-
zinka anebo Radostné shledání se (P 1831); Sarazzin:
Potřebné a zbytečné anebo Čím více kdo má, tím po
více touží, Tichý hrad anebo Zaživa pohřbená, Dad-
dy Dary, negr (PP 1831); Skalní hrabě anebo Ohnivá
metla (P 1831); Vražedník aneb nešťastný svedenec
(P 1831); Zlatý knoflík anebo Komu štěstí přeje, má
všeho dost (P 1831); Zlatý řetěz anebo Dobromyslný
kupec (P 1831); Železná košile (P 1831); Hrabě Polgo-
čov anebo Vypovězenec z vlasti (P 1834); Cikáni (PP
1835); Červená krčma aneb Nic se tajně neupletlo, by
nepřišlo přec na světlo (P 1836); Nehoda a štěstí
jedním dnem (P 1836); Provazník v Petrohradu anebo
Vznešená svatba (P 1836); Vladimír anebo Vyvrácení
hradu Bukovského, Nebezpečný nocleh v loupežnické
hospodě anebo Přítomnost ducha, Dvě nebezpečné
noce. Kouzelné dary (PP 1837); Hazdruhal Lvíhlav
anebo Krutá bitva u Nového Města (P 1844); Ledák
a vodní duch anebo Příhody Valdemára, cestujícího
rytíře (P 1844); Moravné povídky 1, 2 (1844); Velmi
kratochvilná historie o Popelce anebo Spanilost
a ctnost dojde odměny (P 1844, později s tit. Staročes-
ká povídka o Popelce); Obležení Brna od Švejdů (P
1845); Unešení panen aneb Mrtví tanečníci u hrobky
(P 1847); Vína a nevina, Modrý kámen anebo Ztrace-
ný poklad, Vražednické hnízdo na jezeru Peius (PP
1847); Bohatý chudák (P 1848); Historie o panu Tris-
tanovi a krásné Izaldě (P 1848); Kamenná nevěsta (P

1848); Konstituční národní hymna (B 1848); Princez-
ka Nesyta aneb Tři dary kouzelné: sáček, pláštík
a kord (P 1848; i něm. s tit. Prinzessin Nimmersatt
oder Drei Wunderschenke: der Zauberbeutel, Zau-
bermantel und Zauberdeggen, 1845); (Ch. von
Schmid:) Příkladný příběh o hraběnce z Brabantu,
nazvané Jenovefa (P 1848); Žluté mužátko aneb Veli-
kán Jednonoháč (P 1848; i něm. s tit. Das gelbe
Mandel oder Riese Stelffüß, 1852); (F. J. Waitzeneg-
ger:) Velmi pěkný příběh o Hirlandě, vévodkyni Bre-
taňské aneb Ctnost a nevinnost vítězí (P 1849, 1851
s tit. Hirlanda, vévodkyně bretoňská aneb Ctnost
a nevinnost vítězí); Poklad pod mořem anebo Obleže-
ní Benátek (P 1851); Görgey před Budínem (P 1852);
Rozárka aneb Nenadálé dědictví (P 1852); Motýlové
(PP 1852); Gráfin Perchta von Rosenberg oder Die
weisse Frau zu Neuhaus (P 1853); Nevinný pytlák
anebo Nehoda také vede někdy k štěstí (P 1853);
Pekla syn (P 1853); Život, skutky a řeči netvorného
Ezopa (P 1853); Raoul Modrofous aneb Zlaté vejce,
Zavražděný usmrtí svého vraha, Vrah a palíč (PP
1854); Nestejné děti (P 1859); Strž aneb Dobrota
odměny dojde (P 1859); Pamětná historie o sedmi
mudrcích (P 1860; později s tit. Pohádka o sedmi
mudrcích); Nástiny temné půlnoci (P 1861); Ukru-
tnost a láska aneb Solné doly ve Věličce (P 1861); – bez
datace: Der dankbare Sklave oder Der edle Men-
schenfreund (P); Láska a msta aneb Neblahé proroč-
tví (P); (J. H. Campe:) Nejstarší Robinson, jeho šťast-
ná a nešťastné příhody 1, 2 (P); Pekelná dílna aneb
Kdo komu jámu kopá, sám do ní padá (P); Štylfrid,
kniže a pán český a syn jeho Bruncvík, též kniže a pán
český (P); Znamení a podivné příhody pana Prášil-
ka (P); – posmrtné: Fortunatus se svým pytlíčkem
a kloboučkem (P 1862); Sirotek aneb Odměna pokory
(P 1862); Život, činy a uvržení do pekelné propasti
doktora Jana Fausta (P 1862); Černý sbor anebo Král
Matyáš Uherský (P 1873). – *Ostatní práce*: (J. Haw-
kesworth:) Sbírka cest vypsání po moři (PP 1812);
Moró. Život... toho někdejšího francouzského vrch-
ního generála (1813); Obširně vypsání ostrova sv.
Heleny (1815); Napoleon Buonaparte, co byl někdy
a co jest nyní (1815); Všeobecná kronika světa pro
školy zřízená (1819); Píseň o velkém větru i s popisem
jeho zkázy (1830, čes. a něm.); Popsání Etny (1830,
čes. a něm.); Popsání povodní (1830, čes. a něm.);
Slavnost korunování v Prešpurku (1830); Stržení ob-
laků v Salcburku (1830, čes. a něm.); Žalostný zpěv
nad smrtí nejv. vys. důstoj. p. W. L., arcib. pražsk. atd.
s popisem jeho života (1830); Žalostný zpěv o poto-
pení města Vídně, co se stalo dne 1. března 1830
(1830); Panoráma světa (1831); Popsání velkého
smutečního průvodu ve Vídni při bolestné pohřební
slavnosti slavné paměti Jeho Milosti císařské Františka
I. (1835); Beschreibung der Krönungsfeierlichkeiten
der Könige von Böhmen (1836); (K. A. Schim-
mer:) Císař Josef II. (1847); J. J. Natter: Katolické
pobožnosti pro vzdělané osoby obojího pohlaví
(1854); Výborná kartárka (b. d., 1860). – *Výbor*: Kniž-

ky lidového čtení (1988, ed. J. Janáčková, O. Hausenblas, L. Kusáková). ■ KORESPONDENCE: M. Novotný: Čtyřlístek k jubilejním dnům, Lit. rozhledy 14, 1929/30 (V. Hankovi asi z 1818); J. Johanides: F. V. Hek (F. V. Hekovi z 1818 a 1819; 1976). ■ REDIGOVAL *noviny a časopisy*: Císařské královské vlastenské noviny, pokr. Císařské královské vlastenské noviny pro veškeren národ slovenský, pokr. Císařské královské vlastenské noviny, pokr. Dopisovatel pro Čechy a Moravy (1813–15, 1816–19, 1820–21, 1822–24), Hyllos-Dobrozvěst (1819), Čechoslav (1820–23), Erheiterungen für gebildete Leser (1822, příl. čas. Čechoslav), Der Kranz oder Erholungen für Geist und Herz (1821), Večerní vyrazení (1831–33), Hacafírek v kacabajce (Jindř. Hradec, 1848), Noviny z Prahy (1848), Šarivari (1848), Českoslovanský vlastenský deník (1848–49); *kalendáře*: Nový kalendář tolerancí na rok přestupný 1816 (b. d.), Kalendář obyčejný (1826), Vlastenský poutník (1828), Domovní přítel. Nový kalendář na rok... (1833); *sborníky*: Kniha zlatá aneb Nový zvěstovatel všeho dobrého a užitečného pro národ slovenský (1816–17); *knížnice*: Nové divadlo české 1–4 (1819). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: J. Rulík: Historie turecká anebo Příběhy turecké říše (1809–10); (Ch. B. Naubert:) Hrabě Rožmberk (1810); Dvě kroniky o založení země České... Jedna Eneáš Sylvia Senenského... Druhá Martina Kuthena z Krynsperku (1817); J. J. Ryba: Počáteční a všeobecné základové ke všemu umění hudebnímu (1817). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Karásek: Zpráva o Landfrasových rukopisech, ČL 12, 1902/03 (soupis rukopisných prací V. R. K.). ■ LITERATURA: an. (J. N. N. Hromádko): ref. Napoleon Buonaparte..., Obnovený Ezop..., Literní přílohy k Vídeňským novinám na rok 1815, s. 208; an. (F. Palacký): ref. Večerní vyrazení, ČČM 1831, s. 232; an.: ref. Císař Josef II., Ost und West 1847, s. 339; ● nekrology (an.): Čas 9. 6. 1861; Lada 1861, s. 46; Lumír 1861, s. 571; NL 11. 6. 1861; Obecné listy 1861, s. 154; Světozor 1861, s. 295 ●; J. Arbes: Edgar Allan Poe a V. R. K., Světozor 31, 1896/97; A. Schiller: Historická kronika, Typografia 1897, s. 140; J. Karásek: Zpráva o Landfrasových rukopisech, ČL 12, 1902/03; J. Jakubec: Slovesné práce ve Vídeňských novinách 1813 a v Kramériusových Vlastenských novinách 1815, LF 1916; L. Dlouhý: Robert Dábel, ČMF 5, 1915–17; F. Střejček: Paleček a Kacafírek, Zvon 17, 1916/17; J. Volf: Schönfeld kontra Haase, ČČM 1924 + Pokus vdovy Jenovefy Kramériusové o vydávání něm. novin „Merkur der österreichischen Monarchie“ 1818, Čes. revue 1925 + České novinářství v letech 1819–1820, Sborník filologický 1926, s. 84; M. Zelenka: První „slovanské“ hry na českém jevišti, ČMF 15, 1928/29; M. Novotný: Čtyřlístek k jubilejním dnům, Lit. rozhledy 14, 1929/30; F. Střejček in Jak se probouzel Jindřichův Hradec (1930) + První bouřlivá píseň novočeská, Zvon 35, 1934/35; J. Muk in Alois Landfras, probuzenecký knihtiskař a jindřichohradecký

starosta (1947); F. Vodička in Počátky krásné prózy novočeské (1948); F. Střejček: Nejstarší bouřlivák, in Naši bojovníci pérem (1948); J. Thon: Dozvuk kramériusovské tradice, Slovesná věda 3, 1949/50; J. Muk: Vyšetřování syna Krameriova pro šíření lidové četby ve Vídni r. 1843, Slovesná věda 1952 + V. R. K. a dobrodružné landfrasovské tisky, Zprávy muzeí jihočeského kraje 1963; J. Dvořák in sb. Čas a smrt (1970); R. Havel in V. R. K.: Obnovený Ezop aneb Nové Ezopovy bájky (1986); J. Janáčková, L. Kusáková in V. R. K.: Knížky lidového čtení (1988).

lb

Čeněk Kramoliš

* 7. 12. 1862 Rožnov pod Radhoštěm

† 16. 6. 1949 Brno

Autor historických, národopisných a vesnických próz, jeden z vůdčích představitelů valašské regionální tvorby v meziválečném období.

Otec byl řezníkem, matka pocházela z rodiny učitele. Obecnou školu navštěvoval K. v Rožnově, poté studoval na nižším gymnáziu ve Valašském Meziříčí (do 1878) a na učitelském ústavu v Příboře (1878–82). Po studiích působil jako učitel v Krásensku u Vyškova (1882–86), v Marefách (1886–89) a v Kloboukách (1889–1905), obcích poblíž Bučovic. Ve všech působitích vykonával rozmanitou osvětovou a výchovnou práci: hrál ochotnické divadlo, pořádal zájezdy, besedy, přednášky a výstavy školních prací, zakládal školní a lidové knihovny, byl též funkcionářem kulturních a osvětových spolků (Komenský, Budeč). Pro jeho beletristickou činnost měly značný význam pravidelné prázdninové pobyty v rodišti, kde v 90. letech uspořádal obecní archiv a studoval místní gruntovní knihy a jiné dokumenty. 1892 se oženil, 1905 byl ustanoven odborným učitelem na měšťan. škole ve Slavkově (zkouška pro učitele měšťan. škol 1896), ale službou byl přidělen na měšťan. školu do Vyškova. 1908 byl jmenován inspektorem pro české školy hranického okresu. V této funkci setrval až do 1925, kdy odešel na zdravotní dovolenou, 1926 do výslužby. Současně s inspektorskou funkcí byl od 1911 ředitelem dívčí měšťan. školy v Hranicích na Moravě; zde žil 1908–35, pak se pro zhoršující se zdravotní stav (1930 těžký úraz) odstěhoval k dceři do Brna. 1938 v důsledku rozrušení při poslechu zprávy o mnichovské kapitulaci částečně ohluchl a oslepl. Pohřben byl v Rožnově p. Radh.

Hlavní tematickou oblastí K. díla jsou historické proměny a hmotná i duchovní rozmanitost lidového života na Valašsku. Náměty soudobé i historické ztvárňoval K. stejnou metodou; charakterizuje ji zvýšený zájem o národopisný a dokumentární detail, jemuž se podřizuje i kompozice celku, mravně výchovné zaujetí a zaměření na nenáročného lidového čtenáře. K. literární počátky byly spjaty hlavně s kratšími povídkovými útvary a momentkami, zpodobujícími v duchu popisného realismu soudobý život moravského, zvláště valašského venkova s jeho svéráznými zvyky, folklórními zvláštnostmi i pověrami a samorostlými lidskými typy (*Tři valašské povídky*, *Obrázky z Valašska*, *Drobtý z Valašska na Moravě* i pozdější *Zábabonky*). Od těchto drobnokresebných prací přešel K. ve 20. letech k širě koncipovaným kronikám, které synteticky zobrazují Valašsko v letech jeho dětství a dospívání (*Moravská babička*, *Písničkář Jurka*, *Život na horách*). Také v historické próze začínal povídkami, v nichž živel dokumentární a snaha poučit čtenáře o faktech získaných archivním i odborným studiem zatlačovaly do pozadí rysy beletristické (*Bratři Doliňáci*, *Povídky o hoře svatoklimentské*), a postupně pak přecházel ke komplexnímu ztvárnění celých dějinných etap valašského regionu. K. románové práce se seskupují do volných cyklů: tak vznikla trilogie o nepřátelských vpádech z Uher na Moravu (*Strážcové hor*, *Rychtář Šoman*, *Hraničářští hrdinové*) i cyklus o selských rebéliích na Valašsku (přeproc. vyd. Bratři Doliňáků, *Valašská vojna*, *Vězením a vyhnanstvím*), K. dílo umělecky nejceněnější. V něm, podobně jako v některých dalších románech z přelomu 20. a 30. let (*Za bouře a blesků*, *Soumrak*), je K. kronikářsky extenzivní postup, spočívající ve volném řetězení epizod, v poměrném souladu s jeho snahou podat kolektivní historické děje a city, zobrazit odhodlanou statečnost i utrpení Valachů za bojů s cizáckými vojsky a vrchností. Svou historickobelettristickou činností se K. řadí ke skupině moravských prozaiků, kteří setrvali i za změněných společenských podmínek na ideových pozicích historického románu jiráskovského typu, ale soustřeďovali se na náměty regionálního dosahu (J. F. Karas, F. Hamza). S K. pedagogickou činností souvisely jeho učitelské příručky, s vlastivědnými zálibami publikace praktického a vzdělávacího rázu.

PSEUDONYMY: Č. Šilomark (Kroměřížské noviny, Hlas), K. Čeněk (Dělník, Obecné noviny, Selské listy, Obzor 1889–92). ■ PŘÍSPĚVKY in: Besedy lidu (1901); Časopis Matice moravské (od 1899); Dělník (Brno, od 1888); Historické rozhledy (Telč); Hlas (Brno, od 1885); Hlas z Pobečví (Hranice, od 1922); kal. Ječmínec (1901–04); Komenský (Olomouc, později Zábřeh, 1888–1921, pedagog. články); Krásy našeho domova (od 1930); Kroměřížské noviny (od 1884); Lid. noviny (od 1931); Lubina (Rožnov p. R. – Hranice, 1919–35); kal. Metoděj (Olomouc, od 1923); kal. Milotický hospodář (Hranice, 1925–28); kal. Moravan (Brno, 1890–1900); Mor. kolo (od 1930); Moravskoslezský deník (1925–37); Mor. východ (Frenštát p. Radh., od 1936); Národ; Národ a škola (Velké Meziříčí, od 1897); Nár. kalendář (od 1900); Nár. listy (od 1927); Nár. noviny (Brno, od 1929); Nár. učitel (od 1940); Náš domov (Olomouc, 1892–1903); Naše Valašsko (Vsetín, 1938–43); Neděle (Brno, 1904–05); Niva (Brno, 1914–29); Nový kruh (od 1932); Obecné noviny (Brno, 1888–90); Obchodní obzor (Brno, od 1928); Obzor (Brno, 1889–1900); Obzor (Přerov, od 1921); Palacký (Val. Meziříčí, od 1909); Přehled (Hranice–Přerov, od 1932); kal. Přemysl (od 1896); Ruch (Brno); Salón (Brno, od 1935); Sborník muzejní (Val. Meziříčí, 1899–1907); Selské listy (Olomouc–Přerov, 1888–95); Selský archiv (Olomouc, 1902–04); Školská správa (od 1920); Velký nár. kalendář (od 1895); Venkov; Věstník Ústředního spolku jednot učitelských na Moravě (Brno, 1904–20); Věstník učitelů penzistů (1930–33); Vyškovské noviny (1907); Záhorská kronika (Dolní Újezd u Lipníku n. Bečvou, 1926–36). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Bratři Doliňáci (P 1894, přeproc. vyd. 1934); Tři valašské povídky (1897); Obrázky z Valašska (b. d., 1898); Z potulného života (P 1900); Povídky o hoře svatoklimentské (1901, 1935 přeproc. s tit. Na Klimentku); Z manželského ráje (P 1903); Z našeho venkova (PP 1903); Vyzráli na pána a jiné povídky (1904); Strážcové hor (R b. d., 1905); Drobtý z Valašska na Moravě (PP b. d., 1908); Ve stínu bitvy u Slavkova (R 1911); Ze zaslých dob na Valašsku (PP 1920); Čtyři páni (PP b. d., 1926, přeproc. 1947 in Dva dějepisné čtyrlístky); Moravská babička (P 1926); Válečné vzpomínky školního inspektora (b. d., 1926); Gardisté (P pro ml., 1927; 1936 in Oživení mrtvých); Písničkář Jurka (R 1927); Židovka Hilda (R b. d., 1927); Zábabonky (PP 1928); Valašská vojna 1, 2 (R 1929); Na tvrdé roli (R 1930); Za bouře a blesků 1, 2 (R 1931); Vězením a vyhnanstvím 1–3 (R 1932); Život na horách (R b. d., 1932); Mládí v horách a stráněch (PP pro ml., b. d., 1934); Soumrak (R 1934); Rychtář Šoman (R 1935); Oživení mrtvých (PP 1936); Za cizí hříchy (R 1936); Hraničářští hrdinové (R 1937); Za přelomu (R 1945); Dvě královny vdovy (R 1946); Dva dějepisné čtyrlístky (PP 1947); Z pěti století (PP 1947); Vzpomínky z učitelského a spisovatelského života (1948). – *Ostatní práce*: Sběrka předpisů, rad a poučení (1895); Bučovský okres (1900); Sběrka přísloví, pořekadel a hos-

podářských průpovědí (1900); Rožnovský okres (1907); Příručka pro učitele, místní a c. k. okresní školní rady (1911); Z kroniky města Rožnova (hist. dokumenty, 1920); Ročenka města Rožnova pod R. a osad v okrese (1931). – *Výbory*: Laskavec a rváč (1963, ed. J. Pleskot). – *Souborné vydání*: Historické romány a povídky (nakl. R. Promberger, Olomouc, 1929–37, 15 sv., ed. B. Vybíral). ■ SCENICKY. *Jednoaktovky*: Luca; Sezení městské rady v Rožnově p. Radhoštěm v 18. století; Ukradený máj; Portáši (1925). ■ REDIGOVAL *almanachy*: Almanach Valašského roku (1925), Almanach a katalog krajské výstavy Pobečví v Hranicích (1927). ■

LITERATURA: B. Slavík: Č. K. (1936); Sborník literárních úvah a vzpomínek k 75. narozeninám Č. K. (1937). ■ T.: ref. Z potulného života a Povídky o hoře svatoklimentské, LidN 8. 8. 1901; xy.: ref. Vyzráli na pána..., LidN 5. 5. 1905; Ant. Veselý: ref. Ve stínu bitvy u Slavkova, Čes. revue 5, 1911/12; J. S. (Staněk): ref. Čtyři páni, LidN 17. 9. 1926; ● ref. Moravská babička: -š-, LidN 12. 2. 1927; Aa (A. Brtníková-Petříková), Zvon 29, 1928/29; K. Juda, Střední škola 1928, s. 212 ●; P. Váša: ref. Židovka Hilda, LidN 5. 10. 1927; J. Staněk: ref. Zábabonky, LidN 1. 6. 1929 + ref. Valašská vojna, LidN 1. 12. 1929; ● ref. Za bouře a blešků: J. St. (Staněk), LidN 4. 6. 1932; drb. (J. Borecký), Zvon 32, 1931/32 ●; drb. (J. Borecký): ref. Život na horách, Zvon 32, 1931/32; ● k sedmdesátinám: A. N. (Novák), LidN 7. 12. 1932; š. (A. M. Piša), PL 7. 12. 1932; B. Vybíral, Rozhledy 1932; V. Martinek, Moravskoslezský deník 7. 12. 1932 → Živné zdroje (1972) ●; drb. (J. Borecký): ref. Vězením a vyhnanstvím, Zvon 33, 1932/33; Dr. B. V. (Vybíral): Historické romány Č. K., Rozhledy 1933, s. 122; J. O. (Ošmera): ref. Soumrak, Čin 6, 1934/35, s. 955; B. Slavík: Z tvorby Č. K., LidN 1. 4. 1935 + ref. Valašská vojna, LidN 13. 5. 1935 + ref. Na Klimentku, LidN 8. 7. 1935 + ref. Rychtář Šoman, LidN 4. 11. 1935 + Lidový epik baroku, Rozhledy 1935 + ref. Za cizí hříchy, LidN 15. 6. 1936; V. Stupka: Č. K. – uchovatel valašských tradic, Naše Valašsko 1943 (též další menší články); F. Pražák: Č. K., in Spisovatelé učitelé (1946); J. Běl.: Nejstarší spisovatel, Svob. noviny 7. 12. 1947; J. Pecherová-Jahnová: Moravský Jirásek, Škola a kultura 1947; ● k 85. narozeninám: S. Vašut, Nová Lubina 1947; J. Vondráček, LD 7. 12. 1947 ●; nekrology: bs, LD 22. 6. 1949; rt, Rovnost 19. 6. 1949; V. Martinek, Slezský sborník 1949, příl. Slezská tvorba; V. Stupka, Naše Valašsko 1949 ●; J. Krystýnek: Minulost moravského Valaška v díle Č. K., sb. Rodné zemi (1958); J. Daněk in Č. K.: Valašská vojna (1962); J. Pleskot in Č. K.: Laskavec a rváč (1963); M. Rusinský: Kronikář valašského lidu, Ostravský kult. zpravodaj 1972; B. Dokoupil: Č. K. a jeho místo ve vývoji české historické prózy, ČMM 1980; J. Opelík in Č. K.: Vězením a vyhnanstvím (1983); J. Svoboda: ref. Vězením a vyhnanstvím, Kult. měsíčník (Ostrava) 1984, č. 4.

Josef Krapka Náchodský

* 22. 7. 1862 Pavlišov u Náchoda

† 13. 4. 1909 Prostějov

Dělnický básník, prozaik a dramatik; publicista a organizátor dělnického tisku, propagátor marxismu.

Dětství prožil v Náchodě, kam se matka po jeho narození odstěhovala. 1873–76 studoval na reálce v Praze; matčinou smrtí ztratil hmotnou podporu, odešel do Vídně, kde se 1876–81 učil truhlářem. Po vyučení 1881–83 studoval na průmyslové škole ve Vídni, 1884–85 na cestách Evropou navštívil Francii, Anglii, Německo, Rusko, Rumunsko, Srbsko. 1885–87 pracoval ve Vídni jako kreslič a krátkou dobu byl členem kočovné herecké společnosti. 1888 přesídlil do Prahy, kde byl zaměstnán nejprve jako truhlář, pak jako účetní Dělnické pekárny. Brzy se stal jednou z vůdčích osobností sociálně demokratické strany a redaktorem jejich časopisů. Jako sociálně demokratický funkcionář (tajemník Politického klubu dělnického) působil po celých Čechách, na různých místech zakládal stranické organizace, 1890 zahajoval na Střeleckém ostrově první prvomájovou manifestaci u nás, 1898 organizoval první dělnické představení v Nár. divadle. Kandidoval do říšské rady, 1897 byl zvolen do výkonného výboru celorakouské sociální demokracie. Práce v sociálně demokratických novinách ho nutila střídát místa pobytu: 1894–97 žil v Brně (redaktor Rovnosti), 1897–1903 ve Vídni (pracoval v Dělnických listech a založil tu také krajský dělnický divadelní spolek Ochotnická jednota Máj), 1903 odešel do Prostějova, kde do konce života řídil časopis Hlas lidu.

K. básnická, prozaická i dramatická práce je cele svázána s jeho publicistickou činností v dělnickém socialistickém tisku. Ve verších, které otiskoval od 1889 především časopisecky a také v letáčích (zejm. k 1. máji), zachytil těžký úděl pracujícího člověka s jeho dřinou, nemoce a vykořisťováním; stát, který se vydává za ochránce pořádku, je v poměru k dělníkovi nepřátelský, církev pokrytecká. K. verše vyzývají k zápasu za dělnická práva, často zcela konkrétní (všeobecné volební právo, osmihodinová pracovní doba), a postulují ideál sociálně spravedlivé společnosti. Básnickým vzorem byl K. především patetický verš S. Čecha a satira K. Havlíčka, námětově často vycházel ze svých

bd

osobních zážitků (báseň *Od A až do Z*). Také ve svých prózách líčil K. temné stránky života proletariátu. Živý zájem projevoval o divadlo i o dělnické písně, které sbíral a vydával v periodickém sborníku *Volný pěvec*; měl i hudební nadání a některé vlastní básně a písňové texty podložil melodií. Pro dělnické ochotnické divadlo napsal několik her (některé měly premiéru v Pištěkově divadle v Praze), ve hře *Exulant* zpracoval životní osud J. B. Pecky. Ve svých divadelních statích sledoval se sympatiemi především realistické drama, v literárních kritikách vysoce hodnotil dílo J. S. Machara. Pro časopisy, které redigoval nebo s nimiž spolupracoval, překládal drobné práce světových autorů (E. de Amicis, R. Dehmel, M. Gorkij, F. Grillparzer, V. A. Krylov, G. de Maupassant, L. N. Tolstoj aj.). Jako příspěvek k prohloubení ideologické úrovně sociálně demokratické strany přeložil Engelsův *Původ rodiny a soukromého vlastnictví* a Marxovu studii *Námezdní práce a kapitál*.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: J. K. Náchodský, Josef Náchodský; -C-, J. K., J. K. N., J. K.-N. ■ PŘÍSPĚVKY in: Akademie; Bič (1892–93); Čas (1905); Časopis stavebních dělníků (1890); Dělnické listy (Videň, 1897–1903; 1903 Z paměti štváče); Dělnický kalendář Československé strany sociálně demokratické v Rakousku; Heslo (1891); Hlas lidu (Prostějov, 1903–09); Hoblík a rajblík (1891); Kalendář československého dělnictva (1895); Kalendář pro pracující lid jazyka československého na rok 1885; Právo lidu; sb. První máj (1893); Rašple (Brno, 1904); Rovnost (Brno, 1894–97); Rudé květy (1904); Sociale Praxis (Berlín, 1896); Sociálněekonomická bibliotéka časopisu Sociální demokrat (1892); Sociální demokrat, s příl. Volné listy (1893–94); Zábavná bibliotéka časopisu Sociální demokrat (1891–92). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Májový leták (BB 1890); Pro přesvědčení (P 1890); Chudobky (BB 1892); Válka. Smrt za svobodu (BB 1892); Z různých kruhů (PP 1894, obs. též Pro přesvědčení); Z bíd uměleckého života (PP, Videň 1897, šifra J. K.-N.); Odsouzená (D 1903, prem. 1902); Obrázky z Valaška (PP 1905); Z paměti štváče (paměti, 1905). – *Překlady*: F. Engels: *Původ rodiny a soukromého vlastnictví* (1894); K. Marx: *Námezdní práce a kapitál* (1895, šifra J. K. N.); Rienzi: *Proč jsme chudí?* (1897); G. Renard: *Slova budoucnosti* (1906); H. Land: *Nový bůh* (b. d.); N. S. Potapenko: *Pěkná událost* (b. d.); R. Schweichel: *A přece zvítězíme!* (b. d.). – *Ostatní práce*: O životě a působení F. Lassalla (přednáška, 1893); Cihláři! Vstávejte, je nejvyšší čas (1895); Kde naše spása? Několik slov k ženám, dívkám a matkám (b. d., 1905); Trochu světla do pražské korupce (1905); Vzpomínka na mezinárodní kongres socialistů ve Stuttgartu (1907). – *Výbor*: Já ve tmách světla rozžihál (1959, ed.

M. Heřman). ■ SCÉNICKY. *Hry*: Marná oběť (1903); *Exulant* (1903); *Slavnostní prolog* (1905). ■ KORESPONDENCE: V. Lesák: Z korespondence mezi J. K. a J. S. Macharem (J. S. Macharovi z 1904 až 1907), Sb. Krajského vlastivědného muzea v Olomouci (1959). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Časopis stavebních dělníků (únor–srpen 1890), Hoblík a rajblík (1891, příl. Časopisu stavebních dělníků), Heslo (listopad–prosinec 1891), Sociální demokrat (srpen 1891 – konec 1892, únor–duben 1894), Bič (leden–květen 1892), Rovnost (Brno, srpen 1894 – srpen 1897), Hlas lidu (Prostějov, 1903–09); *sborník*: Volný pěvec (1894, 2 č.). ■

BIBLIOGRAFIE: M. Heřman: Seznam nejdůležitější tvorby J. K. N. in J. K.: Já ve tmách světla rozžihál (1959). ■ LITERATURA: sb. J. K., apoštol socialismu (1934, ed. V. Outrata); O. Franěk: Rebel a básník. Okamžiky života dělnického politika a básníka J. K. N. (1982). ■ Yp: ref. Z různých kruhů, Lit. listy 1895, s. 300; r (F. V. Krejčí): ref. Odsouzená, PL 2. 7. 1902; J. S. Machar: Památce přítele, Dělnické listy 1909 → Krajiny, lidé a netopýři (1910); R. Illový: J. K.-N., PL 31. 3. 1923; V. Štunc: J. K. v Praze, PL 6. 5. 1934; K. Krapka: Můj otec, PL 13. 5. 1934; J. Petrmichl in Poslední bitva vzplála (1951); V. Lesák: Průkopník socialismu J. K. N., Hradecký kraj 1957; V. Karbusický, V. Pletka in Dělnické písně 1, 2 (1958); M. Heřman: Několik poznámek o J. K. N., Hradecký kraj 1958 + in J. K.: Já ve tmách světla rozžihál (1959); M. Nosek: Z počátků literární kritiky v českém dělnickém tisku, ČLit 1959; E. Matoušová: Prostějovské období v činnosti J. K., Sb. Krajského vlastivědného muzea v Olomouci 1959 + J. K. N. a Hlas lidu v revolučním roce 1905, sb. Příspěvky k dějinám dělnického hnutí na Moravě (1960); J. Veselý: J. K. a Rovnost, Sb. Matice moravské 1963; sk (M. Borský): Světlo v tmách, Práce 21. 7. 1972; Č. Zbořil: Průkopník socialismu, Štafeta (Prostějov) 1972; E. Matoušová: J. K. N., Štafeta 1980; O. Franěk: J. K. N., dělnický politik a básník, Vlastivědný sborník moravský 1982, s. 129; (plk): J. K. N. Jeho rodný kraj, Pochodeň 13. 7. 1982.

vf

Eliška Krásnohorská

* 18. 11. 1847 *Praha*

† 26. 11. 1926 *Praha*

Básnířka, prozaička a literární kritička národního směru; autorka vlastenecké, přírodní a reflexivní lyriky, romantizující epiky i próz a divadelních her, hlavně pro mládež. Libretistka oper B. Smetany, K. Bendla a Z. Fibicha, překladatelka Byrona, Puškina a Mickiewicze. Pracovnice ženského hnutí.

VI. jm. Alžběta Pechová. – Byla předposlední z osmi dětí pražského řemeslníka. (Pseudonym si zvolila podle otceva mylného přesvědčení, že pochází z rytířského rodu Pechů z Krásné Hory.) Ve třech letech otce ztratila; žila pak ve skromném rodinném prostředí, do něhož její dva starší bratři (Jindřich, věnující se hudbě, a Adolf, zajímající se o malířství) a jejich četní přátelé vnášeli umělecké zájmy. Po základním vzdělání na soukromé dívčí škole A. Svobody navštěvovala K. jako čtrnáctiletá rok Ústav pro ženské ruční práce na Malé Straně, další rok pak vypomáhala na Svobodově škole ve výuce francouzštiny a ručních prací. Většinu vzdělání získala autodidaxí, což nezůstalo bez vlivu na její celoživotní úsilí o zvýšení úrovně ženského školního vzdělání a na aktivitu v ženském hnutí. Byla redaktorkou *Ženských listů*, tajemnicí (1875–91) a předsedkyní (1891–1910) *Ženského výrobního spolku* a zakladatelkou (1890) a vůdčí organizátorkou první dívčí střední školy v Rakousku Minerva. Do literatury vstoupila 1863, kdy se prostřednictvím F. L. Riegra seznámila s V. Hálkem, který t. r. začal tisknout její verše v *Lumíru*, a s K. Světlou, se kterou navázala trvalé přátelství a s níž ji pojila i spolupráce v ženském hnutí. Na začátku 60. let se u K. poprvé projevil vážná nemoc kloubů, která zhatila její malířské a hudebně reprodukční plány a zároveň jí znemožnila založit vlastní rodinu. K. se léčila lázeňskými pobyty v Teplicích (1867), v Sedmihorkách (1868) a v 90. letech pravidelně v Bělohradě. 1867 se s rodinou přestěhovala do Plzně, kde se již dříve usadili dva její sourozenci. Účastnila se tamějšího kulturního života; zpívala v místním Hlaholu, pro jehož potřeby překládala texty sborů, zažila tu i neúspěšnou premiéru své první veselohry *Tajemný milovník*. 1871 získala stipendium Svatoboru k cestě na Šumavu, z níž vzešla sbírka *Ze Šumavy*. 1874 se natrvalo vrátila do Prahy (bydlela společně s E. Lauermannovou, účetní *Ženského výrobního spolku*, pak i s nejmladší sestrou). 1922 jí byl udělen čestný doktorát UK.

Význam K. spočívá především v souhrnu její všestranné literární aktivity, kterou se zařadila mezi nejčinnější osobnosti české literatury 2. poloviny 19. století. Současníci nejvíce oceňovali její tvorbu básnickou, jež se svým zaměřením podílela na vzniku národní školy a stala se předzvěstí nástupu ruchovské generace. K tomu přispěly především dvě rané knihy veršů, *Ze Šumavy* a *K slovanskému jihu*, které následovaly

po reflexivní, Hálkem inspirované písňové lyrice prvotiny *Z máje žití*. Zatímco sbírka *Ze Šumavy* je lyrickým obrazem života a přírody kraje, prostoupeným rétorickým patosem namířeným proti národnímu útlaku (báseň *Chodská*), sbírka *K slovanskému jihu*, inspirovaná soudobým osvobozovacím bojem balkánských národů s Turky, se opírá o epickou osnovu jihoslovanské lidové poezie. Bezprostřednost prožitků v první knize a silná citová účast ve sbírce druhé dodaly oběma básnickou konkrétnost, která v následujících sbírkách znatelně slábne, ať už se v nich K. obrací k intimní popěvkové lyrice, k poezii reflexivní a přírodně náladové (*Letorosty*, *Rozpomínky*), k patosu vlastenecké lyriky kárající národní pasivitu (*Vlny v proudu*, *Na živé struně*) nebo k romanticky pojaté epice (*Vlaštovičky*, *Šumavský robinzon*). Výjimku tvoří jen žánrově odlišná sbírka *Bajky velkých*, kde K. oživuje jednu z nejstarších básnických forem, aby z ní učinila s pomocí jemného humoru a vyostřených point nástroj umírněné satiry na soudobý český politický život. Básnické překlady K. dokazují, že orientace na národní úkoly literatury neznamenal omezení jejího světového rozhledu. Vedle děl Puškinových a Hamerlingových se K. soustředila především na díla pokládaná tehdy za nepřevoditelná (Byron, Mickiewicz); zaujala tak místo po boku lumirovců J. Vrchlického a J. V. Sládka jako nejvýznamnější česká překladatelka 2. poloviny 19. století. Nejrozsáhlejší součástí díla K. tvoří próza, zahrnující pohádky pro nejmenší, povídky a větší prózy pro děti, dívky i dospělé. Zvláště rozměrnější prózy charakterizuje romantická motivace děje, schematičnost postav a silná moralizující tendence. Největšího čtenářského ohlasu dosáhly práce, v nichž K. s částečným použitím cizí (německé) předlohy (první příběh *Svéhlavičky*) nebo i na základě vlastní invence (příběhy *Celinky*) vytvořila poprvé u nás beletrii pro dospívající dívky, a tak se pokusila nahradit dosud převažující německou četbu. Divadelní hry K. trpí nedostatkem životných motivů, romantickou zápletkovostí a malou dramaticitostí. Z toho se nevymyká ani nejznámější drama *Harantova žena*, vytvořené s F. Dvorským na motivy jeho novely *Z kláštera*, v němž historické pozadí pobělohorské doby slouží jen k rozvinutí milostných zápletek a nepochopitelných zvrátů v mentalitě a jednání postav. Úspěšná a přitom velmi náročná byla práce K. na libretech k operám K. Bendla (*Lej-*

la, Břetislav, Karel Škréta, Dítě Tábora), Z. Fibicha (*Blaník*) a zejm. B. Smetany (*Hubička, Tajemství, Čertova stěna, Viola*). K. zde zpracovávala náměty historické i současné, komické i tragické, a to jak původní, tak převzaté (Lejla podle E. G. Bulwera, Hubička podle K. Světlé, Viola podle Shakespeara); projevila tu smysl pro zpěvnost básnického slova (i mnohé její vlastní básně inspirovaly řadu skladatelů ke zhudebnění), pro specifické stránky české hudební deklamace (věnovala se jí i teoreticky a výrazně tak ovlivnila operní tvorbu Smetanovu) i pro adekvátnost dramatického děje opernímu přednesu. – Jako kritička patřila K. k okruhu časopisu *Osvěta*, zaujímajícího převážně konzervativní stanovisko, hlavně ve vztahu k lumírovcům (konec 70. let), k Zolovu dílu, k nepravosti RKZ i k mladé literatuře 90. let. Názorově platila K. daň dobovému pojetí idealismu v umění, podle něhož je základním posláním literatury přetváření skutečnosti zušlechťujícím působením (stať *Poezie a pravdivost*, Květy 1891). Přitom však neztrácela smysl pro umělecké hodnoty, a to jak v obrozenském písemnictví (J. K. Tyl, B. Němcová), tak v básnické tvorbě svých předchůdců a současníků (včetně lumírovců, jejichž tvorbu později akceptovala); v analytických studiích (V. Hálek, J. Neruda, A. Heyduk, J. Vrchlický, J. V. Sládek, S. Čech) oceňovala zejm. společensky aktivní díla, upevňující národní pospolitost a obohacující národní kulturu. Trvalou živou složkou díla K. zůstaly i její paměti, vztahující se k jejímu dětství, literárním počátkům i práci v ženském hnutí a přinášející také vzpomínky na vůdčí představitele národní kultury (B. Smetana, K. Světlá, V. Hálek, J. Neruda aj.).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Arnoštka Č., Barbora Míčková, Bětka Rozmarná, Blažena Stará, Ctitelka vážného umění, Česká matka, Doubavka Malá, Eda Maxová, F. Pěnková, Horská, J. Zlonický, Jan K. (vesměs *Ženské listy*), Jeden žiznivý (Paleček 1881), Jezerská, Klára Baldová, Klára F., Mína Sokolová, Navštěvovatelka divadla, Růžena Volná (vesměs *Ženské listy*), Soliman Ředkvička (Paleček, *Ženské listy*), T. Dvorská, Tetka z Tetina (*Ženské listy*), Vanda Hájková, Věra Langeová, Viola Tomanová, Vojtěška Vsetečková (vesměs *Ženské listy*), E. K., F. A. (oboje *Ženské listy*), -tuš (Zvon). ■ PRÍSPĚVKY in: Beseda učitelská (1874, 1878); Besedy lidu (1920); Besídka malých (1888); alm. Biblí k svobodě (1881–83); Budečská zahrada (1879–89); Cesta (1918–19); ČČM (1877–80); Čas. čes. studentstva (1879); kal. Čechoslovan (1873); sb. Čechy (1882,

1888); Čes. rodina (1882); Čes. stráž (1890); Čes. včela (1877–80); Čes. svět (1915–24); Dalibor (od 1873); Divad. listy (1883); Hlas národa (1902); Hudeb. listy (1870–72); Husův sborník (1918); alm. Chudým dětem (1889–1900; 1889–90 s tit. O bídě lidské); Jarý věk (1883–88); Jitřenka (1886); Jizeran (Ml. Boleslav, 1913); Kal. českoamerických žen v Chicagu (1899); Kal. paní a dívek (1888–1905); Kal. typografů (1889); Kal. Ústř. Matice školské (1884–85); Koleda (Olomouc, 1879–80); Květy (1865–72; 1879–95); alm. Kytice (1878–1905); Lada (1865); kal. Libuše (1901); Lid. noviny (1924); Lit. rozhledy; Lumír (1863–74; 1893–95); sb. Lyrická přemíe spolku Máj (1910); Máj (od 1912); alm. Máj (1872); Malý čtenář (1886–1926); sb. Morava svým maticím (1887); sb. Na paměť stých narozenin A. Sázavské (1925); Náchodské listy (od 1918); Národ (1917); sb. Národ legiím (1922); sb. Národ sobě (1880); Nár. a Stavovské divadlo (1924, 1928); Nár. listy (1873, 1879, 1889, 1902); Nár. politika (od 1899); kal. Obrana (1871); Obrazy života (1875); Osvěta (1871–1921); Paleček (1873–87); Plzeňský kalendář (1880); alm. Po desíti letech (1863); Podřipan (1873); Pokrok (1873–83); Posel z Budče (1884); kal. Posel z Prahy (od 1875); Pramen (1920–22); Rodinná kronika (1863–64); alm. Ruch (1870–73); Ruch (1880–97); Ruch (student. čas., 1912–13); alm. Říp (1888); Samostatnost (1911, 1926); Sb. Společnosti J. Vrchlického (1916); Slovanský almanach (1879); Slovanský kalendář (1876–77); alm. Souzvuk (1874); Světozor (1872–90, 1915–21); Svoboda (red. J. Barák, 1873); kal. Tetin (1873); Topičův sborník (1916–21); Vánoční album (1882–84); Venkov (1916–26); Vesna (Brno, 1884–86); Vídeňský deník (1920); Vyšehrad (1887); Zábavné listy (1885); Zlatá Praha (1884–1921); Zlaté klasy; alm. Zora (1882); Zvon (1915–28); *Ženské listy* (1874–1912); *Ženský obzor* (1918–26); *Ženský svět* (1915–26). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře a umění*: Lejla (libreto, 1868); Břetislav (libreto, 1870); Z máje žití (BB 1871, přeprac. vyd. 1874, znovu přeprac. 1920); Ze Šumavy (BB 1874, rozšíř. vyd. 1875); Pévec volnosti (D 1875); Jiřinky (P pro ml., 1875); Hubička (libreto, 1876); Pohádka o větru (P pro ml., 1877); Obraz novějšího básnictví českého (studie, 1877 ← ČČM, t. r.); Tajemství (libreto, 1879); K slovanskému jihu (BB 1880); Harantova žena (D 1881, s F. Dvorským); Blaník (libreto, 1881); Básník a básník (P b. d., 1882); Čertova stěna (libreto, 1882); Vlastovičky (B 1883); Karel Škréta (libreto, b. d., 1884); Dítě Tábora (libreto, b. d., 1884); Dědic ducha (D 1884); Vlny v proudu (BB 1885); Povidky (1885); Zemský ráj (P 1885); Tři pohádky (pro ml., 1885); Bedřich Smetana (studie, 1885); Letorosty (BB 1887); Šumavský robinzon (B 1887); Z tajemných říší (PP pro ml., 1887); Mladým srdččkům (PP pro ml., 1887); Náš druhý sbor (P 1888); Domov (PP pro ml., b. d., 1888); Bajky velkých (BB 1889); Srdcem i skutkem (PP pro ml., 1889); Trojlístek (PP pro ml., b. d., 1890); Mateří doušky (PP pro ml., 1892; obs. i Pohádka

o větru); Malý smíšku, přečti si tu knížku! (BB pro ml., b. d., 1892); Zlaté léto, kvěť, slunko, hřej a svěť! (BB pro ml., b. d., 1892); Rezedky (BB pro ml., 1892); Z pohádky do pohádky (b. d., 1892, s A. Slukovou); Pohádky naší babičky (b. d., 1892, s A. Slukovou); Pohádky zimního večera (b. d., 1892, s A. Slukovou); Povídej, povídej (pohádky, b. d., 1893, s A. Slukovou); Na živé struně (BB 1895); Z našich luhů (PP pro ml., b. d., 1895); Naším poupátkům (pohádky, b. d., 1895, s A. Slukovou); Z knihy do srdéčka (pohádky, b. d., 1896, s A. Slukovou); Rozpomínky (BB 1896); Do proudu žití (PP pro ml., b. d., 1897); Kukačka (D pro ml., 1897); Fiflenka, Šíp (PP pro ml., b. d., 1897); Svěhlavička (R pro ml., b. d., 1899, podle E. v. Rhoden); Medvěd a víla (D pro ml., 1899, prem. 1900); Hojička z lesa (D pro ml., 1899); Barončina závěť (D pro ml., 1900, podle E. Haldenové); Přišla do rozumu (D 1900, podle K. Světlé); Svěhlavička nevěstou (R pro ml., 1900); Svěhlavička ženuškou (R pro ml., 1900); Celinka (R pro ml., b. d., 1902); Celinčino štěstí (R pro ml., b. d., 1902); Jediná (R pro ml., b. d., 1904); Pohádky z daleka i blízka (1904); Čti povídaní, hled malování! (BB pro ml., 1904); Svěhlavička babičkou (R pro ml., 1907, pseud. T. Dvorská); Strašák (D pro ml., b. d., 1911); Zvěsti a báje (BB 1916); O draku Kraku (P pro ml., 1918); Den přelávaný a zábavný (BB pro ml., 1920); Z poupat do květu (BB pro ml., 1921); Pro radost zrovna dost (BB pro ml., 1921); Z mého mládí (vzpomínky, b. d., 1921); Sny po divadle (BB 1922); Ozvěny doby (BB 1922); Milostivý den (D pro ml., 1922); Král králů (D pro ml., 1922); Pestré povídky (1923, obs. i PP Básník a básník a Zemský ráj); Na svém (P pro ml., 1924); Trojí máj (R 1925); Prozrazená zrada (P pro ml., 1925); Z divčích jar a podzimů (P pro ml., 1926); – posmrtné: Co přinesla léta 1, 2 (vzpomínky, 1928, ed. F. Strejček); Literární konfese (1947, ed. F. Strejček); Viola (libreto, 1956, in Výbor z díla 1). – *Překlady*: A. Mickiewicz: Pan Tadeáš (1882); H. Meilhac, L. Halévy: Carmen (1884, i prem.); G. G. Byron: Childe Haroldova pouť (1890); H. M. Stanley: V nejménější Africe (1890–91, s G. Dörflem, P. Sobotkou); F. H. Burnett: Malý lord (b. d., 1892); A. S. Puškin: Výbor menších básní (b. d., 1894) + Některé básně rozpravné (b. d., 1895) + Boris Godunov (1905); R. Hamerling: Král Sionský (b. d., 1901). – *Ostatní práce*: Ženská otázka česká (1881); Matice školská a občanstvo (1882); Památce M. D. Rettigové (1885); Svědectví o Minervě (1911); Vzpomínky na Annu Sázavskou (1925); Tři sta hádanek a rozluštění (b. d., pseud. Soliman Ředkvička). – *Výbory*: Výbor ze spisů pro mládež (1897); Ze vzpomínek (1950, ed. K. Krejčí); Výbor z díla 1, 2 (1956, ed. Z. Pešat, J. Křesáková); Pohádky (1958, ed. J. Kabešová). – *Souborné vydání*: Básnické spisy E. Pechové-K. (nakl. J. Otto, 1920–25, 4 sv.). ■ SCÉNICKY. *Hry*: Tajemný milovník (1868); Zrzavá (1887); Černý kříž v lese (1899). – *Překlady*: V. Sardou: Opožděné psaní (1884); E. Scribe, E. Légouvé: Boj s dámami (1896). ■ KORESPONDENCE:

A. Čermáková (Sluková): K. Světlá o vzniku svého románu Kříž u potoka (K. Světlé z 1868–69), Lit. rozhledy 1924 + O Zvonečkové královně a jiných pracích (K. Světlé z 1872), Lit. rozhledy 1924; an.: Z korespondence E. K. s K. Světlou (z 1869), Ženský svět 1926; O. Šourek: Z libretistických začátků E. K. (F. Z. Skuherskému z 1868), Venkov 25. 12. 1926; F. K. Zachoval: E. K. sama o sobě (J. K. Hrašemu z 1882), Zvon 27, 1926/27, s. 640 + E. K. pro českost jmen (J. K. Hrašemu z 1883), Venkov 19. 4. 1927; an.: Čtyři dopisy S. Podlipské a E. K. (vzáj. koresp. z 1872), Země 1929; O. Fischer: K překladům z Mickiewiczze (J. Gollovi z 1874), ČMF 1931; L. Kasarová: Poslední dopis E. K. do Bulharska (L. Kasarové z 1926), NO 28. 4. 1935; an.: Několik dopisů E. K. (úryvky, an. adresátoři z 1922–26), LidN 18. 1. 1937; E. K. – B. Smetana (vzáj. koresp. z 1870–82; 1940, ed. M. Očadlík); E. Heyduková v dopisech svých přátel (E. Heydukové z 1921; 1940, ed. F. Lipš); Z literárního soukromí E. K. (F. Strejčkovi z 1910–26; 1941, ed. F. Strejček); an.: Z dopisů A. Jiráskovi (z 1901), Var 1948; Vrchlický v dopisech (z 1895–1908; 1955, ed. A. Pražák); V. Jílek: Bojovnice za ženské vzdělání (F. Schwarzovi z 1890–91), sb. Minulost Plzně a Plzeňska (1958); J. Nečas: Učitelka a žákyně (A. Šebestové-Ledecké z 1907–12, L. Šebestové, pseud. S. Buonaccini, z 1908–10), Sborník NM 1963, ř. C, s. 232; J. Neruda: Dopisy 3 (J. Nerudovi z 1874 a 1889; 1965, ed. M. Novotný); M. Písková: Z korespondence E. K. (F. Bayerovi z 1878), Zprávy Vlastivěd. ústavu v Olomouci 1969; Z. Vokurka: Ještě k vavřínům Smetanovy Hubičky (K. Světlé z 1876), Opus musicum 1970; M. Bajerová: „Podagraphe“ E. K. (J. J. Fričovi z 1893–94), Sborník NM 1971, ř. C, s. 263. ■ REDIGOVALA časopis: Ženské listy (1875–1911); kalendář: Tetín (1875). ■

BIBLIOGRAFIE: K. Nosovský: Bibliografie E. K., Lit. rozhledy 1926/27; F. Strejček in E. K.: Literární konfese (1947). ■ LITERATURA: F. S. Frabša: E. K., básniřka naděje a víry (1917); F. Strejček: E. K. (1922); A. Opěchowski: E. K. (Varšava, 1934); P. Antoňová: E. K. (1947); B. Šretrová: E. K. (1948); D. Vlašínová: E. K. (1987, s výborem). ■ A. W. Ambros: První provozování Bendlovy opery Břetislav dne 18. září 1870, Hud. listy 1870; ● ref. Z máje žití: F. Schulz, NL 13. 12. 1870; D. (J. Durdík), Světozor 1871 → Kritika (1874); J. Neruda, NL 22. 5. 1874 → Literatura 2 (1961) ●; an.: E. K., Květy 1871, s. 31; ● ref. Ze Šumavy: an. (V. Hálek), NL 31. 1. 1873 → Sebrané spisy 4 (1907); O. Hostinský, Věstník kritický a bibliografický 1873 → Studie a kritiky (1974); an., Lumír 1873, s. 35; F. Zákrejs, Osvěta 1873, s. 235; J. Kuchař, Světozor 1873, s. 439 ●; an.: Libreto ke Smetanově Hubičce, NL 8. 11. 1876; an.: E. K., Světozor 1878, s. 312; O. Hostinský: ref. Tajemství, Osvěta 1879, s. 491; Jan K-a: E. K. a význam její v literatuře české, Světozor 1879, s. 258; J. Neruda: E. K., Humor. listy 1880 → Podobizny 1 (1951); ● ref. K slovanskému jihu: S. (Š. Čech), Květy 1880, s. 756;

B. Čermák, Čes. včela 1880, s. 384; F. Schulz, NL 24. 10. 1880 a Osvěta 1880, s. 1 043; an., Koleda 1880, s. 559; an., Ruch 1880, s. 497; S., Světozor 1880, s. 756; J. Penížek, Urbánkův věstník bibliografický 1881, s. 6, 33, 57 ●; ● ref. Harantova žena: J. Herben, Ruch 1881, s. 387; J. V. S. (Sládek), Lumír 1881, s. 495; F. Zákrejs, Osvěta 1881, s. 1 117 ●; V. V. Zelený: Opera v ND, Div. listy 1881, s. 2; O. Hostinský: České divadlo (ref. Blaník), NL 28. a 29. 11. a 3. 12. 1881 a Osvěta 1882, s. 463; C. S. M.: E. K. – česká libretistka, Div. listy 1882, s. 215; J. Neruda in E. K.: Vlaštovičky (1883) → Literatura 3 (1966); F. S. (Schulz): E. K., Zlatá Praha 1884, s. 350; E. Chvála: Česká zpěvohra (ref. Čertova stěna), Osvěta 1884, s. 180; ● ref. Vlaštovičky: A. Šnajdauf, Ruch 1884, s. 73; F. Kvapil, Květy 1884, s. 248; Em. M. (Miřiovský), Lumír 1884, s. 63 a Pokrok 11. 3. 1884; F. Zákrejs, Osvěta 1884, s. 188; F. S. (Schulz), Zlatá Praha 1884, s. 39; an., NL 25. 1. 1884; Č., Lit. listy 1884, s. 88; an., Světozor 1884, s. 47; -tka (P. Sobotka), ČČM 1885, s. 407 ●; F. Dlouhý: E. K., Vesna 1885; ● ref. Vlny v proudu: Nemo (J. Vrchlický), NL 27. 6. 1885; P. Marek, Lit. listy 1885, s. 256; E. Miřiovský, Zlatá Praha 1885, s. 595 a Pokrok 18. 7. 1885; F. Zákrejs, Osvěta 1886, s. 78; P. J. Vychodil, Hlídka lit. 1886, s. 26 ●; ● ref. Povídky: -aue- (H. Pittauer), Lit. listy 1886, s. 109; F. V. Vykoukal, Hlas národa 7. 5. 1886, Světozor 1886, s. 123 a Osvěta 1887, s. 474 ●; J. Bartocha: E. K., Mor. orlice 7. 4.–18. 4. 1886; ● ref. Šumavský robinzon: Č., Lit. listy 1887, s. 238; E. Miřiovský, Hlas národa 18. 4. 1887; er., Čas 1887, s. 169; F. S. (Schulz), Zlatá Praha 1887, s. 350, 363 ●; ● ref. Letorosty: Č., Lit. listy 1887, s. 350; T. N. (Nováková), Domáci hospodyně 1887, s. 109, 117; F. V. Vykoukal, Světozor 1887, s. 636; F. Zákrejs, Osvěta 1888, s. 662 ●; K. Dvorský: ref. Naš druhý sbor, Lit. listy 1889, s. 264; ● ref. Bajky velkých: šn (A. Šnajdauf), NL 4. 10. 1889; V. Vítězný, Lit. listy 1890, s. 71; F. S. (Schulz), Zlatá Praha 1890, s. 22 ●; J. Vrchlický: Byronův Childe Harold v českém rouše, Hlas národa 2. 3. 1890; K. Nový (A. Procházka): ref. překl. Puškin: Výbor menších básní, Lit. listy 1894, s. 345; ● ref. Na živě struně: F. V. Krejčí, Lit. listy 1896, s. 49; -il-, Rozhledy 5, 1895/96, s. 181 ●; ● ref. Rozpomínky: J. Karásek, Niva 1896, s. 94; F. X. Šalda, Lit. listy 1896 → KP 3 (1950); Kj. (F. V. Krejčí), Rozhledy 6, 1896/97, s. 72; -a- (F. V. Vykoukal), Světozor 1897, s. 95 ●; ● k padesátinám: T. Nováková, Osvěta 1897, s. 1 131; P. Maternová, Světozor 1898, s. 21; an., Zlatá Praha 1898, s. 10 ●; jv (J. Vodák): ref. Do proudu žití, Rozhledy 8, 1898/99, s. 85; P. Maternová: Divčí romány, Osvěta 1903, s. 166; J. Vrchlický: E. K., dílo básnické, Osvěta 1907; -by- (J. S. Machar): E. K., Čas 1. 12. 1907; J. Doležal-Pojezdný: E. K., Archiv für slawische Philologie 1907, s. 517 (k tomu polemika: A. Pražák: Před rokem slavila..., LF 1908, s. 400); O. Zich: Smetanova Čertova stěna, Hud. revue 1909; P. Maternová: E. K., Ženský svět 1913, s. 113; K. Adámek: Z mých styků s E. K., Ženské listy 1913;

● ref. Zvěsti a báje: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 16, 1915/16, s. 489; -t, PL 4. 6. 1916; jv (Vodák), LidN 4. a 7. 7. 1916; F. V. Vykoukal, Osvěta 1916, s. 643 ●; Z. Hásková: E. K., Ženský svět 1916, s. 157; A. Stašek: Několik vzpomínek, Ženský svět 1917 → Vzpomínky (1926), znovu Ze vzpomínek (1964); S. Heller: Z mých vzpomínek, Ženský svět 1917, s. 336; F. Strejček: Národní básnička, Osvěta 1917, s. 577 + K. a česká deklamace hudební, Ženský svět 1917, s. 339; F. X. Šalda: E. K., Kmen 1917/18 → KP 10 (1957); F. Bílý: E. K., Zlatá Praha 35, 1917/18, s. 124; J. H. (Hora): Básníci vlastenečtí a mravoliční, RP 5. 12. 1920; K. (F. V. Krejčí): E. K., PL 18. 11. 1922; Z. Nejedlý: E. K. a B. Smetana, revue Smetana 1922 → Z české literatury a kultury (1973); V. F. Suk: ref. Z mého mládí, Úhor 1922, s. 136; M. Hýsek: E. K., Naše doba 30, 1922/23, s. 71 + ref. Básnické spisy E. K., Lumír 1925, s. 217 + E. K., překladatelka svých básní do němčiny, NL 29. 12. 1926; ● nekrology: og, LidN 27. 11. 1926; A. N. (Novák), LidN 27. 11. 1926; an. (J. Hora), RP 27. 11. 1926; F. Götz, NO 27. 11. 1926; K. (F. V. Krejčí), PL 27. 11. 1926; J. Hostovský, Nár. práce 2. 12. 1926; Sk. (F. Skácelík), Samostatnost 3. 12. 1926; Š. Jež, Lumír 53, 1926/27, s. 495; A. Pražák, Naše věda 1927, s. 178; G. Preissová, Almanach ČAVU 1927; Z. Nejedlý, Var 4, 1925/27, s. 544 → Z české kultury (1950), znovu O literatuře (1953) ●; A. Pražák: E. K., Lada 1927 → Míza stromu (1940, znovu 1949); V. Brtník: E. K., Lit. rozhledy 11, 1926/27, s. 203; B. R. (B. Růžková?): ref. Svěhlavička (další vyd.), Úhor 1928, s. 34; V. F. S. (Suk): ref. Pohádka o větru (další vyd.), Úhor 1928, s. 51; A. Novák: Žena statečná, LidN 26. 11. 1936; F. Strejček: Proč spálila E. K. dopisy Smetanovy?, Zvon 40, 1939/40, s. 81 + in E. K.: Bajky velkých (1947); A. Novák: Dvě spisovatelky, LidN 28. 11. 1938 → Zoufalství a víra (1947); ● k 100. výr. nar.: B. Jedlička, RP 16. 11. 1947; G. (F. Götz), NO 18. 11. 1947; M. Nováková: Scénická básnička, Divadlo 1947, s. 118 ●; M. Očadlík: E. K., in Smetanovi libretisté (1948); F. Strejček in Naši bojovníci pérem (1948); J. Thon in Osvětou k svobodě (1948); F. Pražák: Cesta domů, in Pod křídly domova (1948); L. Boháček: E. K. a její verše v naší hudbě, Knihkupec a nakladatel 1948; A. Kellnerová: Mickiewiczův Pan Tadeáš a E. K., sb. Pocta F. Trávníčkovi a F. Wollmanovi (1948); A. Chaloupka: Neznámá K., Čes. lid. divadlo 1948; K. Krejčí in E. K.: Ze vzpomínek (1950); M. Malý: Cesta Smetanovy libretistky, ND 28, 1952/53; M. Očadlík: Jak vznikl námět Čertovy stěny, ND 30, 1954/55; H. Jechová: Překlady z Mickiewicze a E. K., Slavia 1956; Z. Pešat in E. K.: Výbor z díla 1 (1956); J. Korzeny: M. Konopnicka a Czesi, Sb. prací Palackého univerzity (1961); V. Diviš: G. Apollinaire a E. K., Knižní kultura 1964, č. 2; B. Dohnal: Překlad jako tvar. K českým překladům poezie Puškinovy, Slavia 1968; V. Roztočilová: Pobyt E. K. v Opočně, sb. Orlické hory a Podorlicko 1970; Z. Vokurka: Ještě k vavřínům Smetanovy Hubičky,

Opus musicum 1970; J. Červenka: Opožděné obrození, ZM 1972, s. 533; M. Suchá, M. Ulčová: Plzeňské počátky libretistické spolupráce E. K. s B. Smetanou, sb. B. Smetana, Plzeň 1840–1843 (1974); J. Janáček: Spor o ženskou sílu, Čes. jazyk a lit. 27, 1976/77; J. Polák: E. K., dívčí romány, pohádky a hry, ZM 1978, s. 194.

zp

Vavřinec Krasonický

* kolem 1460

† 25. 1. 1532 *Litomyšl*

Obránce a historik mladé Jednoty bratrské.

Pocházel z utrakvistické zemanské rodiny, dětská a školní léta prožil v Třebíči. Studoval na pražské univerzitě (1479 hodnost bakaláře) a snad byl pak i vysvěcen na utrakvistického kněze. Za studií se poznal se spolužáky již tehdy nakloněnými mladé Jednotě bratrské, jako byl Viktorin Chrudimský, později známý jako právník Všehrd, pozdější novoměstský kronikář Matouš z Chrudimě, pozdější lékař J. Černý a příští bratrský biskup Lukáš Pražský. Seznámil se tak se spisy P. Chelického a s učením Jednoty a v 80. letech vstoupil spolu s Lukášem mezi bratry. 1494 byl zvolen do bratrské úzké rady a 1495 se stal správcem litomyšlského sboru, který tehdy vedle mladoboleslavského zaujímal v Jednotě přední místo. Byl oddaným spolupracovníkem Lukášovým především jako obránce Jednoty proti odpůrcům ze strany římské i utrakvistické (mj. bosenský biskup Gabriel a proslulý inkvizitor Jindřich Inšitoris). V polemikách užíval K. stejně dokladů biblických jako argumentů soudobé humanistické historiografie při popírání nároků římských papežů na prvenství v církvi a na vládu nad světem. Udivoval přitom otevřeností a pohotovostí i uhlazeností své latiny, takže v disputacích sklízel nejen úspěch, nýbrž i uznání odpůrců. Uvnitř Jednoty náležel k pokrokovému křídlu vedenému Lukášem a ve sporech s tzv. menší stránkou obhajoval užitečnost a nezbytnost vyššího vzdělání pro život církve. Ještě ve stáří, na rozdíl od Lukáše, projevoval smysl též pro myšlenky nově přicházející z evropské reformace.

Spisy K., ze značné části ohlasy jeho disputační a polemik, byly psány česky, tisku se jim však nedostalo. Známe je dnes převážně z citátů a ze

zmínek v dílech jiných autorů, protože K. literární pozůstalost byla s ostatním bratrským archívem zničena litomyšlským požárem 1546. Z rozsáhlé tvorby K. se tak dochovalo jen několik spisů, z nichž nejpřednější i nejrozsáhlejší je pozdní dílo známé pod titulem *O učených* (1530). K. je vytvořil, aby čelil hlasům odmítajícím vyšší vzdělání, které v Jednotě po Lukášově smrti (1528) znovu zesílilo a hrozilo nabýt převahy. Dokazuje proti nim, že po celou dobu trvání Jednoty jí přinášeli vzdělanci v jejích řadách i kolem ní jenom prospěch. Oporou mu přitom byly nejen litomyšlské písemné doklady i ústní tradice, ale též jeho vzpomínky na děje a zejména na osobnosti, s nimiž se ve vztahu k Jednotě od mládí setkával. K. nechtěl podle vlastních slov psát dějepisné dílo, přesto však systematickou obranou vzdělání v Jednotě podává obraz o jejích raných dějinách. Spis se tak stal důležitým pramenem pozdějšího bratrského dějepisectví, zejména pro J. Blahoslava.

EDICE: O svátosti těla krve (zkráceně) in J. Goll: Zpráva o českých rukopisech v Zhořelci, ČČM 1878; O učených in A. Molnár: Českobratrská výchova před Komenským (1956; též ukázka z disputace s biskupem Gabrielem); ukázky z dalších dochovaných prací in sb. Slovem obnovená (1977, ed. A. Molnár, N. a L. Rejchrtovi). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Jireček: Rukověť I (1875, soupis děl). ■ LITERATURA: V. Sokol: V. K. (1984). ■ J. Th. Müller, F. M. Bartoš in Dějiny Jednoty bratrské I (1923); R. Urbánek in Jednota bratrská a vyšší vzdělání až do doby Blahoslavovy (1923); F. Malinský: Litomyšlský předchůdce Blahoslavův a Komenského, Od Trstenické stezky 11, 1931/32; F. M. Bartoš: Obzvláštní obránce Jednoty bratrské, in Bojovníci a mučedníci (1939 a 1946).

ep

Bohumil Kratochvíl viz in Jaroslav Kratochvíl

Jaroslav Kratochvíl

* 17. 1. 1885 *Tučapy* u Vyškova

† 20. 3. 1945 koncentrační tábor *Terezín*

Prozaik, autor dokumentárních prací, publicista, jež se ústředním, polemicky pojatým námětem staly život a role čs. legií v Rusku. Průkopník socialistického realismu v české beletrii.

Syn řídícího učitele; mladší bratr Bohumila K. (7. 10. 1883 Tučapy – 12. 7. 1902 Tučapy, na tuberkulózu), iniciátora studentského časopisu *Aurora* a lyrického básníka (příspěvky v čas. *Aurora* a *Dvacátý věk*, 1902 z pozůstalosti sebrané verše *Na prvních strunách*). – J. K. studoval na gymnáziu v Brně (1896–1900), pak na zemské střední hospodářské škole v Přerově, 1903–06 na vyšší zemědělské škole v Halle, kde po pěti semestrech získal diplom agronoma; půl roku pak praktikoval v cukrovaru v Drnovicích u Vyškova. Po jednoroční vojenské službě působil jako hospodářský úředník (1906–07) na jižní Moravě (Tečovice, Terezov, Napajedla), od 1908 na velkostatech na Kladensku (Zvoleněves, Buštěhrad, Unhošť, Dříň). Koncem července 1914 narukoval k 80. pěšímu pluku, sloužil ve Lvově a v Knittenfeldu ve Štýrsku, na haličském frontu nastoupil v lednu 1915. V bojích o Wilkolaz se nechal v červenci 1915 zajmout a byl přes Lublin, Minsk a Moskvu transportován na zemědělské práce na dvorec Věšovo u Lukojanova (tyto zážitky se odrážejí v románu *Prameny*). V červnu 1916 se K. přihlásil do legií, kde se stal důstojníkem 6. pluku (Hanáckého), postupně ve funkcích velitele 1. roty, 4. a 2. praporu. Jeho působitě 1916–17 byly Narovčat, Borispol u Kyjeva (důstojnický kurs) a Pirjatin, 1918 se po boku rudých oddílů účastnil bitvy u Bachmače proti vpádu Němců na Ukrajinu. Po srážce legií se sovětskou vládou v květnu 1918 se brzy dostal do konfliktu s vedením legií a zaujal významné místo na legionářské levici, oponující jak zneužívání legií, tak oklešťování demokratických práv příslušníků legií jako vojska dobrovolnického. V květnu 1919 byl od své jednotky v Omsku odstraněn převlečením ke štábu do Irkutsku; zatímco zde byl potají zatčen a vězněn, byl v Omsku zvolen za delegáta 2. sjezdu čs. vojska na Rusi (jeho účastníci byli pak internováni na mysu Gornostaj u Vladivostoku). Brzy z vězení propuštěn působil v Irkutsku u štábu armády, mj. v redakcích legionářského tisku (v lednu 1920 se oženil s ukrajinskou studentkou); po převlečení do Vladivostoku se jako velitel 20. transportu v hodnosti majora vrátil po moři do vlasti v srpnu 1920. V Praze byl pak zaměstnán jako rada ředitelství čs. státních lesů a statků. Ve svém ideovém boji z legií pokračoval knihou *Cesta revoluce* s dokumentárním vyličením vnějších osudů i vnitřní diferenciaci legií a s ostrou kritikou jejich vedení; široký a namnoze protichůdný ohlas spisu

přivedl K. do četných polemik. Demaskuje už ve své knize legionářského generála R. Gajdu jako kariéristu a dobrodruha, rozhodl se v létě 1926 za situace, kdy Gajda avansoval na vůdce českých fašistů a připravoval fašistický puč, znovu dosvědčit Gajdovu dvojakost vydáním dokladů o jeho poválečné nabídce sloužit v Rudé armádě, resp. informovat sovětské orgány o francouzské maršálské škole. Gajda, mezitím penzionován, podal na K. žalobu za nactiutrhání; K. byl 1927 uznán vinným a odsouzen k trestu odnětí svobody na 6 týdnů a k peněžitě pokutě, po odvolacím řízení 1928 jen k snížené pokutě (všecky okolnosti soudního sporu vyličil v sebeobhajobné brožurě *Jménem republiky?*). Pokus diskriminovat K. existenčně přeložením do řadové účtárny státních lesů a statků v Třeboni měl krátké trvání (1929). Už v průběhu 20. let se K. stal významným levicovým kulturně politickým činitelem. 1924 byl mezi zakladateli Společnosti pro kulturní a hospodářské sblížení s novým Ruskem, od téhož roku vydával se Z. Nejedlým a J. Horou *Pondělní noviny*, později působil jako odp. redaktor časopisu *Nové Rusko*. Sovětské Rusko několikrát navštívil (1924, 1931, 1932, 1936) a byl jeho obhájcem (např. v polemice s historikem J. Slavíkem). Ve 30. letech se výrazně angažoval v boji proti fašismu, podílel se na protestních akcích proti střílení do dělníků, proti nezaměstnanosti mládeže, proti cenzuře apod.; jako aktivní člen skupiny socialistických spisovatelů Blok prosazoval snahy o ideové a organizační sjednocení levicových spisovatelů a podporoval Václavkovu koncepci socialistického realismu. 1937 se jako delegát zúčastnil mezinárodního kongresu spisovatelů v republikánském Španělsku (reportáž *Barcelona–Valencie–Madrid*). V září 1939 byl penzionován, stal se redaktorem nakladatelství Čin a pomáhal v této funkci pokrokovým spisovatelům. Aktivně se zapojil do ilegálního odbojového hnutí (byl zástupcem komunistického odboje v organizaci Lípa, později v přípravném Národním revolučním výboru, od konce 1944 v Národním revolučním výboru). 11. 1. 1945 byl zatčen, z Pankráce převezen do tzv. malé pevnosti v Terezíně, kde zemřel na zápal plic.

Jako beletrista se K. uvedl povídkovým souborem *Vesnice*, vydaným v polovině 20. let, napsaným však už před válkou. Odhalil v něm sociální brutalitu a dehumanizační důsledky panujících majetnických vztahů a zároveň

vyjádřil své tušení jejich neudržitelnosti i nadcházející proměny, doplňuje svou sociální kritičností obdivem ke kruté kráse života; naplňováním svého záměru byl přiveden k dynamizaci dialogu i popisné složky a k expresivnosti slohově hutného výrazu. Dvojdičný román *Prameny* představuje v podstatě expozici zamýšlené šestidílné románové epopoje (proponovaný název Řeka) a jako takový je románem válečným nebo zajateckým, líčícím osudy českých zajatců z rakousko-uherské armády v carském Rusku a klíčení národně osvobozenecké myšlenky v zajateckých táborech. Další dva díly měly zpodobit vznik čs. legií a jejich zásah do válečného dění, oba díly závěrečné pak neblahé střetnutí legií s ustavující se sovětskou mocí a jejich následnou vnitřní diferenciací (z této části uveřejnil K. ukázky, které datují zahájení práce na románovém cyklu už do 1925). Román, jenž si předsevzal postihnout mohutný dějinný ořev v jeho plnosti, tj. jak v pohybu celých kolektivů, tak v dialektice jedincovy účasti na proměně světa a zároveň jeho podrobenosti chaotickému dění, spojuje klidné epické vyprávěčství a lyrickou metaforičnost při evokaci prostředí s dramatizující charakteristikou postav a konstrukcí děje, osnuje davové scény a sugeruje složitost dějinného procesu s pomocí simultánní kompozice, uděluje jevům a událostem symbolickou platnost, zachycuje postavy v procesu jejich názorového zrání, jímž postihuje tendence dějinného vývoje, a činí dialog přednostně nositelem ideového sporu či vyznání. Románem *Prameny* předjal K. v mnohém model tzv. socialistického realismu, jak jej česká marxistická literární kritika zkoncipovala až po jeho vydání v polovině 30. let.

ŠIFRY: -A-, Jak, Jak-, -Jak-, Jak. D., J. K., K, 6, ▲. ■ **PRÍSPĚVKY** in: Almanach Kmene 1934/1935 (1934), 1936/1937 (1936); Antologie protifašistických umělců (1936); Aurora (Brno, 1900, gymnaziální čas.); sb. Bezručův hlas (1940); Čas (1922); Čes. republika (1922); Českosl. noviny (1922); Českosl. deník (Irkutsk, 1919); Českosl. legionář (1922); Čin (1930–38); Dav (Bratislava, 1932, 1937); sb. Dík a pozdrav (1941); sb. Dni žalu (1937); Důstojnické listy (1938); sb. Fronta (1927); Haló noviny (1937); Hanák (Omsk, 1917, 1919); Hej rup (1936–37); Index (1935); Kalendář českožidovský 1936/1937 (1936); Kalendář čs. legionářů na rok 1923 (1922), 1924 (1923); Kalendář komunistický na rok 1925 (1924); Kalendář Nár. osvobození na rok 1928 (1927); Kultura doby (1937–39); Levá fronta (1931–32); Lid. noviny (1927, 1935); Nár. osvobození (1925–38); sb. Naše maminky

(1938); Naše revoluce (1923–25); Naše zprávy (1940); Návrat (lodní čas. čs. legií, 1920); Nová svoboda (1928, 1939); Nové Rusko (1925, 1928); sb. O Z. Nejedlém (1938); sb. Od Zborova k Bachmači (1938); sb. Padesát let Z. Nejedlého (1928); Panoráma (1937); Plán (1929); Pondělní noviny (1924); Práce (1922); Prager Presse (1935); Praha–Moskva (1938); Právo lidu (1934–38); Program D 36 a D 39 (1935, 1939); Průlom (1922–23); Přerod (1921); Přítomnost (1936–37); Ročenka Klubu umělců na rok 1941 (1940); Roj (1936); Rudé právo (1922–28); Rudé právo-večerník (1920–25); Rudý večerník (1928, 1932); Sever a východ (1925–26, ukázky z příprav. válečného R); Sibiřské písně Petra Bezpráva (1921); Slovenské zvesti (Praha, 1936–37); Solidarita (1937); sb. Srdce vlasti (1940); Středisko (1934); Svět sovětů (1937); Španělsko (1937–38); sb. Španělsku (1937); Tvorba (1935–37); U (1936–38); Učitel'ské noviny (1933); V boj! (1922); Včela (1932); Večerní České slovo (1922); Večerník Práva lidu (1926, 1934); sb. Věčný Puškin (1937); Výkřik (Irkutsk, 1919); sb. Zborov 1917–1937 (1937); Země sovětů (1932–35); Zrcadlo (Narovčat, 1917); – posmrtně: Literární archiv 13–15 (1982, deník z 1918–20, ed. R. Pytlík). ■ **KNIŽNĚ. Beletrie a dokumentární práce:** Cesta revoluce. Čs. legie v Rusku (1922, dopln. vyd. 1928); Vesnice (PP 1924, psáno 1911–13); Jménem republiky? Mé slovo k vítězství gajdovské pravdy (1928); *Prameny* 1, 2 (R 1934; 1956 včetně torza 3. dílu, ed. O. Mohyla); Barcelona–Valencie–Madrid (Rp 1937); Jurášek a Haninka (P 1941, z kn. Vesnice); – posmrtně: Setba (výbor z deníků a knižně netištěných próz, 1965, ed. R. Pinz). – *Ostatní práce:* Význam kyseliny fosforečné v rostlinách i hnojivu a zvýšení efektu hnojivého zaoráváním hnoje (1908, s A. Čekalem). – *Výbor:* Nebyl jsem pouhým divákem (z publicistiky, 1966, ed. R. Pinz). – *Souborné vydání:* Dílo J. K. (Čs. spisovatel, 1956, 2 sv.). ■ **KORESPONDENCE:** J. Dvořák: Z listů Bloku socialistických spisovatelů (B. Václavkovi z 1938), Lit. měsíčník 1977, č. 4. ■ **REDIGOVAL** časopisy: Zrcadlo (Narovčat, 1917), Výkřik (Irkutsk, 1919, s J. Koptou, F. Kleinrem, J. Říhou), Návrat (lodní čas. čs. legií, 1920, s V. Roubalem, E. Ulrychem, V. Sláškem), Pondělní noviny (1924–25, s J. Horou, Z. Nejedlým), Nové Rusko (odp. red. 1926/27, č. 8 – 1929, č. 1); *sborník:* Bezručův hlas (1940, s D. M. Pavlíčkem, J. Šimou); *knižnice:* Zvonice domova, Zvonice světa (1940–44).

■ **BIBLIOGRAFIE:** V. Vladyková: J. K. Bibliografie (1984, též soupis lit. o autorovi). ■ **LITERATURA:** R. Pinz: Cesta J. K. (1964); sb. Hrst vzpomínek a pohledů na J. K. k nedožitým osmdesátinám (1965); R. Pytlík: J. K. (1980). ■ ● ref. Cesta revoluce: V. K. (Kaplický), RP 23. 4. 1922; A. H. (Hartl), Čas 25. 4. 1922; J. Dýma, Čes. směr 30. 4. 1922; J. Kudela, LidN 4. 6. 1922; J. Kapras, Čes. revue 1922, s. 282; J. Hora, Proletkult 1, 1922/23, s. 290 ↓ ●; ● ref. Vesnice: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 7. 4. 1925; F. Götz,

NO 24. 5. 1925; B. Jedlička, LidN 24. 5. 1925; -jef- (J. Fučík), RP 23. 8. 1925 → Stati o literatuře (1951); A. C. Nor, Host 4, 1924/25, s. 312; J. O. Novotný, Cesta 7, 1924/25, s. 681; A. M. Piša, Sever a východ 1925, s. 100 ↓ ●; Z. Nejedlý: ref. Cesta revoluce (doplň. vyd.), Kmen 2, 1928/29, s. 77 → Z české literatury (1973); ● ref. Prameny: G. (F. Götz), NO 16. 12. 1934 → Literatura mezi dvěma válkami (1984); K. Sezima, Lumír 61, 1934/35, s. 218; F. X. Šalda, ŠZáp 7, 1934/35, s. 219 → Kritické glosy k nové poezii české (1939); AMP (A. M. Piša), PL 13. 1. 1935 → Třicátá léta (1971); J. Hora, LUK 1935, s. 18; V. Cháb, Rozhledy 1935, s. 39; B. Polan, Čin 1935, s. 6 → Život a slovo (1964); B. Václavěk, Index 1935, s. 23; K. (V. Kaplický), Magazin DP 3, 1935/36, s. 30 ●; B. Polan: ref. Vesnice (další vyd.), Čin 1936, s. 375 → Život a slovo (1964); ● ref. Barcelona–Valencie–Madrid: lht (L. Linhart), Haló noviny 25. 11. 1937; vbk. (V. Běhounek), PL 19. 12. 1937; M. Pujmanová, Tvorba 1937, s. 781 ●; V. Jílek: J. K.: Prameny (o jazyce a stylu), NŘ 1939, s. 16; V. Černý: In memoriam J. K., RP 25. 5. 1945; kp (K. Polák): Za J. K., PL 27. 5. 1945; B. Příkryl: J. K. – člověk a bojovník, Tvorba 1946, s. 188; F. Halas: Na paměť bojovníka, RP 24. 3. 1946 → Imagena (1971); M. Pujmanová in J. K.: Vesnice (1950); F. Buriánek: J. K., LitN 1955, č. 2; V. Forst: J. K., NŽ 1957, s. 189; R. Pytlík: Pojetí skutečnosti v Pramenech J. K., ČLit 1961, s. 145 → Sedmkrát o próze (1978); J. Opelík in J. K.: Prameny (1964); V. Černý: Velký humanista, Hlas revoluce 1966, č. 15; R. Pinz: J. K. publicista, Václavkova Olomouc 1966 (1967); M. Pohorský: Člověk a dějiny – společenský román třicátých let, ČLit 1973, s. 217 → Portréty a problémy (1974); J. Taufer: Cesta spisovatele. O J. K., Lit. měsíčník 1973, č. 3 → Úděl a díla (1973); V. Dostál: Arciže skutečnost, arcíže pravda, Tvorba 1975, č. 3; O. Mohyla in J. K.: Vesnice (1975); R. Pytlík: K. Vesnice a její místo v české próze, ČLit 1975, s. 211; R. R. Kuzněcova: Člověk a dějiny v románové epopeji J. K. Prameny, ČLit 1977, s. 151; R. Pytlík in J. K.: Prameny (1980) + Neznámý deník J. K., Literární archiv 13–15 (1982); (lit. o B. K.): F. X. Hodáč in B. K.: Na prvních strunách (1902); K. Z. Klíma: ref. Na prvních strunách, LidN 31. 12. 1902; M. Hýsek: Literární vzpomínka, LidN 27. 8. 1912.

rp

Josef Kratochvíl

* 29. 11. 1850 Rychnov nad Kněžnou
† 1. 11. 1921 Praha

Básník intimních zpovědí a vlastenecké a sociální poezie, epik, dramatik a autor historických práz, překladatel z německé a španělské literatury; žurnalista a osvětový pracovník.

Byl synem cukráře. Studoval na Akad. gymnázium a 1871–74 na filoz. fakultě v Praze, studia nedokončil. 1874–78 učil dějepis a zeměpis na českém gymnázium v Brně. Počínaje 1879 pracoval jako žurnalista, nejprve v Pardubicích v redakci časopisů Stráž na východě a Pernštýn, 1882–88 v Prostějově, kde založil a redigoval Hlasy z Hané; v tomto národnostně složitém prostředí se zasloužil o rozvoj českého kulturního života i četnými přednáškami, organizací ochotnického divadla a zájezdů „divadelních vlaků“ z Hané na místní představení. V osvětové činnosti mu vydatně pomáhala jeho žena Věnceslava K., roz. Lorenzová (1854–1942), jež se také uplatnila literárně krajovými črtami a povídkami (Z Hané, 1892) i jako sběratelka lidových písní a publicistka, později jako autorka kuchařských knih. – Od 1889 žil K. v Praze, pracoval v Pražských večerních novinách (od 1891 Večerní noviny), 1896 vstoupil do redakce Čecha a po jeho smrti s Katolickými listy zde působil do 1903. Po dvou letech nemoci se 1905 v Čes. Budějovicích ujal redakce časopisu Budičov a pokračoval též v politické a osvětové práci až do 1914 (za války byl za svou činnost vězněn). Poslední léta trávil v Praze, pohřben byl na Vyšehradě.

Podstatná část K. první knihy veršů *V mlzinách* zrcadlí básníkův intimní život vracejícími se obrazy milostného štěstí a zklamání, motivy něžného synovského citu i projevy mladické melancholie z rozporné skutečnosti; ostatek vyplněný žánrovou epikou a baladickými pokusy vypovídá o vlasteneckém uvědomění a sociálním zájmu. Sbírká má místa spontánní citovosti i místa ozvučná, svědčící o literárním poučení zejména Nerudova sociální poezii a Hálkovými lyrickými písněmi, projevuje se v ní zároveň i K. rétorické založení, sklon k rozvlácným reflexím a k monotónnímu opakování týchž pocitů, postřehů a obrazů. Jednostrannost byla i charakteristickým rysem pozdní sbírky *Písně starého oráče*, tradiční autostylizací i symbolikou tvrdé rolníkovy práce na zděděné půdě vyjadřující osobní a národní úděl. Pro K. historická dramata, básně a prózy byl příznačný vlastenecký patos a schematicky vyostřovaný protiklad kladných a záporných dějinných sil a jejich představitelů: takto jsou zachyceny některé pohnuté úseky české historie, např. boje královské strany s panskou jednotou za Jiřího z Poděbrad (*Život za krále*) a z doby pobělohorské hlavně osudy

československých exulantů (*Eva ze Závovic, Vyhnanec* aj.). Z K. překladů byla nejvýznamnějším titulem Lessingova *Mína z Barnhelmu*.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Ant. Šarapatka, Boleslav Černý, Fr. Herzlik, J. Durdík, J. Vlastislav Knězenský; J.K. ■ PŘÍSPĚVKY in: *Beseda* (1875); *Blahověst*; *Budivoj* (Čes. Budějovice, 1905–14); *Čech* (1896); *Čes. Thalia*; *Čes. včela* (1878–79); *Čes. svět* (1918); *Hlasy z Hané* (Prostějov, 1882–88); *Katolické listy* (1897–1903); *Kolela* (Olomouc, 1877–78; 1877 mj. ep. báseň *Vyhnanec*); *Lumír* (1873–74); *Máj* (1905–07); *Obrazy života*; *Osvěta* (1908–21); *Pernštýn* (Pardubice, 1881–82); *Pražské večerní noviny*, pokr. *Večerní noviny* (1889–96); *Stráž na východě* (Pardubice, 1880); *Světlozor* (1870–78, 1919–22); *Školník*; *Topičův sborník* (1919); *Vesna* (Brno, 1889, ep. báseň *Vyšehradské zvuky*); *Vzlet* (1918); *Zvon* (1918–22); *Ženský obzor* (1918). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Po krvavém sněmě (D 1877); V mlžinách (BB 1878); *Eva ze Závovic* (D 1886); *Život za krále* (D 1888); *Písně starého oráče* (BB b. d., 1913); *Bělohorští krkavci* (B 1921). – *Překlady*: J. B. Albin von Meddhammer: *Události hrabat sokolovských aneb Bůh dopustí, ale neopustí* (1874) + *Nebezpečná teta* (1877); F. W. Ziegler: *Stranická zuřivost* (1874, šifra J. K.); F. Caballero: *Ubohá Dolores!* (1902, pseud. Ant. Šarapatka); G. E. Lessing: *Mína z Barnhelmu* (1905). ■ REDIGOVAL *časopisy*: *Pernštýn* (Pardubice, 1881–82), *Hlasy z Hané* (Prostějov, 1882–88), *Pražské večerní noviny*, od 1891 s tit. *Večerní noviny* (1889–96), *Katolické listy* (s příl. *Neděle*, 1897–1905), *Budivoj* (Čes. Budějovice, 1905–14). ■

LITERATURA: an.: ref. Po krvavém sněmě, *Kolela* 1877, s. 161; ● ref. V mlžinách: E. Krásnohorská, *Osvěta* 1878, s. 955; -ý., *Lumír* 1878 ●; V. Vitězný: ref. *Život za krále*, *Lit. listy* 1889; K. Z. K. (Klíma): ref. *Eva ze Závovic*, *LidN* 25. 11. 1904; an.: J. K., in J. K.: *Písně starého oráče* (1913); ● ref. *Písně starého oráče*: F. V. Vykoukal, *Osvěta* 1914, s. 309; -pa- (F. S. Procházka), *Zvon* 14, 1913/14; G. W. (Winter), *PL* 15. 2. 1914 ●; O. Fischer: *Divadelní glosy* (o překl. *Míny z Barnhelmu*), *Kmen* 3, 1919/20, s. 228; ● nekrology: an., *Jitřenka* 1921, s. 335; S., *Topičův sborník* 9, 1921/22, s. 138; -och- (F. S. Procházka), *Zvon* 22, 1921/22 ●; B. Slavík: *Jubileum české vlastenky* (o V. Kratochvílové), *LidN* 13. 6. 1939; V. Procházka: *Poznámky k překladatelské technice* (též o K. překl. *Míny z Barnhelmu*), *SaS* 1942.

et

Miloš V. Kratochvíl

* 6. 1. 1904 *Videň* (Rakousko)

† 9. 7. 1988 *Praha*

Spisovatel historických románů a povídek, v nichž zpravidla monografickou formou zpracovával osudy dějinných protagonistů i prostých lidí a v nichž osobitě kombinoval beletristické postupy s formou literatury historického faktu. Autor divadelních her, filmových scénářů, knih pro mládež, odborných i popularizujících historických studií, filmový teoretik.

Původně podepisoval své práce jen Miloš Kratochvíl. Od knihy *Král obléká halenu* (1945) připojil k svému jménu zkratku křestního jména otce, aby se odlišil od svého jmenovce, který se za války zkompromitoval v kolaborantském tisku. – Pocházel ze starého rolnického rodu v Mlčechvostech na Podřipsku, jehož příslušníci stáli v čele národního hnutí a hospodářského pokroku kraje (1868 patřili např. k organizátorům prvního tábora lidu na úpatí Řípu). Otec Václav K. (1861–1919), dvorní archivář, vedl české oddělení vídeňského stát. archivu. M. V. K. do svých dvanácti let žil ve Vídni, o prázdninách pravidelně pobýval v Mlčechvostech. Po maturitě na malostranském gymnáziu (1923) a krátkém pobytu na právech studoval po příkladu otce historii a archivnictví na filoz. fakultě UK (doktorát 1928, disertace *Šestipanský úřad na Starém Městě pražském do roku 1547*). Patnáct let byl zaměstnán v pražském městském archivu, po jeho uzavření okupanty (1944) pracoval jako dramaturg v Natio-nalfilmu. Po osvobození ČSR působil na min. informací, 1947–50 jako dramaturg Čs. státního filmu, krátce jako vědecký pracovník Vojenského historického ústavu. 1951 se stal profesorem na filmové fakultě AMU v Praze (spoluautorství několika učebních textů o filmové dramaturgii a scenáristice), od 1972 se věnoval jen literární práci; 1974 jmenován národním umělcem.

K. obecné historické školení se odrazilo především v řadě popularizačních prací o českých dějinách, psaných i pro mládež; jeho archivní studia se pak stala východiskem prací odborných (soustředěných hlavně k dějinám Prahy) a historické beletrie. Po prvotině, povídkovém triptychu *Bludná pouť*, se v K. povídkové tvorbě ustálil typ próz, v nichž rozmanitost forem (dopis, konfese, prosté vyprávění, vnitřní monolog, lyrická próza) slouží k rozvinutí smyslu pro

dějinnou ironii (*Povídky lásky a smrti*); celkový ráz jednotlivých povídek má přitom vystihnout rysy různých kulturních epoch. Zároveň se začala vyhraňovat i podoba K. historického románu: je založen na biografické osnově a vyznačuje se do detailů jdoucí pramennou fundovaností, sladěním románového a historického prvku i vyprávěčskou kultivovaností. Ústředním motivem prvních K. románů, jež jsou v podstatě historicky situovanou psychologickou analýzou jedince promítnutou do dějů plných zvratů a napětí, se stává vnitřní i společenská osamělost postavy, ztělesněná jednou typem dobrodruha a vojevůdce rudolfínské doby Rusworma, jehož smrt je jedním z výsměšných paradoxů dějin (*Osamělý rváč*), podruhé panovníka Václava IV. jako člověka, který nestačí zvládnout nápor událostí v bouřlivém přelomu epoch (*Král obléká halem*). Jestliže však příběh Ruswormův přes četné retrospektivy a postupy psychologické prózy (vnitřní monolog) je kompozičně pevně sevřeným celkem, román o Václavu IV. se skládá z jednotlivých epických nebo lyrických scén, jež v celek spojuje jen úsilí postihnout různé stránky vnějšího a hlavně vnitřního života titulní postavy. Veden snahou vytvořit protiváhu ke svým dosavadním hrdinům v pevném nerozvráceném typu, zaměřil se K. na začátku 50. let na postavu J. Husa. V románu *Pochodeň* v protikladu k jeho víře v pravdu a spravedlnost vykreslil pestrý obraz kostnického koncilu s jeho zákulisím, v němž se střetávají nejprotichůdnější zájmy a v němž svou roli vedle papeže a císaře, kardinálů a vévodů hrají i penězníci, kupci, špehové a nevěstky. V tomto plasticky zpodoběném mumraji boje o moc a zisky tvořila Husova pře jen dílčí moment, a proto se K. k jeho postavě znovu vrátil v didakticky ilustrativním románu *Mistr Jan*, zobrazujícím růst Husova učení z krize doby. Oba romány měly tvořit první dva díly Husitské trilogie, jejíž třetí část však již nebyla vydána. Formou pamětí, které sepisuje voják třicetileté války (*Podivuhodné příběhy a dobrodružství Jana Kornela*), obrátil se K. k žánru dobrodružného historického románu. Jestliže tento příběh prostého hrdiny znamenal obnovení epičnosti, představují následující novely *Veronika* a *Komediant* rozvinutí psychologické složky. Na rozdíl od vnitřně rozvrácených osobností raných děl podává nyní K. obraz člověka drčeného dobou. V prvním příběhu, z času Bachova absolutismu, líčí formou fiktivních dopisů a deníko-

vých záznamů osud skutečné postavy, dcery vězněného osmačtyřicátníka (Vítězka Paulová), kterou důvěřivost a hlad přivedly ke konfidentství a již k smrti usoudilo vědomí možné zrahy na jejím idolu B. Němcové. V Komediantu zase zpodobil osud herce, žijícího jedinou představou – inscenací Romea a Julie, kterou nakonec uskuteční pro sedláky ve stodole. Příběh zasazený doprostřed hrůz třicetileté války vyznívá jako vyznání víry v moc a nenahraditelnou úlohu umění v lidském životě. Následující historické romány jsou opět osnovány na psychologické a biografické osnově a jejich fabule je podřízena sledu životopisných událostí. Vznikl tak svérázný útvar literatury historického faktu, jehož dějová složka je bezprostředně závislá na míře dramatických momentů v životě portrétované osobnosti a na charakteru její činnosti. Nejvíce románových prvků si uchovávají životopisná líčení vojevůdců psaná pro mládež (příběh otoka Toussainta z konce 18. stol. v románu *Napoleon z černého ostrova*) i pro dospělé (*Matyášův meč*, obraz osudů stavovského generála Thurna za třicetileté války). Faktická stránka dějů spolu s interpretací tvůrčího díla naopak převažuje v životopisech umělců a vědců, rytce V. Hollara (*Dobrá kočka, která nemlsá*) nebo J. A. Komenského (*Život Jana Amose*). Zvláště v tomto portrétu K. znovu oživil typ osamělého jedince, svádějícího nerovný zápas se svou dobou; Komenského přitom nově pojal nejen jako věřícího kněze, ale i jako racionalistu, politika a diplomata. Čtenářsky poutavou beletrizovanou monografií o období vlády Rudolfa II. představuje pak kniha *Čas hvězd a mandragor*. Na téže hranici, tentokrát se sklonem k dějové fabulaci a psychologické kresbě, se pohybuje i K. povídkový triptych *Lásky královské*, zachycující napětí milostných a panovnických zájmů tří českých středověkých královen. V 70. letech věnoval K. pozornost i dějinám 20. století a pokusil se vytvořit obraz Evropy v předvečer a v průběhu první světové války (*Evropa tančila valčík*, *Evropa v zákopech*). Vznikla tak jakási historická koláž, představující další typ kombinace beletrie a literatury historického faktu: proplétá se v ní líčení dějinných událostí s individuálními příběhy, intimní svět z korespondence panovníků s oficiální řečí dokumentů rozhodujících o osudu miliónů lidí, obraz všednodennosti obyčejných lidí s naplňováním historicity jejich existence. Vedle historií podložených vzpomínek na podřípské rody Kratochvílů

a Švagrovských (*Čechy krásné, Čechy mě*) pokračoval K. i v 80. letech v osobitě pojaté literatuře faktu, a to dokumentárními pásmy, v nichž historikovo vyprávění provází již zcela osamostatnělá řeč dokladů a rozmanitých dobových materiálů (*Národ sobě, Panoptikum zaslých časů*). – Vedle mladistvých her pro studentské ochotníky napsal K. metafyzické drama severské provenience *Loď* a hru o roce 1848 *České jaro*, zobrazující konflikt mezi radikálními demokraty a liberály o oprávněnost nepřipravené revoluce. Ke K. dramatické tvorbě náleží i autorství rozhlasových a televizních her a zejména scénářů k historickým filmům O. Vávrou husitsví a o Komenském a ke Krškovu filmu o revolučním roce 1848 (s K. J. Benešem). S O. Vávrou zpracoval a knižně vydal i scénáře podle svých beletristických prací (*Tříkrát před kamerou*). Dále je K. autorem nebo spoluautorem scénářů ke dvěma veselohrám a k filmu Kasafi.

PSEUDONYM: Petr Sabart. ■ PŘÍSPĚVKY in: ČČM (1940); Časopis Matice moravské (1930); Čes. slovo (od 1931); Čs. voják (od 1953); Dětská kniha (1956); Domov (1956); Film a doba (od 1953); Filmovým objektivem (1962); Kino (od 1955); Kult. politika (od 1945); Květen (1956); Květy (od 1984); Lid. demokracie (od 1958); Lid. noviny (od 1943); Lit. měšičník (od 1973); Lit. noviny (od 1950); Lumír (1938); Mladá fronta (od 1984); Nár. divadlo (1948); Nár. osvobození (1929); Naše Praha (1939); Nové knihy (1980); sb. Památník J. Emlera (1936); Panoráma (1931); Pestrý týden; Pionýr (od 1955); Pionýrské noviny (od 1955); Rudé právo (od 1955); Rád (1942); Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy (1930–33; 1930 Šestipanské úřady v Starém a Novém Městě pražském do r. 1547 a jejich knihy, i sep.; 1933 Stará rychta, i sep.); Sborník příspěvků věnovaných prof. dr. G. Friedrichovi k šedesátým narozeninám. 1871–1931 (1931); sb. Srdce vlasti (1940); Svět práce (1974); Svobodné slovo (od 1956); sb. 600 let Staroměstské radnice v Praze (1938); Tvorba (od 1959); Učitelské noviny (od 1982); Večerní Praha (1984); Volná myšlenka; Za vlast (1953); Záběr (1984); Zemědělské noviny (1948). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o umění*: Památné bitvy našich dějin (PP pro ml., 1937, přeprac. vyd. 1958); Bludná pouť (PP 1939); Osamělý rváč (R 1941, přeprac. vyd. 1955); Rokokový ostrov (R 1942, pseud. Petr Sabart; 1947 přeprac. s tit. Rokoková smrt); Povídky lásky a smrti (1943, rozšíř. vyd. 1957); Loď (D 1944); Král obléká halenu (R 1945); Pět milostných a jedna (PP 1946; 1957 in Povídky lásky a smrti); Hovory o umění (EE 1946); České jaro (D 1948, i přem.); Pochodeň (R 1950); Mistr Jan (R 1951); Podivuhodné příběhy a dobrodružství Jana Kornela (R 1954); Veronika (P 1956); Cesta za filmovým dramatem (studie, 1956, s F. Da-

nielem); Jan Hus (film. libreto, 1957, s O. Vávrou; něm. a angl.); Báje a pověsti z Čech (pro ml., 1959, odb. spolupráce J. Kramářik, rozšíř. vyd. 1984); Objevitelé a dobyvatelé (PP pro ml., 1962); Komediant (P 1962); Cesta za příběhy (skripta, 1964, s F. Danielem); ABC scenáristy (skripta, 1964, s F. Danielem, F. A. Dvořákem); Napoleon z černého ostrova (R pro ml., 1966); W. Hollar-Reisebilder (E a výklad kreseb, 1966, též angl.); Rytiři černé vlajky (R pro ml., 1969, s V. J. Kotěšovcem); Dobrá kočka, která nemlsá (R 1970); Matyášův meč (R 1971); Čas hvězd a mandragor (R 1972); Lásky královské (PP 1973; 1988 rozšíř. o Sny králů, s tit. Lásky královské – Sny králů); Evropa tančila valčík (R 1974); Život Jana Amose (R 1975); Evropa v zákopec (R 1977); Čechy krásné, Čechy mě (vzpomínky, 1981, dopln. vyd. 1984); Jak psát hry pro film a televizi (skripta, 1981, s F. A. Dvořákem); Národ sobě (lit. faktu, 1983); Panoptikum zaslých časů aneb Úsměvná svědectví historie (lit. faktu, 1986); Tříkrát před kamerou (film. scénáře, 1987, s O. Vávrou; obs. Putování Jana Amose, Komediant, Veronika). – *Odborné a popularizační práce*: Slováci a Praha (1931); O vývoji městské správy pražské od r. 1848 (1936); Malá dohoda (pro ml., 1937); Základní kámen Národního divadla (1939, s řečí K. Sladkovského); Tisíciletou stopou československého lidu (1947; 1961 přeprac. pro ml. s tit. Českou minulostí); Dějiny československé v 99 odstavcích (1948); O tobě, Praho! (1948); Jan Hus (1952); Jan Žižka (1952); Jan Želivský (1953); Jan Hus – muž a doba (pro ml., 1955); Obrázky z našich dějin pro 5. postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol (1955, s V. Dřevem); Husitská kronika (pro ml., 1956); Tchecoslovaquie – Histoire (1966, v 5 jazycích); Das Denkmalreichtum in der Tschechoslowakei (1958, s J. Kostkou, ve 3 jaz.); Malé dějiny válek (pro ml., 1971). – *Výbor*: Komediant (1978, obs. PP Bludná pouť, Komediant, Veronika). ■ SCÉNICKY. *Hry*: Závěť generála Godarda (1928); Orloj (1932); Nepokoření (libreto k opeře J. Kaláše, 1961); Černá kočka přes cestu (libreto k muzikálu J. F. Fischera, 1964, s F. Danielem). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: L. Kratochvílová: Vzpomínky na J. Vrchlického (1937). ■ BIBLIOGRAFIE: S. Moučková: M. V. K. (b. d., 1974, propag. brožura Čs. spisovatele, jen knižní tit.). ■ LITERATURA: J. Hrabák: M. V. K. (1979). ■ F. Langer in M. V. K.: Památné bitvy našich dějin (1937); M. Majerová: ref. Památné bitvy našich dějin, LidN 23. 12. 1936; K. Krejčí in M. V. K.: Král obléká halenu (1945); V. Řezáč in M. V. K.: Osamělý rváč (1945); ● ref. Král obléká halenu: rek (V. Pekárek), RP 9. 1. 1946; K. Polák, KM 1946, s. 34; jj (J. Janů), Zeměd. noviny 9. 1. 1946 ●; G. (F. Götz): ref. Osamělý rváč, NO 7. 2. 1946; J. Popelová: ref. Hovory o umění, Práce 21. 8. 1946; ● ref. České jaro: J. Kopecký, Mladá fronta 5. 6. 1948; A. Dvořák, LidN 9. 6. 1948; jtg (J. Träger), Práce 12. 6. 1948; J. Hájek, RP 12. 6. 1948; AMP (A. M. Piša), PL 12. 6. 1948; L. Fikar, Mladá fronta 12. 6. 1948; eas (E. A. Saudek), LidN

12. 6. 1948; Břz (B. Březovský), NO 13. 6. 1948; F. Götz, Nár. divadlo 23, 1947/48, s. 229; H. Budínová, Kult. politika 3, 1947/48, č. 40; P. Kypr, MY 48, č. 27 ●; ● ref. Pochodeň: F. Buriánek, NŽ 1951, s. 447; M. Jariš, LidN 15. 4. 1951 ●; ● ref. Mistr Jan: V. Stejskal, LidN 14. 10. 1951; J. Macek, Tvorba 1951, s. 1156 ●; ● k padesátinám: V. Kaplický, LitN 1954, č. 2; J. Wenig, Svět práce 1954, č. 2 ●; ● ref. Podivuhodné příběhy...: J. Petrmichl, LitN 1954, č. 49; M. Ivanov, NŽ 1955, s. 309 ●; V. Kaplický in M. V. K.: Osamělý rváč (1955); M. Ivanov: Nad dílem M. V. K., Květen 1956, s. 196; ● ref. Veronika: jj (J. Janů), NŽ 1957, s. 221; B. Balajka, LitN 1957, č. 9; V. Stejskal, Kultura 1957, č. 2 ●; M. Šotolová in M. V. K.: Povídky lásky a smrti (1957); ● ref. Povídky lásky a smrti: J. Opelík, Kultura 1957, č. 36; J. Hájek, LitN 1957, č. 39; M. Jungmann, RP 10. 10. 1957 ●; ● ref. Komediant: M. Jungmann, LitN 1962, č. 47; B. Balajka, Plamen 1963, č. 3 ●; B. Balajka: M. V. K., LitN 1964, č. 1; F. Všeticka: Pokus o M. V. K., ZM 1966, s. 273; ● ref. Napoleon z černého ostrova: V. Nezkusil, ZM 1967, s. 449; J. Voráček, Impuls 1967, s. 599 ●; M. Petříček in M. V. K.: Osamělý rváč (1968); ● ref. Dobrá kočka, která nemlsá: M. Nyklová, LD 24. 3. 1971; I. Zítková, Mladá fronta 9. 4. 1971; Š. Vlašin, Tvorba 1971, č. 18 ●; ● ref. Matyášův meč: MJV (M. Janů-Veselá), Práce 27. 10. 1971; Š. Vlašin, Tvorba 1972, č. 2 ●; ● ref. Čas hvězd a mandragor: (ves) (M. Janů-Veselá), Práce 25. 10. 1972; iz (I. Zítková), Mladá fronta 31. 5. 1973 ●; ● k sedmdesátinám: H. Hrzalová, Lit. měsíčník 1973, č. 10; Z. Kufnerová, RP 5. 1. 1974; I. Osvald, Tvorba 1974, č. 1; J. Nejedlá: O králi v haleně, Květy 1974, č. 41; Š. Vlašin: Prozaik lásky k životu, Tvorba 1974, č. 33 → Ve škole života (1980) ●; ● ref. Evropa tančila valčík: O. Rafaj, Lit. měsíčník 1974, č. 5 → Zápas o současnost (1978); H. Hrzalová, RP 26. 4. 1974 ●; J. Heřtová: ref. Lásky královské, Lit. měsíčník 1975, č. 10; ● ref. Života Jana Amose: iz. (I. Zítková), Zeměd. noviny 27. 3. 1976; V. Ržounek, RP 26. 4. 1976; Š. Vlašin, Tvorba 1976, č. 16; O. Rafaj, Lit. měsíčník 1976, č. 8 → Zápas o současnost (1978); zh (Z. Heřman), Mladá fronta 13. 5. 1976 ●; O. Rafaj in M. V. K.: Komediant (1978); ● ref. Evropa v zákopech: O. Rafaj, Lit. měsíčník 1978, č. 2 → O literaturu našich dní (1981); Z. Heřman, Mladá fronta 24. 3. 1978 ●; J. Hrabák in M. V. K.: Život Jana Amose (1979) + Zakladatel moderní historické prózy, Lit. měsíčník 1979, č. 1 → Úvahy o literatuře (1983); ● k pětasedmdesátinám: zh (Z. Heřman), Mladá fronta 5. 1. 1979; M. Veselá, Práce 5. 1. 1979; H. Hrzalová, RP 6. 1. 1979; pk (P. Kovařík), Svob. slovo 6. 1. 1979; vln (V. Novotný), Zeměd. noviny 6. 1. 1979 ●; T. Osadčenko: Specifičnost současného českého historického románu na základě rozboru tvorby M. V. K. a V. Neffa, ČLit 1979, s. 49; ● ref. Čechy krásné...: F. Buriánek, Lit. měsíčník 1981, č. 10; B. Dokoupil, Rovnost 10. 7. 1981; J. Výborný, Kostnické jiskry 1981, č. 31; V. Ržounek, RP 25. 1. 1982 ●; ● ref. Národ sobě: tr, Zeměd. noviny 28. 10. 1983;

R. Mihola, Práce 3. 11. 1983; ana, LD 9. 11. 1983; V. Ržounek, RP 11. 11. 1983; J. Hrabák, Tvorba 1984, č. 13, příl. Kmen ●; ● k osmdesátinám: J. Hrabák, Lit. měsíčník 1984, č. 1; D. Moldanová, Čes. jazyk a literatura 34, 1983/84, s. 229; V. Novotný, Zeměd. noviny 5. 1. 1984; E. Kúnová, Práce 6. 1. 1984; H. Hrzalová, RP 6. 1. 1984; vbc (V. Vrabec), Svob. slovo 7. 1. 1984; J. Mourková, Hlas revoluce 1984, č. 1 ●; J. Petrůň, I. Zítková in M. V. K.: Panoptikum zašlých časů (1986); B. Dokoupil in Český historický román 1945–1965 (1987); ● nekrology: pl, Kmen 1988, č. 28; blah (J. Blahota), Květy 1988, č. 31; D. Fousková, Práce 12. 7. 1988; Z. Pavelka, RP 12. 7. 1988; (jap), LD 13. 7. 1988 ●; (jan): Román jako drama, Mladá fronta 6. 1. 1989.

zp

Kratochvilná včelička viz in Matěj Josef Sychra

Kratochvilník viz in Matěj Josef Sychra

Věnceslava Kratochvílová-Lorenzová viz in Josef Kratochvíl

Arno Kraus

* 19. 2. 1895 Kolín

† 5. 5. 1974 Třebotov u Prahy

Prozaik a překladatel, především z maďarštiny. V 30.–60. letech nejvýznamnější propagátor maďarské literatury u nás.

Vl. jm. Arnošt K., otec básníka Arno K. (1921 až 1982). Pocházel z kolínské větve významného kulturního rodu; jeho strýcem byl rakouský spisovatel Karl K. (1874–1936) a prastrýcem germanista Arnošt V. Kraus. Po absolvování základní školy a pražského gymnázia v Křemencově ul. (mat. 1915) prožil několik let v Uhrách ve vojenské službě a na studiích medicíny v Budapešti, 1919 se měl údajně účastnit akcí Maďarské republiky rad. Po návratu do Prahy (1919) hrál ještě jako student ve Švandově divadle na Smíchově, brzy však nastoupil do